

naše planine

3-4
1974

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: Dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 50 dinara (za inozemstvo 5 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 10 dinara (za inozemstvo 1 USA dolar). Uplate se šalju čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplata iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Izlazi uz finansijsku pomoć Republičkog fonda za unapredivanje kulturnih djelatnosti SRH. Oslobodeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

GODIŠTE XXVI MART-APRIL 1974. BROJ 3—4

S A D R Ţ A J

Rudo Starić: Jopića pećina — najduža u Hrvatskoj	49
Dr Željko Poljak: Kada je osnovana prva hrvatska speleološka organizacija	54
Ante Rukavina: Vrh Petra Zoranića u Velebitu	55
Bojan Tolazzi: Dinaro, održali smo riječ!	58
Drago Šefer: Sjećanja iz planine	59
D. E.: Drago Šefer	61
Prof. Salih Selesković: Tuzlak na »krovu Evrope«	62
Ante Grimani: Planinarski objekti Dalmacije u prošlosti	63
Ante Grimani: »Splitovim putem«	66
Dr Željko Poljak: Psihičke reakcije u planini	67
Franjo Vokoun: Planinarstvo i esperanto	69
PD »Kamenjak« na Rijeci u 1973. godini	71
Ing. Bojana Pražić: Posaditi jablane u Jablancu	72
Zaštita prirode	72
Stanko Vičić: Kibago	73
Alpinistika	74
Prvenstveni usponi	76
Transverzale	76
Književnost	77
Vijesti	79

JUBILARNI PRILOG

Prof. dr Vladimir Blašković: Povijest hrvatskog planinarstva (drugi dio), str. 33—64
Boje u podzemlju

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Boje u podzemlju

Foto: ing. S. Božičević

Riječ planine

GODINA XXVI OŽUJAK - TRAVANJ 1973 BROJ 3-4

Jopića pećina – najduža u Hrvatskoj

Veliko otkriće speleologa iz Karlovaca

RUDO STARÍĆ

KARLOVAC

Kad su članovi Speleološkog odsjeka PD «Dubovac» iz Karlovca započeli s istraživanjem Jopića pećine u prvi mah nitko nije slušao da se radi o velikom otkriću. Kao i uvijek u speleologiji, podzemni objekti dugo sakrivaju svoje tajne, sve dok se ne počinju detaljnije istraživati.

Kronologija otkrivanja ovog objekta odvijala se relativno sporo, ali svaki silazak u Jopića pećinu bio je za speleologe iz Karlovaca novi doživljaj, novo iznenadenje, a ona još ni danas ne prestaju. Kao i Veternica kraj Zagreba ili Cerovačke pećine kod Gračaca, tako će i Jopića pećinu istraživati niz generacija, postupno pronalaziti nove dijelove hodnika, ponore i dvorane ovog golemog podzemnog labirinta.

Na geološkim kartama radenim za studiju sliva Kupe ovaj je objekat zabilježen samo određenim topografskim znakom i naveden u katastru izvještaja kao jama s vertikalnim ulazom. Ljudima tog dijela Korduna pećina je bila dobro poznata, jer je u tijeku drugog svjetskog rata bila sigurno utočište. Stanovnici ovog područja boravili su u njoj i duže vrijeme, što potvrđuje niz ostataka, kao što su na primjer ostaci keramike. Prema podacima stanovnika zabilježili smo da su u nju prodirali i do 300 m od ulaza tražeći vodu.

Optrilike 27 kilometara od Karlovca prema Slunju nalazi se selo Krnjak. Uz lijevu stranu ceste teče potok Budačka rijeka. Nastavljući cestom prema Slunju nakon nekoliko kilometara, prije Veljuna, stiže se do sela Brebornica. Cesta prolazi kroz samo selo, a tu je i autobusno stajalište. Od gostonice Vojnović, gdje je moguće parkirati kola, nastavlja se u jugozapadnom smjeru kolski put prema selu Matijevići ili, kako ga još zovu, Bijeli Klanac. Za suha vremena može se kolima i do samog sella, sve do posljednje kuće. U njoj živi Ljuban Matijević, stari poznanik i prijatelj speleologa. Od gostonice Vojnović u Brebornici moguće je do Matijevića dolinom potoka Crna rijeka za 20 minuta doći do drvene vodenice na njezinom izvoru. Odavde se uskom strmom

stazom kroz šibljak ulazi na visoravan do lošeg kolskog puta što vodi sjeverno prema Matijevićima. Oko 200 m odavde u jugozapadnom smjeru, preko polja zvanog Čegalište, ulazi se u mladu branjevinu Gmajnu (tako kordunaši nazivaju državnu šumu). Na rubu branjevine valja pažljivo potražiti put što vodi do ulaza u Jopića pećinu.

Ulaž je prilično sakriven grmljem, a vodi okomito u podzemlje, pa su za silaz potrebne ljestve i uže. Pećina ima zapravo dva ulaza, jedan je od drugog udaljen 15 m. Prvi smo nazvali Dubovačkim ulazom, po imenu našeg planinarskog društva, a nalazi se na visini od oko 201 m iznad razine mora. Drugi ulaz je dva metra viši, a nazvali smo ga Rossijevim ulazom u čast prirodoslovcu Ljudevitu Rossiju (1850—1929).

Naše otkrivanje Jopića pećine počinje 3. i 4. rujna 1968. godine, kada su dva člana našeg odsjeka — Ivica Lajtner i Veljko Zatezalo — pod vodstvom Mihajla Dojčinovića iz Čatrne rekognoscirali istočni dio Skradske gore. Tom su prilikom obišli tri objekta: Bobinu bezdanicu, Gvozdenicu (Vineta jamu) i Jopića pećinu. Spustili su se samo u jamu Gvozdenicu. Vijesti što su ih donijeli u Karlovac uzbudile su i »zagrijale« članove odsjeka i već 18. i 19. rujna ekipa od 6 članova odlazi u Gvozdenicu i istražuje ju u dužini od 544 m. U Jopića pećinu, koja se nalazi samo 20 minuta jugozapadno od Gvozdenice, ni ovaj puta nisu ulazili, jer je nisu smatrali dovoljno atraktivnom s obzirom da ulaz ima oblik jame.

Tek 13. listopada 1968. godine ekipa u sastavu: Nenad Stuparić, Veljko Zatezalo, Zlatko Bučar, Mihajlo Dojčinović, Milić Miličević i Rudo Starić, spušta se prvi puta u Jopića pećinu. Tada je grupa istražila oko 500 m podzemnih kanala. Zbog izrazite razvedenosti pećine zaključili su da postoji povezanost s izvořištem Crne rijeke, čije je korito 80 m niže od ulaza u pećinu.

Dana 29. i 30. studenog 1968. po prvi put su detaljno snimili ulazni dio — ukupno 770 m. Tom prilikom postavljen je u tzv. »Dvorani

odmora« logor I. gdje će biti baza za daljnje napredovanje u pećinu. Dana 2. veljače 1969. ekipa od 6 članova pronalazi nove spletovе kanala, hodnika i dvorana, te stiže do podzemnog toka Crne rijeke. U kanalu Karla Andraševića (nazvanom po osnivaču SO »Dubovac«), oko 800 m od ulaza, postavljaju logor II. I dalje, iz tjedna u tjedan članovi odsjeka istražuju Jopića pećinu, tako da je do sada snimljena ukupna dužina hodnika od 4.239 m. Vjerojatno će u budućnosti na nacrtu neke pojedinosti trebati ispraviti; valja ujedno spomenuti da neki ponori i kraći kanali nisu još dovoljno istraženi, pa to samo povećava draž budućim istraživačima ove pećine, koji će imati priliku da komplikirani nacrt ovog objekta isprave i nadopune. Jopića pećina je vrlo lijep primjer, da velike speleološke objekte ne treba očekivati samo u dubokom nego i u plitkom kršu, premda su tu površinski tragovi vaspencu rjedi i jedva vidljivi.

Da bi širi krug čitalaca bio upoznat s istraživanjem ovog velikog, možda i najvećeg speleološkog objekta u Hrvatskoj, kronološki ćemo prikazati slijed istraživanja.

Od ruba ulaza na Dubovačkom otvoru dolazi se kosinom od 10 m do izbočina stijene gdje je vertikalna od 6 metara. Ispod nje je nabači kamenjem i zemlje s lišćem. Tu počinje »Dvorana od ulaza« što se spušta prema jugoistoku u dužini od 36 metara. Na njenom kraju počinju četiri hodnika. Prvi i drugi prelaze u ponor, četvrti se nastavlja u oveću prostoriju, a trećim kanalom može se nastaviti, provlačeći kroz prolaz nazvan »Kroz ušicu igle«. Ovaj se hodnik spušta strmo po košim pločama 17 m do »Dvorane ruševinac« (12 × 17 m). Preko kamenih blokova nastavlja se prema jugozapadu ispod »Kose ploče« hodnikom koji se stalno diže i spušta i postepeno sve više širi. Kako je strop hodnika crn, nazvan je Crnim kanalom. Na njegovoju su desnoj strani tri ponora, od kojih je samo treći donekle istražen u posebnoj akciji. Nagnim skretanjem na jug stiže se u »Dvoranu kostura«. Ovaj dio pećine bogat je kalcitnim tvorevinama, a kretanje je tu mnogo lakše. Na kraju dvorane odvaja se »Vodenim kanal« dug 17 m koji ima vezu s »Dvoranom odmora«. Na kraju Dvorane kostura može se usponom preko kamenica i divnih stalagmita do Dvorane odmora gornjim hodnikom. U središtu Dvorane odmora nalazi se barijera nazvana »Konjićev skok«. Ukupna dužina ovog dijela Jopića pećine iznosi 338 metara. Od »Dvorane odmora« moguće je vratiti se do »Dubovačkog« ulaza drugim hodnikom: krećući se sjeverno stiže se najprije do lokacije nazvana »Jarčeva obratnica«, zatim do »četiri brata« (četiri usporedna kanala) što vode u pravcu juga prema »Mihinoj okuci« te poslije 30 metara kroz »Veprov kanal« do »Dvorane od ulaza«. »Dvorana odmora«, gdje je postavljen logor I, zapravo je veliko križanje. U njoj je osobito zanimljiv veliki kameni most, ispod kojega za velikih kiša teče voda u smjeru

»Vodenog kanala«. Do tog mesta topografski je snimljeno i istraženo ukupno 770 metara.

Dana 29. i 30. studenoga 1968. ekipa od četiri člana korigirala je tlort, a istodobno je nađen još jedan ponor u »Crnom kanalu«, zatim »Biseri kanal« dugačak oko 40 metara i jedan odvojak kod »Dvorane kostura«. Istražujući »Dvoranu odmora« i penjući se deset metara po istočnom zidu, otkrivena je nova dvorana koja je iznenadila svojom veličinom i golemlim kamenim blokovima na tlu. Na njenom stropu su tako golema jata šišmiša kakovih još nismo vidjeli u našim pećinama. Prema gruboj procjeni bilo ih je oko 30–40 tisuća. Osjetljivi prisutnost čovjeka, počeli su letjeti po dvorani uz glasno cvilenje. Ova dvorana nazvana je »Dvoranom šišmiša«.

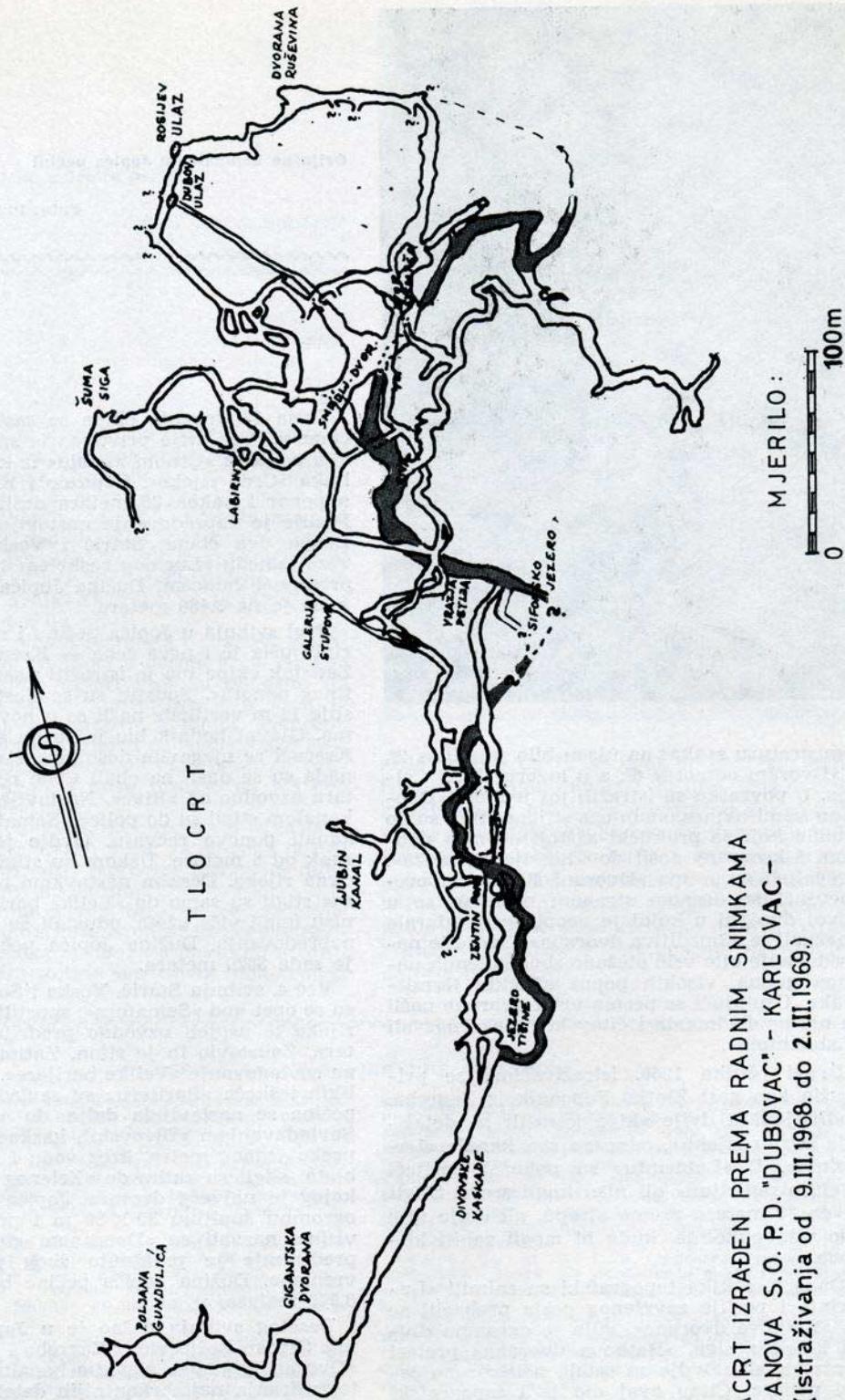
Krenuvši iz »Dvorane odmora« jednim kanalom ustanovili smo po cičanju šišmiša da se on nalazi točno ispod »Dvorane šišmiša«. Probijali smo se između stijena i vode i između ogromnih blokova provukli u jedan uski kanal. Nazvali smo ga »Pusti me da prodem«. Kanal se počeo širiti i prešao u manju dvoranu bogatu sigama. Dvorana se opet suzila i završila vertikalnom stijenom pod nama. Pet metara niže račvala se lijevo i desno. Tu je završilo naše istraživanje 1968. godine.

Drugog veljače 1969. ekipa u sastavu Zdenko Kulaš, Đuka Pavić, Veljko Zatezalo, Ljubo Šainović, Stevo Keser i Rudo Starić nastavila je istraživanje »Dvorane šišmiša«. Prelazeći preko kamenih blokova i do koljena gazeći po guanu, stigla je do južnog kuta dvorane i ovdje primjetila kanal visine 2 metra, a širine 3 metra. Krećući se tim kanalom došli su do jezera i nazvali ga »Jezerom iza okuke«. Kanal se čaš spuštao, čas dizao, skrećući lijevo i desno. Poslije dužeg hodanja došli su do raskršća. Nazvali su ga »Vražja petlja«, jer su se krećući ovim spletom kanala uvijek nehotice vraćali na isto mjesto. Nastavljajući kanalom dalje stigli su do krasno zasiganih predjela. Nastavak kanala bio je nešto teži, jer se povremeno trebalo puzati. Završavao je »Zentinim ponorom«, gdje su počele nove podzemne šupljine. Kanal su nazvali po Karlu Andraševiću, osnivaču našeg Odsjeka. Poslije odmora krenuli su kanalom ispod »Dvorane šišmiša« do »Raskršća od užeta« i spustivši se užetom pet metara, krenuli lijevim kanalom do novog raskršća. Ovdje su se prvi put sreli s podzemnom rijekom. Istražujući desni kanal od »Raskršća od užeta« uskoro su se našli na obali podzemnog potoka, i ovaj dio obale nazvali »Rivom«. Krenuli su uzvodno potokom. Napredovanje je usprkos poteškoća bilo pravo uživanje. Nizvodno nije bilo moguće ići zbog visoke vode. U međuvremenu istražili su niz kanala što su se ovdje pojavljivali. Detaljnim mjerjenjem utvrđeno je da istraženi dio Jopića pećine mjeri 2320 metara podzemnih kanala.

Dana 16. veljače 1969. u Jopića pećinu ušla je ekipa: Ivica Panijan, Ratko Vasiljević, Ljubo Šainović, Veljko Zatezalo i Rudo Starić, radi topografskog snimanja kanala Karla Andraševića. Logor II. postavila je blizu »Zentinog ponora«. Tom prilikom pronašla je manji »Ljubin kanal« i »Ratkova dvoranu« i mjerila

JOPIĆA PEĆINA

KRNJAK – KARLOVAC

Orijaške kamenice u Jopića pećini

Foto: Ing. S. Božićević

Dana 13. travnja ekipa se sastojala od 11 članova. Već prije privukao je speleologe jedan ponor u »Crnom kanalu« iz kojeg se čula huka »Crne rijeke«. Zatezalo i Kulaš ušli su u ponor i nakon 30 metara došli do potoka. Poslije je napredovanje nastavljeno čamcem. Druga dva člana, Starić i Voska, našli su vezu između »Lucinog raskršća« i »Rive« napredujući čamcem. Dužina Jopića pećine porasla je na 3.480 metara.

Prvi svibnja u Jopića pećinu i njezine labirinte ušla je i prva žena — Ksenija Vulević. Zadatak ekipe bio je istražiti nastavak »Zentinog ponora«. Spustili su se ljestvama i poslije 12 m vertikale našli se u novim hodnicima. Glavni hodnik bio je širine 6–8 metara. Krećući se njegovim desnim nastavkom iznenada su se našli na obali Crne rijeke 60 metara uzvodno od »Rive«. Nastavljući lijevim kanalom stigli su do police »Semafor«, gdje se kanali ponovo račvaju. Ovdje je vertikalni skok od 8 metara. Uskoro su stigli do potoka Crna rijeka. Desnim nastavkom od »Semafora« stigli su samo do »Veliike barijere«. Kako nisu imali više užeta, odustali su od daljnog napredovanja. Dužina Jopića pećine iznosila je sada 3.620 metara.

Već 4. svibnja Starić, Voska i Šainović našli su se opet kod »Semafora«, spustili se do Crne rijeke te uspjeli uzvodno prodrijeti 150 metara. Zaustavio ih je sifon. Zatim su krenuli na savladavanje »Veliike barijere«. Poslije velikih teškoća »Barijeru« su savladali. Iza nje pećina se nastavljala dalje do »Tobogana«. Savladavanjem »Divovskih kaskada«, visine i preko jednog metra, kroz vodu i puzeći kroz blato, stigli su zatim do »Zelenog jezera« iza kojeg je najveća dvorana Jopića pećine. Tu ogromnu šupljinu 30 × 30 m i približno iste visine, nazvali su »Dvoranom gigante«. Napredovanje je prekinuto zbog poodmaklog vremena. Dužina Jopića pećine bila je sada 3.970 metara.

Desetog svibnja došao je u Jopića pećinu ing. Srećko Božićević iz Zagreba i doveden do »Dvorane gigante« glavnim kanalima radi fotografiranja najmarkantnijih detalja.

Već prvog lipnja ekipa: Žarko Maleš, Ivica Panijan i Rudo Starić našla se ponovo u »Dvo-

temperaturu zraka: na ulazu bilo je minus 2°, u »Dvorani odmora« 6°, a u logoru II 12° Celzija. U povratku su istražili još jednom »Dvoranu šišmiša«; usponom uza stijene stigli su do kanala koji se praktički sastoji od niza dvoarana i kroza nj došli do »Rossijevog ulaza«. Vraćajući se prema »Dvorani šišmiša« i prebacujući se desnom stranom našli su se u novoj dvoarni u kojoj je neopisivo zaudaralo i nazvali je »Smrdljiva dvorana«. Ovdje je napredovanje bilo vrlo otežano zbog golemih naslaga guana, visokih poput afričkih termitnjaka. Uspinjući se prema vrhu dvorane našli su niz novih kanala i čitav kompleks nazvali »Labirintom«.

Drugi ožujka 1969. istraživačima se pridružio kao gost Zlatko Pepeonik iz Zagreba. Podijeljeni u dvije ekipe istražili su detaljnije »Crnu rijeku«, odnosno sve kanale »Labirinta«. U »Labirintu« su pokušali prijeći »Veliku pukotinu« ali nisu imali sreće. Stigli su do 30 metara prema stropu, ali dalje nije bilo više pukotina, kuda bi mogli zabititi klinove.

Dana 9. ožujka topografski su snimili »Labirint« i poslije završenog posla prebacili se do »Ratkove dvorane«, gdje je ogromna divna kalcitna siga. »Ratkova dvorana« prelazi u niz kanala. Ovdje su ostala neistražena četiri ponora. Čitav ovaj dio je i topografski snimljen, tako se dužina Jopića pećine povećala na 3.2000 metara.

Kanal Crne rijeke u Jopića pećini

Foto: Ing. S. Božićević

~~~~~

rani gigante« te krenula do »kraja« ovog najdužeg kanala. Prije samog kraja nalazi se prekrasna »Dvorana Gundulića«. Daljnje napredovanje nije bilo moguće, jer je kanal bio zarušen. Prilikom dalnjih istraživanja od 1969. do 1972. godine našli su još niz kanala. Svi do sada istraženi kanali imaju dužinu od 4.439 metara. Da li je Jopića pećina s time istražena do kraja? Odgovor na to pitanje je: Sigurno znamo, da nije!

Objekat ovakovih razmjera i ovakove složnosti prava je rijetkost u našem kršu. Ako se detaljno izmjere otvori koji su do sada na nacrtima naznačeni upitnicima i u koje je potrebno ući, a ponegdje i ploviti čamcem, dužina svih kanala iznosit će sigurno oko 6000 metara. Budući speleolozi vjerojatno će pronaći nove kanale i nove prolaze uz još ove do danas neispitane.

Prednost ove pećine je u tome što je za sada prilaz u nju relativno težak za običnog posjetioca, te će prirodne tvorevine u njoj još dugo vremena ostati netaknute.

Svi znamo da bi ovaj biser našeg kraja valjalo mnogo detaljnije ispitati. Speleolozi Speleološkog odsjeka »Dubovac« dosad su utrošili na istraživanja stotine sati zaista mukotrpnog

rada u želji da bi se ovaj objekat što bolje ispitao. Uloženi napor i brojna istraživanja krunisana su otkrićem vjerojatno dosad najvećeg speleološkog objekta na području naše Republike. Možda će buduća istraživanja dokazati i nove još zanimljivije nalaze. Budući istraživači ne bi smjeli zaboraviti koliko je truda i znoja do sada utrošeno da ova pećina postane poznatija i pristupačna za njihova daljnja ispitivanja.

~~~~~

SPELEOLOŠKI ODSJEK PDS »VELEBIT«

U prostorijama PDS »Velebit« održana je 19. 12. 1973. godišnja skupština Speleološkog odsjeka društva. Skupštini je prisustvovalo 30 članova odsjeka i članovi Upravnog odbora Društva. Kao i svake godine, kao gosti bili su prisutni neki članovi SO PD »Zeljezničar« iz Zagreba. Na početku skupštine podnesen je izvještaj pročelnika odsjeka M. Kovačića i izvještaj oružara A. Jurkovića.

Iz izvještaja se vidi da se u odsjeku radilo više nego prethodne godine. Odsjek ima 35 članova od kojih je većina prošla Speleološku školu, a neki tečajeve GSS i Vodičku školu. Tijekom godine održano je 32 sastanka na kojima je prosječno bilo po 19 članova.

Aktivnost članova najbolje se vidi po velikom broju izlazača na teren. Tijekom godine članovi su izvršili 71 izlazak na teren što znači prosječno svak 5. dan. Najznačajnija su istraživanja (20), zatim speleološki izleti (6), vježbe (8), rekognosciranje (6), te visokogorske ture (7).

Broj rekognosciranih objekata veći je nego prethodne godine. Istraženo je i topografski

snimljeno 11 špila i 20 jama, što je dvostruko više nego u 1972. Najznačajnija su istraživanja u Jopićevoj spilji (istraženo oko 1000 m novih kanala), Mardešića peći (600 m) i Mačjoj spilji (100 m). Od istraženih jama najznačajnije su jama Camperi (— 100 m), Golubinka (— 150 m) i Puhaljka (— 285 m). Od istraživačkih akcija treba još spomenuti ronjenje sifona u izvor-spilji Tounjčića. Tom prilikom istraženo je 33 m podvodnog kanala.

Odsjek je u 3. i 4. mjesecu organizirao speleološku školu. Za održavanje škole nije dobio nikakvu materijalnu pomoć, što se odrazilo na kvalitetu škole.

U 1973. nabavljena su dva nova nylon užeta, dvije mjerne vrpcе, vrtilni karabineri za vitao i stezaljke (žabice) za čelično uže. Postoji potreba da se za oružarstvo nabavi još nekoliko užeta i prenosni radio-primapredajnici.

Poslijе diskusije i razrješnice staroj upravi odsjeka izabrana je nova, a zatim je održana projekcija kolor-dijapozitiva s akcijom u 1973. godini.

Miron Kovačić

Kada je osnovana prva hrvatska speleološka organizacija

Dr ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Povjesničari naše speleologije smatraju da je organizirani speleološki rad u Hrvatskoj započeo 1909. godine (S. Božičević: Razvoj speleoloških istraživanja dinarskog krša, Simpozij o zaštiti prirode na kršu, JAZU 1971, str. 45) odnosno 1910. godine (K. Sakač: Kratak historijat speleologije u Hrvatskoj, Speleolog 1:2, 1953) i pripisuju ga Odboru za istraživanje spilja osnovanom 1910. pri Geološkom povjerenstvu Hrvatske vlade u Zagrebu, odnosno speleološkoj sekciji što su je u Splitskoj realci osnovali profesori U. Giometta i R. Bujas. Međutim prva hrvatska speleološka organizacija osnovana je već 1900. godine. Bila je to speleološka sekcija zadarskog Planinskog i turističkog društva »Liburnia«. Društvo je osnovano 1899. godine i već u početku je osim zabavnih izleta organiziralo »čitav red izleta za znanstvene svrhe u užem krugu, te se je na taj način do sada istražio dio Dugog otoka, pak šipanje u Ižu, Kaštelima i Kotlenicama« (Hrvatski planinar 4:138, 1901). Dugogodišnji predsjednik »Liburnije« Lavoslav Golf piše u svojoj brošuri »Razvoj turizma, planinarstva, saobraćaja putnika u Dalmaciju« što ju je 1929. izdalo splitsko Primorsko planinarsko društvo »Dinara« (nasljednik »Liburnije« poslije talijanske okupacije Zadra) prigodom 30-godišnjice osnivanja »Liburnije« o početku rada tog društva na str. 15. među ostalim i ovo:

»Usporedo s ovim pravim planinarskim radom razvijao se i speleološki, u koju svrhu bio je osnovan i naročiti speleološki odsjek. Jedan od prvih objekata kojim se je taj odsjek pozabavio bila je Strašna peć kod Savra na Dugom otoku... Vidjevši da je prednji otvoreni dio šipanje izvrgnut oštećenju sa strane objesnih i neukih pastira, društvo se je odmah pobrinulo, da zaprijeći daljnje opustošenje time da je u dogовору sa selom Savrom odnosno općinom preuzeo šipalu pod svoju skrb i upravu i poduzelo sve potrebite zaštitne mјere. Šipala je bila najprije zatvorena željeznim vratima. U šipali bili su uređeni putevi, napravljeni su mostići sa prsobranima, na način, da se je bez svake pogibelji moglo silaziti sve do preko 30 met. dubokog dna. Za rasvjetu postavljeno je u šipalu na zgodnim mjestima nekoliko velikih fenjera na petrolej, koje je društvo nabavilo od općine Zadar-ske... Naravski, da radovi u šipali i okolo

iste nisu bili izvedeni najedanput, već malo po malo prema raspoloživim sredstvima... U blizini Strašne pećine ima još i drugih šipala, koje još nisu istražene. U cilju istraživanja istih uputila se je dne 13. kolovoza 1900. ekspedicija speleologa, sa privatnim kuterom Ave Maria potpuno opskrbljenim za nekoliko dana...«

Članovi Liburnije istražili su i neke druge pećine, a zatim su skrenuli svoju pažnju na Kornatsko otočje: »Ovdje bila je u julu 1903. — kaže Golf — druga društvena ekspedicija u svrhu istraživanja. Na školju Garmenjaku kod Telašćice otkrilo se je jednu do tada nepoznatu podmorsklu modru šipalu...«.

Izgleda da je speleološki odsjek »Liburnije« prvi istražio i glasovitu Vranjaču pod Mosorom: »Godine 1900. bila je iako ne otkrivena ali sigurno prvi put istražena šipala Vranjača kod Kotlenica (Dugopolje) ispod Mosora od članova našeg speleološkog odsjeka pod vodstvom tadašnjeg člana uprave Don Luke Jeлиća.«

»Obašle su se još i razne druge veće ili manje šipale kao u Vrlici, Marini kod Rogoznice, Kistanju i u Paklenici na Velebitu šipala zvana Mahnita pećina... Za speleološki rad naše je društvo već u početku nabavilo potpuni inventar kao ljestve od drva i konopa u duljini od 60 metara, acetilenske svjetiljke, lopate, maškline itd. tako da su se istraživanja šipala mogla uspješno i stručno provođati.«

U spiljama su pronađeni i dragocjeni nalazi koje je predsjednik čuvao 25 godina. »Dva puta prikazali su mu se odaslanici dvorskog prirodopisnog muzeja u Beču moleći da im se ustupi ovi predmeti makar uz dobru nagradu... Nakon osnutka prirodopisnog muzeja na Marjanu u Splitu uvjerivši se da je opstanak muzeja osiguran, predati su petrefakti upravi muzeja bez ikakve naknade te se sada tamo čuvaju.«

Citirani dijelovi iz prikaza speleološkog rada »Liburnije« nesumnjivo potvrđuju da je speleološka organizacija postojala već 1900. godine i da je njen rad bio plodan i sistematičan, pa speleološki odsjek »Liburnije« valja smatrati prvom hrvatskom speleološkom organizacijom.

Vrh Petra Zoranića na Velebitu

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Planine su našem narodu od najstarijih vremena bile obrana i zaštita od neprijatelja. Na njima su skršene mnoge najezeđe i branjena sloboda i zato je duboka ljubav našeg čovjeka prema njima. Zato su čest motiv našim književnicima, pozornica dogadaja njihovih djela i vječna inspiracija, baš kao i naše more. Već prvi hrvatski roman, »Planine« Petra Zoranića, tiskan godine 1569. u Mlecima, to potvrđuje. Iako napisan već do 1536., ipak se godina izlaska iz tiska uzima kao početak hrvatskog romana, tako da je četiristota obljetnica proslavljenja godine 1969. i, naravno, u širim krugovima ubrzo zaboravljena.

Ninjanin i Zadranin, kako se sâm nazivao, Zoranić je opisao u ovom djelu svoje putovanje iz Starigrada pod Velebitom kroz klanac Velike Paklenice preko južnog Velebita i Dinaru do Sibenika i Nina. Istiće u svom djelu snažno rodoljublje, dotada nepoznato u našoj književnosti, opasnosti što ih "vuci sa istoka", kako on naziva Turke, donose u svom napredovanju ka njegovoj domovini, ali upozorava i na mane svojih sugrađana sklonih tudim utjecajima.

I da se Zoranić ne bi spominjao samo od stoljetne do stoljetne obljetnice, piscu ovih redaka sazrela je ideja da se jedan bezimeni velebitski vrh nazove Zoranićevim imenom i to jedan od onih uz koje je Zoranić vjerojatno prolazio, pa je predložio bezimenu visinsku točku 1712 metara (Naše planine XXII, 1970, str. 21: Kako nazvati bezimene vrhove južnog Velebita). Na taj način bilo bi ime tvorca prvog hrvatskog romana uklesano u velebitski kamen, što je inače vrlo rijedak način odavanja počasti književnicima.

Toj ideji pogodovala je činjenica da upravo u skupini najviših velebitskih vrhova nekoliko od njih nema ustaljenog imena ili uopće nema imena, a svojom visinom, ljestvom, širokim vidicima bili bi dostojni imena našeg prvog velebitskog pjesnika, porijeklom Ličanina iz plemena Kurjakovića ili, kako kaže Ivan Krajač, »prvog planinarskog pisca« (Hrvatski planinar XX, 1924, str. 182).

Druge okolnosti također su govorile za oživotvorene ove ideje, a te su planinarske. Naime, dugogodišnja zbrka oko imena i visina najviših velebitskih vrhova bila bi time riješena, jer je baš kota 1712 metara u tim polemikama imala jedno od najvažnijih mesta.

U stara vremena držalo se da je najviši vrh Velebita Sveti brdo (1753 m) iznad Lovinca. Svojim imenom, visinom, izgledom i istaknutim položajem na kraju niza najviših velebitskih vrhova, čestim olujama i grmljavinama pri sukobu južnih i hladnih sjevernih vjetrova i oblaka, vrh je bliješto vatrom u noćima

i na suncu, zadivljavao, prijetio i strašio stonovnike ispodvelebitskih sela. Zato su ga promatrali sa strahopostovanjem i rijetko se tko penjao na njega.

Ali da to nije najviši velebitski vis, dokazano je godine 1777. prilikom prvog topografskog snimanja ovih predjela. U prvim izdanjima karata iz godine 1883., 1902. i 1915. »sporna kota« bio je vrhistočno od Babina jezera, koji je nosio označu visine 1760 m. Tome vrhu bez imena davano je časime Veliki Malovan, čas Babin vrh, sve poradi visine 1760 m, pa se neko vrijeme tvrdilo da je taj vis najviši u čitavom Velebitu. Tu vijest prvi je iznio prof. Đuro Pilar pri proučavanju vojne karte, zapazivši da je kota 1760 viša od Vaganskog vrha i Sv. brda. Hirc je to kao novost tiskao u prvom broju »Hrvatskog planinara« »da na to upozori našu najširu turističku javnost«, kako piše Mirko Marković u članku Istraživači velebitskog krša (Naše planine XII, 1960, str. 121). Tako su te karte oduzele primat Sv. brdu i dale ga bezimenoj koti, a zbrka se povećala još time što su ovoj i dvjema najbližim kotama mijenjana imena i to sve češće što je Velebit više istraživan.

Slijedila su mnogobrojna suprotna mišljenja u svrhu ustanovljenja pravog stanja. Sporne su bile visine i imena Vaganskog vrha (1758 m), Babina (1741 m) i kote 1712 m. Svoja mišljenja i opažanja iznosili su u različitim časopisima uz već spomenute D. Pilara, D. Hirca i M. Markovića još D. Franjić, M. Gavazzi, B. Kosović, I. Gojtan, Lj. Rossi, M. Radičević, J. Poljak, I. Krajač, Z. Rosandić, Z. Lorković, M. Šenoa, N. Škrkić, M. Tomičić, V. Židovec, Ž. Poljak te Mađar Arpad Degen.

Visina Vaganskog vrha nikad nije bila sporna, ali mu je ime često mijenjano. Međutim već prije 171 godinu botaničar Paul Kitaibel doveo je u svom dnevniku »Diarium itineris croatici 1802« naziv kote 1758 u neku vezu s »Vaganom«, naime u tom dnevniku spomenut je taj vrh kao »Verh visse maloga Vagana«, a Babin vrh, to jest kota 1741 navedena kao Debelo brdo, kako se i danas ponekad naziva.

Prvi put spominje se kota 1758 kao Vaganski vrh u raspravi dra Petra Matkovića tiskanoj u »Radu« Jugoslavenske akademije iz godine 1872.

Kasnije mu se ime mijenja u Babin vrh i najdrastičnije u »Planinarskom vodiču po Velebitu« prof. dra Josipa Poljaka (Zagreb 1929) u Golići, kako je autor čuo od velebitskih stotčara - Dalmatinaca. Ovaj naziv izaziva živahne rasprave i protiv njega se javljaju suprotnim mišljenjima dr Ivan Krajač, prof. Zvonko Rosandić, Ivan Gojtan i dr Zdravko Lorković. Samo dr Vladimir Židovec podr-

žava mišljenje J. Poljaka (Hrv. planinar XXXV, 1939, str. 310).

Tako Krajač (Hrv. planinar XXVIII, 1932, str. 331) pobija mišljenja J. Poljaka o nazivu Golići, ali i ono što on Babinu vrhu mijenja ime u Vaganski i čak historijsko-komparativnom metodom objašnjava nastanak i značenje imena susjednih vrhova Badnja i Babina vrha.

Prof. Rosandić u članku »Vaganski ili Babin vrh u Velebitu« (Hrv. planinar XXVIII, 1932, str. 103) dokazuje da se na foto-snimkama može vidjeti pravo stanje visina, a i mjerenjima, koja je na licu mesta izveo vojni topograf, da je Babin vrh već prije krivo kotiran sa 1798 m, i ustanovljuje mu pravu visinu od 1741 m.

Nestor ličkih planinara Ivan Gojtan najenergičnije se protivi Poljakovim nazivima. Istina, on je već godine 1913. u Planinarskom vjesniku u Vojnušu bio protiv naziva Golići, a sada konačno želi da se to pitanje riješi. Ne odgovara mu ime Golići za najviši vrh Velebita jer je Poljak više vjerovao dalmatinskim stičarima, a on misli da »glede ovoga naziva treba da poklonimo više vjere Ličanima no Primorcima, jer Ličani od davnine tu žive i planduju, a Primorci tek od prošloga stoljeća na osnovu ugovora uknjiženog u gruntovnim knjigama 7. XII 1887. godine kojim su sela općina Knin i Obrovac stekla na zanatniji dio Velebita u spomenutom kraju pravo služnosti paše...« (Lički kalendar 1933). Da konačno dokaže svoju tvrdnju, zimi početkom 1939, teško bolestan i pet tjedana prije svoje smrti, odlazi u Medak, u zaselak Vedrine, da se još jednom osvjeđoči kod tamošnjih stanovnika pod najvišim vrhom Velebita o ispravnosti naziva Vaganski vrh za najvišu kоту Velebita. A da se to pitanje konačno riješi, upravo tih dana ishodio je od Kraljevske banske uprave u Zagrebu subvenciju od 5000 dinara za izmjeru vrhova južnog Velebita.

Nova specijalna vojna karta reambulirana godine 1930. donosi i danas važeće visine i imena, osim za kotu 1712 m, kojoj je »skinuto« 48 metara, ali nije imenovana. I Babinu vrhu određena je nova visina 1741 m, a za sniženom visinom Velebita žalio je Gojtan do smrti. Te visine i nazive usvaja dr Željko Poljak u knjizi »Velebit«, novom vodiču po Velebitu (Zagreb 1969), ali i dalje kota 1712 m ostaje bez imena.*

Ta kota je u starijim kartama i raspravama nazivana Veliki Malovan, Babin vrh (radi blizine Babina jezera), a neki dalmatinski stičari i danas je zovu Mali Babin vrh, a pravi, odnosno starinski naziv nije se sačuvao do danas. Ipak, jednom je imenuje Mirko Marković kao Vukotinovićev vrh (Naše planine XII, 1960, str. 72). Kako je do toga došlo?

Poznati velebitski istraživač i čuveni botaničar Arpad Degen, profesor sveučilišta u Budimpešti, u svom monumentalnom djelu »Flora velebitica« (Budapest 1936) na strani 69. kaže: »Gegenüber dieser Spitzte erhebt sich östlich über den Babin jezero die reichlich mit Krummholz bewachsene Kuppe der Kote

1760, welche als 'Veliki Malovan'⁵⁵⁾ eine Zeitlang als die höchste Erhebung des Velebitgebirges galt. Ihre Höhe habe ich barometrisch am 10. VIII 1909 mit 1755 m gemessen, sie ist zusehends höher als der Badanj und der Višerujna, doch gewiss niedriger als der gegenüberliegende Babin vrh.« A u fusnoti 55: »Mir wurde sie als 'Babin kuk' bezeichnet wir empfehlen zur Bezeichnung dieser hervorragenden Spitzte den von uns vorgeschlagenen Namen Vukotinovićev vrh.«

Dakle i Degen je sumnjavao u visinu označenu u kartama koje je imao, a čuo je od stočara više naziva za ovaj lijepi stožasti i uvijek zelenom klekovinom obrasli vrh i zato je predložio svoj naziv. A ime Vukotinovićevu nije izabrao bez razloga. Čuveni je Madar znao da je Ljudevit Farkaš Vukotinović (1813—1893) jedan od prvih hrvatskih istraživača Velebita, a inače književnik i političar, bliski suradnik Ljudevita Gaja, član Hrvatskog sabora, treći predsjednik HDP-a, enciklopedijski svestran, pjesnik, dramatik, arheolog, geograf, geolog, mineralog, botanik, planinar itd. Zato je svojim prijedlogom htio počastiti svog prethodnika. Možda se slučajno taj naziv vrha nije održao, najviše vjerojatno zato što kod nas nikada nije prevedeno Dejanovo djelo. Taj prijedlog ne usvajaju ni dosadašnji vodiči po Velebitu. Možda su pojedini autori okljevali uvesti taj naziv nadajući da će se pronaći pravi narodni. Ipak, posljednji vodič dra Ž. Poljaka barem je učvrstio nazive za ostala dva sporna vrha, a planinari iz Gospića s planinarama iz Zadra, Metka i Otočca dogovorile su da oživotvore ideju načaćenu godine 1970.

Povezali su to s proljetnim početkom svoje djelatnosti, zajedničkim sastankom na Velebitu i svečanom proslavom Dana mladosti.

Bilo je to 20. svibnja godine 1973.

Uputismo se uz goru,
mnogo kamenitu i strmenitu...

i dalje

I tako u napridak greduci uzmožan
vitar na nas buknu po ta put,
da mene posrnuti i pasti na zad čini...
kako piše Zoranović u svom djelu.

U stvari, svečanost je počela još dan prije kada su planinari s obje strane Velebita priklazili bliže svom cilju. S ličke strane stizalo se u planinarski dom pod Štirovcem, a s dalmatinske u Borisov dom u Velikoj Paklenici. Ovdje je održana uvodna proslava u prisutnosti mnogih gostiju iz Zadra i Like. Pro-

* Visine vrhova u knjizi »Velebit« Ž. Poljaka (PSH 1969) označene su prema specijalnoj karti Vojnogeografskog instituta izrađene na osnovu reambulacije 1930. godine. Godine 1966. izvršen je ponovni premjer i brojni velebitski vrhovi dobili su novije i točnije označke visine. Vidi o tome na str. 57.

VISINE VELEBITSKIH VRHOVA PO NOVOM PREMJERU

Oko visine velebitskih vrhova i pitanja koji je vrh na Velebitu zapravo najviši, vodila se u prošlosti velika polemika. U ovom broju NP o tom pitanju ponovno raspravlja A. Rukavina u članku »Vrh Petra Zoranića na Velebitu«. U knjizi »Velebit Ž. Poljaka (PSH 1969) označene su visine vrhova prema specijalnoj karti Vojnogeografskog instituta izrađenoj na osnovu reambulacije iz 1930. godine, a ponovno tiskanoj poslije rata. Godine 1966. izvršen je novi premjer i tom su prilikom mnogi velebitski vrhovi dobili točniju oznaku visine. Tako je npr. najviši vrh Velebita 1 m niži, a Sv. brdo 2 m niže nego na predratnoj karti. Da bi planinari bili što točnije informirani, donosimo ovdje podatke o novim visinama nekih važnijih vrhova (u zagradi su stare visine).

Alančić 1611 (1612), Aniča kuk 712 (714), Bačić kuk 1304 (1306), Babin vrh nad Babinim jezerom (najviša točka nije označena na novoj karti, na staroj 1741), Babin vrh j. od Sv. brda 1744 (1746), Badanj 1638 (1639), Bojin Kuk 1110 (1121), Crnopac 1403 (1404), Crljeni k. 1661 (1563), Crikvena 1641 (1641), Čelavac 1198 (1130), Gromovača 1676 (1675), Hajdučki kukovi 1649 (1650), Jelovac 1601 (1602), Kozjak Veliki 1629 (1620), Kiza 1274 (1278), Metla 1288 (1287), Malovan 1709 (1708), Ogradenik 1604 (1614), Pivčevac 1676 (1676), Sadikovac 1286 (1286), Segestin 1715 (1725), Sveti brdo 1751 (1753), Satorina 1624 (1624), Tulove gredje 1120 (u staroj karti bez visine), Vaganski vrh 1757 (1758), Visočica 1616 (1619), Vratarski kuk 1676 (1678), Vučjak 1644 (1645) i Zečjak 1622 (1632).

Dr Zeljko Poljak

čitan je prigodni tekst dra Nikole Ivanišina o značenju književnog stvaranja Petra Zoranića, a zatim je Luka Paljetak čitao odlomke iz »Planina«. Izvedena je i Gotovčeva skladba »Petar Zoranić«.

Sutradan ni magleno jutro, ni kiša, ni dijelom zasneženi putovi nisu omeli uzlaz na željeni vrh. I upravo kad su se sa svih strana, na uvijek zelenom klekovinom obrasлом vrhu, sastali planinari, oblacu su se razbili o sure litice pred udarom vjetra sa zapada, izgubili se i nad planinom stvorili velebnu kulisu na pozornici našeg sastanka. Sunčani dan razlio se po planini i ispod plavog neba uz bjelasanje snijega stvarao nezaboravno lijepu sliku. Pomalo bruje pjesme odzvanjajući s vrha na vrh i sad nam je žao da od Kulturno-umjetničkog društva »Petar Zoranić« iz Zadra sudjeluje ovdje samo Božena Rupčić, pa nam ne može svojim repertoarom o lijepoj nam domaji još više uljepšati svečanost.

Ugodaj na vrhu svečan je i radni. Prisutni se upisuju u spomen-knjigu i udaraju prigodni pečat, mladi Zadranin pričvršćuje na stijenu spomen-ploču, a Ličani betoniraju na vrhu kutiju za upisnu bilježnicu i stalni pečat. Djevojčice Mirela, Đurđa i Vlatka igraju se skrivača oko jednog grma kao da su kod kuće, a dva šahista rješavaju pitanje visinskog pr-

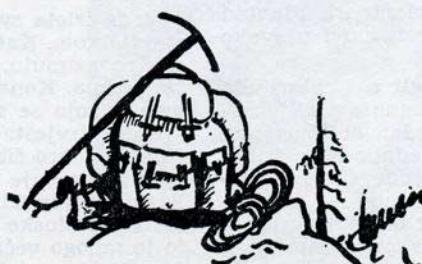
vaka Like. Odnekud iz daljine čuju se s transistora zvuci Lijepo naše, čini se da je iz Imotskog, gdje se održava neka druga svečanost.

Svi poslovi su završeni i svi smo na okupu. Posljednji čin počinje. Branko Škoti, potpredsjednik PD »Paklenice« iz Zadra pozdravlja skup, a njegov sugrađanin, student Miljenko Pekić, čita referat. Predsjednik PD »Visočica« iz Gospića, Miloš Korica, čita odluku o imenovanju vrha Petra Zoranića (vidi NP 1973, 207).

Svečano se potpisuje Odluka i stavljaju pečati društava na nju uz prigodni i stalni pečat Zoranićeva vrha. Zadarski radio-amateri šalju vijest u eter sa samog vrha i već se potvrđuje prijem iz Zenice. Uskoro se svi prisutni razilaze s osjećajem da su učinili još jedan korak u istraživanju i upoznavanju Velebita, voljene i najljepše naše planine.

Povratak je stazom prema Babinu jezeru kojom su Degen i mnogi drugi istraživači Velebita dolazili ovamo, stazom tko zna kada prosječenom i označenom. Stare, još vidljive oznake na kamenju od vrha do Babina jezera, ovaj čas se obnavljaju i spajaju s ostalim stazama. Iza nas ostade kota na zemljopisnoj širini $44^{\circ} 22' 04''$ i na zemljopisnoj dužini $15^{\circ} 29' 27''$ po Greenwichu.

I više nije bezimena.

Dinaro, održali smo riječ!

BOJAN TOLLAZZI

SPLIT

Krajem travnja 1973. godine splitski planinari spuštali su se niz padine snijegom zavijene Dinare. Prolazeći kroz selo Glavaš, dobrano kvašeni nemilosrdnom i hladnom proljetnom kišom, okrenuli su se ponovo prema Dinari:

Dinaro, doviđenja na jesen!

Ljeto je brzo prošlo. Za neke u školskom raspustu, godišnjim odmorima, kupanju, izletima, planinarenju, za druge u radu. U Marmontovoj ulici u Splitu, gdje se nalaze društvene prostorije PD »Mosor«, opet je bilo živo, veselo, planinarski. Žamor koji je u toku ljetne žege nestao, opet se vratio u taj skromni ali prijatni kutak Mosoraša. Na zidu dva panoa — pozdravi naših drugova s ljetnih turara. Tu su razglednice, pretežno planinskog sadržaja, pozdravi s Durmitora, Prokletija, Velebita, Julijskih i Kamniških Alpi, s Visokih Tatri itd. Nameće se zaključak, da su planinari u toku ljeta bili vrlo aktivni i da su sada puni kondicije.

U društvenom izlogu u Marmontovoj ulici nalazi se lijep plakat. Već izgledom mami prolaznika da stane i pročita: Planinari! Podite s nama na zajednički izlet na Dinaru (1831 m), najviši vrh u SR Hrvatskoj. Izlet pruža...« itd. Uprava PD »Mosor« obećava da će svima koji se popun na vrh Dinare podijeliti prigodno pismeno priznanje.

Nastupilo je toliko očekivano nedjeljno jutro 14. listopada 1973. godine. Na rivi ispred ispred Sv. Frane sve je više planinara svih uzrasta. Veselo je, ali su vođe izleta ipak zabrinuti. Valovi i snaga juga osjećaju se vrlo dobro u luci. Kako je tek na Dinari! Ali tko ima hrabrosti toj razdraganoj masi kazati da se izlet odgada zbog meteorološke situacije. I zašto to kazati? Mi smo planinari. Planinu treba doživjeti u svakom vremenu i u svaku godišnje dobu.

Kada smo autobusima stigli u Vrliku, bilo je još rano i prohladno. Pet minuta poslije našeg dolaska, stigao je još jedan autobus pun planinara. S njim je predsjednik PK »Split« dovezao svoju elitu. Ove godine slave 40-godišnjicu svog planinarskog kluba — na planinarski način. Vrlika, to tipično mjestance Cetinske krajine, za tili čas pretvorilo se u alpsko selo. Kako i ne bi! Tu se sada našlo 114 planinara iz Splita. Svojom odjećom, poнаšanjem, žamorom, veseljem i srdačnošću stvorili su pravi planinarski ambijent. Vrlika je postala dalmatinski Zermatt.

Svijet će biti drugačiji tada, kada će ljudi opet voljeti hrabrost i poštivati čast.

T. Svetina, »Stena«

Već smo u Glavašu. Vođa izleta daje potrebna objašnjenja i kolona planinara kreće prema Dinari, prema magli, u neizvjesnost. Kolona se razvlači. Ipak idemo organizirano. Na čelu je član gorske službe spasavanja s radio-stanicom, na začelju takoder. Iskusni planinari nalaze se u svakoj grupi, gdje god bi pomoći bila potrebna. U koloni se nalazi najmladi planinar od 6 godina i planinarka veteranka od 74 godine. Doživljavamo sve ono što je na plakatu obećavano, samo nam magla zatvara vidik, a tamni oblaci prijete da će svakog trenutka spustiti na nas teške kapi natovarene još u Sredozemlju. Kolona ipak ide dalje, planinarski.

Stigli smo do pastirskega staja na Razvali. Svaka grupa traži zaklon iza staja ili kamene ograde da se kako tako zakloni od hladnog vjetra, pa makar se on zvao i jugo. Kako bi sada dobro došao planinarski dom, makar samo s kuhinjom i jednom jedinom sobom, ali ipak dom. Kako si još uvijek surova ti »ljepotico« planina Dalmacije! Ali nije vrijeme za sentimentalnost! Treba se boriti. Pokojni prof. Girometta obogatio je Mosor, izgradivši sa svojom generacijom planinara planinarski dom na Ljuvaču. Sadašnji planinari Splita, Sinja, Knina, Drniša, Zadra mogu i trebaju da se oduže Dinari.

Sakupili smo se. Predsjednik PD »Mosor« pozdravlja sve prisutne i evocira uspomene na partizane s Dinare. Počinje drugi dio izleta. Podijelili smo se u dvije grupe. Jedna se vraća u selo Glavaš, druga započinje uspon. Između grupa radio-veza. Krećemo. Staza nas najprije vodi prema padini V. Kleku, tu okrećemo prema sjeveru. Kad smo ušli u gustu planinsku maglu, kao da se spustio mrak. A tek je 13 sati.

Vođa izleta sve više se koristi kompasom i specijalkom. Kako lijepo zvuči u teoriji kretanje po azimutu, ali kako je to teško u ovim trenucima. Konačno počinje padati kiša. Prva grupa, koja se spušta prema Glavašu, radio-vezom izvještava da su obavijeni maglom i da ih dobro šiba kiša s gradom. Naša grupa ipak napreduje prema vrhu. Visinomjer pokazuje visinu od 1530 m. Do vrha još samo 300 metara visinske razlike. Ali u tom kamenjuru to je mnogo veća razdaljina. Hladna kiša, nosena jakim vjetrom, nemilosrdno nas kvasi. Nigdje drveća, kuće, bilo kakvog sklonista, da se barem malo zaklonimo od stihije. Nalazimo se na strmoj padini, punoj busenja i visoke trave. Počinju sijevati munje. Kada smo bili

tu u proljeće pada je snijeg i bilo je roman-tično. Sada je stravično.

Vode izleta vijećaju — ići dalje ili se vratiti? Odluka teška, puna moralne odgovorno-sti: Povratak! Bilo je onih koji su željeli na-prijed, ali bilo je i onih koji nisu opremljeni za surovu klimu Dinare.

Vraćamo se. Kolona ide disciplinirano. Često zastajemo. Voda izleta traži da se »partizanskom vezom« prebrojavamo. Odgovornost nije mala. U koloni nas ima 63, a magla je tako gusta da jedva vidiš petog, šestog ispred i iza sebe.

Kod sela Glavaša sustigli smo prvu grupu. Srdačno se pozdravljamo. Brinuli su o nama,

a i mi o njima. Kad je kiša najjače padala, sklonili su se u pastirske staje u pećinama i ložili vatrnu. Sada mirišu na pršut. Tu su i naši autobusi. Iz tamnih oblaka lijeva kiša, kao da su na nebu otvorene sve brane. Iz autobusa usprkos tome odjekuje pjesma — planinari smo mi...! Baš ta pjesma dokazuje i potvrđuje da je izlet uspio. Naš zadatak i jest u tome da odgojimo generaciju planinara, koji će se jednako odazvati zovu planina kad su zavijene snijegom ili pokrivene cvijećem, kad su obasjane suncem ili obavijene mag-lom punom neizvjesnosti.

Za planinu se treba i potruditi, da bi se do-zivjelo sreću vrha. Zato ćemo ti se Dinaru vratiti u proljeće!

Sjećanja iz planine

DRAGO ŠEFER

Bio je februar mjesec 1924. godine, kada sam u društvu Luke Šeremeta, tada maturanta Velike realke u Sarajevu, kasnije akadem-skog slikara, pošao vlakom do Pazarića odakle smo ostavljajući selo Ljubovičće počeli uspon uz Bor do planinarske kućice pod Gradinom, vlasništva Planinarske sekcije.

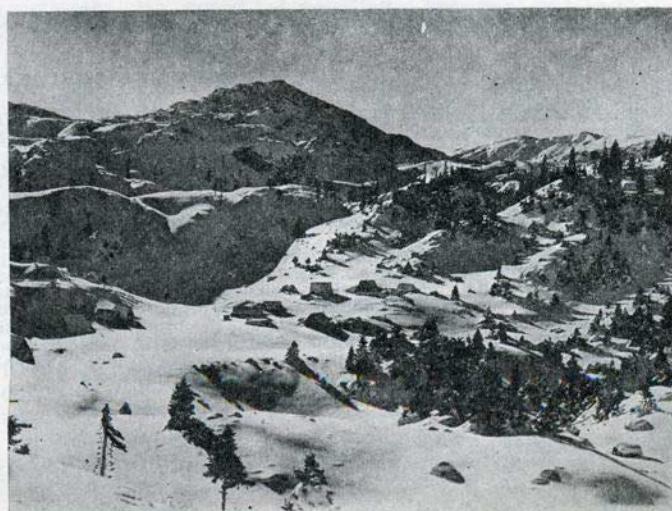
Tri dana samoukog učenja vještinama skija-nja proveli smo na snježnim terenima Mr-tvanjskih stanara, izlazeći svakodnevno od Gradine do njih. Dani su bili prekrasni, puni sunca i naše mladalačke vedrine.

Četvrtog dana ponovno smo se našli na Mrtvanju s odlukom, da se preko Raminog greba tadašnjom zimskom markacijom uspne-mo na vrh Bjelašnice.

Nebo je bilo mutno puno teških oblaka.

Bili smo na grebenu Velike Vlahinje, kada su greben ovile magle, a ledeni naleti vjetra počeli s nemilosrdnim šibanjem. Rijetki drveni stupovi označavali su nam smjer kretanja, ali ne više na skijama, već pješice. Nenavikli na ledenu koru morali smo ih skinuti. Bilo je i lutanja. Ponegdje je izvaljeni ili vjetrom prevalejni stup ostao pod snijegom. Raz-dvajali smo se u potrazi za slijedećim, koji je stajao prav ili nakravljen, zaodjeven kristali-ma ledenog inja.

Vjetar je zviždao, šibala je ledena kiša. Do-zivali smo se, kada bi jedan od nas našao stup. Nije bilo ni straha, ni panike. To nam je bilo obojici prvo »vatreno krštenje« na po-mahnitaloj planini. Uporno smo odmicali od stupa do stupa tražeći gotovo svaki — ponov-

Mrivanjski stanari u Bjelašnici

Foto: D. Šefer

Pogled na Krvavac sa Sitnika

Foto: D. Šefer

no. Cilj nam je bio samo prije mraka stići do opservatorija. A kada se konačno u magli na pedesetak metara ukazala silueta zgrade na samom vrhu, onda smo se obojica čvrsto zagrlila od sreće. Osvojili smo prvi put Bjelašnicu i to zimi.

Trajalo je to od Mrtvanja do opservatorija punih sedam sati.

Topao doček, koji nam je priedio stari Josip Šefer, potpuno nas je otkravio i osposobio da sutradan pješice sidemo do Štitnog dola, a otale nastavimo na skijama preko Velikog polja i Brezovače šumskom prugom do Hadžića.

Ova planina, koja me je prije 50 godina osvojila u svom zimskom ruhu i goropadnim dočekom na usponu na njen vrh, i tada kao i mnogo puta slijedećih godina, pored sve svoje divljine bogate hirovitošću čestih vremenskih promjena, orkanskih vjetrova i bjesnoće, znala je za prekrasnih vedrih zimskih dana, obogaćena suncem, da me ispuni zadovoljstvom

što sam joj ponovno došao. Za takovih dana, lutajući na skijama nepreglednim prostranstvima, uživao sam u prekrasnim vidicima s njenih visova.

Koliko sam puta izlazeći zimi na nju doživio prekrasan mjesec vaj u društvu dobrih drugova. Sjećam se jedne takove martovske noći godine 1939. u društvu Alojza Rebića — metalca, Harija Albaharija — krojačkog radnika i Morica Ozme — grafičara. Idući uz Bora do Mrtvanja i Sitnika doživjeli smo takovu noć uspona po punoj mjesecini, da nam se nije dalo leći, već smo nastavili da skijamo u okolini planinarske kuće.

Kako su to bili sretni trenuci za nas, ali sjećanja na njih danas ostavljaju i duboku crtu sjete.

Planine su tu i nijemi mjesec vaj može se ponovno doživjeti, ali tih krasnih drugova — više nema.

(Nastavak slijedi)

BIOGRAFSKA BILJEŠKA

DRAGO ŠEFER rođen je 14. maja 1908. godine u Sarajevu. Skolovao se i radio u Sarajevu. Vrlo je rano počeo obilaziti planine oko Sarajeva, već 1924. postaje član planinarske sekცije S. K. »Slavija«. Od 1926-1934. bio je istovremeno član PD »Romanija« i Društva planinara u BiH. Oba ova društva napušta 1934. i prilazi naprednoj omladini u PD »Prijatelji prirode«. Ovom društvu ostaje vjeran sve do njegovog raspuštanja 1941. g. Kao planinar pripadao je onoj malobrojnoj generaciji pasioniranih planinara, ljubitelja visokogorskog planinarenja, kako ljeti tako i zimi. Za razliku od društvenog rada u planinarskoj organizaciji, u planinama je bio individualista, rijetko se je kretao u većoj grupi od jedan do dva partnera. Kao ljubitelj zimskog

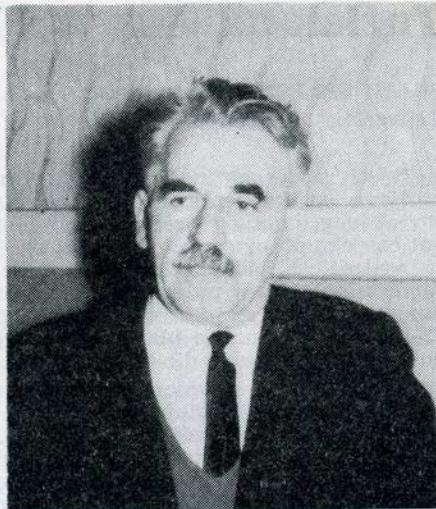
planinarenja obišao je na smučkama skoro sve planine u BiH. Jedno je vrijeme od 1928. do 1933. sudjelovao na smučarskim takmićenjima, pa je 1933. osvojio prvenstvo BiH i to kao član PD »Romanija«. I baš tada kada je postigao najveće priznanje na smučarskim takmićenjima, dolazi do spoznaje da su smučarsko takmićenje i planinarstvo dvije suprotnosti i stoga prestaje sa takmićnjem. Za vrijeme rata morao je napustiti Sarajevo, ali se odmah po oslobođenju vraća i postaje član PD »Bjelašnica«. Od 1945-1952. bio je zaposlen u Glavnom odboru sindikata BiH, a od 1952. do 1965. bio je rukovodilac Preduzeća »Park« na Ilidži. Poslije penzioniranja, iz zdravstvenih razloga, odlazi u Makarsku gdje i sada živi.

Drago Šefer

Člankom »Lupoglav« druga Drage Šefera objavljenog u prošlom broju »Naših planina« po prvi put nam je omogućeno da dobijemo nešto uvida u kvalitet ili, kako bi se to reklo, način planinarenja u predratno doba bosanskog planinarstva. Da to nije bio samo slučajan odlazak, a i da se ne zaboravi što smo baštinili sa našom tradicijom iz tog perioda, zamolili smo druga Dragu da nam opiše još nekoliko svojih interesantnih pohoda planinama, pa će to biti tiskano u narednim brojevima.

Samo, da ne zaboravimo i kada je to bilo! Planine su bilo mnogo dalje, neobrađene, oprema slabija, a odlasci vezani za najbolje i najhrabrije. Dolazilo se do granica rizika. Mladost tadašnjeg planinarstva tražila je intenzivne doživljaje u planini, tražila sve nove predjeli i teže uspone, savladavala sve veće opasnosti. Sve je više bilo tih pojedinaca i grupa, koje su za relativno kratko vrijeme uspjele izmijeniti lik svoje organizacije do tih dimenzija, da je planinarstvo postajalo sve više ne samo intenzivna aktivnost u planini, već i moda u gradu. Pa i na sarajevskim ulicama bila je kao neka »posljednja moda« obuci se planinarski, a dobro organizirani i sadržajni izleti iture, prepričavani su kao prvorazredni sportski događaj. U tadašnjem Sarajevu uistinu se osjećao rad desetaka planinarskih i smučarskih društava i sekacija.

Drago Šefer, jedan od onih, koji je davao veliki doprinos našem predratnom planinarstvu, vrstan planinar i odličan smučar, počeo je svoj rad da prenosi i u stijenu. A bio je mlađ, snažan, odlične konstitucije, dobro je podnosiо samoučku planine i imao pouzdanje u svoje mogućnosti. Rođen tu, na ovom tlu, pripadao je poklonicima naprednog, napredno je želio i uistinu slijedio. Kao radnik, nije mogao ni biti drugačiji.

Iz masovnih izleta izdvaja se u manje grupe ili ide sam, i opredjeljuje za pothvate koji su nametali istrajnost, težinu, opasnost. I to ga je zanosilo. Istodobno kako napreduje u planini, mijenja i društva sa sve oštrijom programskom orientacijom. Ukrzo se našao među članstvom TD »Prijatelj prirode«, gdje nalazi svoje istomišljenike, ljudе isto tako snažno zanešene planinom, voljom i spremnošću za pothvate, kao i on sam. A Drago je bio taj, koji je ne samo mogao, već i znao što mu je raditi u planini, pa je sve više doprinosiso programski i organizaciono svom društvu, i to baš u vrijeme kad planinarstvo filistarskog mentaliteta preuzimlje mlađa snaga, širi ga i kvalitetno uzdiže do te zrelosti, da njegovi najbolji prilaze stijenama, redovno treniraju i penju prve uspone.

I tu je Šefer među našim pionirima. Pa i početci zimskog visokogorskog planinarenja, zimskih krstarenja i transverziranja planina, pored još nekolicine izrazitih ekstremista, vezani su za njegovo ime, što ćemo saznati iz njegovih članaka.

Sa svojih je pohoda bio sakupio i bogatu foto-dokumentaciju, po ljepoti jednu od najljepših, ali je ona za vrijeme rata nažalost upropasti.

Svu tu svoju bogatu aktivnost uspješno je i literarno objavljivao. Pisao je i kako treba hodati po planinama, kako se opremati za planinu, a i kako treba koristiti klinove pri uposnima u stijenama. Njegovi su članci objavljeni uglavnom u »Snazi«, tadašnjem radničkom glasilu Sarajeva. Opisivao je predjeli, planine, stijene onako kako ih je on gledao i obožavao. Često je za sobom ostavljao samotan trag, a za najteže ture imao je tek jednog druga.

Mnogo je dao planinarstvu, toliko mnoga da mu moramo biti zahvalni i da ga ne smijemo zaboraviti.

DE

Tuzlak na »krovu Evrope«

SALIH SELESKOVIĆ, profesor

Pedagoška akademija u Tuzli

Uvjeti modernog načina života i rada iz korijena su izmijenili dimenzije i karakter čovjekovog životnog prostora i vremena. Život čovjeka na ovaj način izlazi iz okvira koji su vrijedili hiljade godina i upućuje se na samostalne smjele puteve. Na takve »smjele puteve« odlučio se i Tuzlak Eduard Pavlović, 52-godišnjak, kome je planinarstvo već mnogo godina integralni dio života.

Ovog vrsnog i primjernog planinara često vidimo kako pod teretom ranca odlazi prema planinarskoj kući Kraljica na planini Ozren. Svaki susret s njim uvijek je prijatan i krištan. Uvijek je spreman da iznese neku novu ideju, posebno kada se radi o razvoju i unapređivanju planinarstva u tuzlanskom bazenu.

Kao vitalan i poduhvatan čovjek Edo je želio da postigne što više, da što više sazna i vidi. Stečena iskustva i bogatstvo utisaka on prenosi na članove svoje planinarske organizacije, posebno na omladinu. Početkom septembra 1973. Edo nam je poslao razglednicu i pozdrav s »Krova Evrope«. I ranije nam je slao takve razglednice iz raznih krajeva naše zemlje i drugih zemalja, ali ova nas je posebno obradovala, jer se davna Pavlovićevo želja eto napokon ostvarila. Jedva smo dočekali da se s njim sastanemo, pa da o svemu detaljno čujemo.

Našli smo se s Edom na našem omiljenom sastajalištu, u planinarskoj kući na Ozrenu. Edo je iznio zanimljive dojmove, a izlaganje je popratilo dijapositivima.

»Za ovaj poduhvat koristio sam godišnji odmor i vlastita sredstva. Dugo sam se pripremao za ostvarenje ove akcije.«

Poslije dvadesetog dana uspona u području Mont Blanca, upisano je 1. septembra 1973. u registar posjetilaca najvišeg vrha Evrope i ime PD »Konjuh« iz Tuzle, kao matične planinarske organizacije Ede Pavlovića. Edo Pavlović je uspon izveo u tzv. »solo-akciji«, bez osiguranja i naveza.

Osvajanja masiva i vrhova planina zapadne Evrope, po mišljenju Ede Pavlovića, ne zaslu-

žuju osobitu pažnju, kao neko ponovno »otkrivanje Amerike«. Započeo je prije šest godina prelaskom dolomitske transverzale Alta via 1 i 2, zatim prelaskom kompletног masiva Monte Rosa, također u »solo-akciji«, te osvajanjem Matterhorna s dvojicom alpinista iz Milana. Njegove su dalje akcije usponi u Dolomite (npr. Gran Paradiso, 4061 m), posjet vulkanu Etna, zimski pohod u Hohe Tauern i s dvojicom austrijskih alpinista na vrh Grossglockner. Ipak je na Edu najimpresivnije djelevoao uspon na Mont Blanc.

Svi ovi usponi ostvareni su samoinicijativno i na vlastiti trošak. Uspjesi što ih je ovaj naš vrijedni planinar postigao predstavljaju i uspjehe PD »Konjuh«, pa i čitave naše planinarske organizacije. Međutim, dok se za neke manje važne sportske uspjehe organizuju prava slavlja, ovakvi poduhvati produv većinom nezapaženi, kao nešto najobičnije. Zato je potrebno da bar nekoliko redaka posvetimo čovjeku — entuzijasti i uzoru ne samo u planinarskoj organizaciji, već u našoj fizičkoj kulturi.

Pavlović smatra da se afirmacija planinarske organizacije treba sprovesti bez ikakve buke i pompe, ali da se društvena sredstva mogu znatno bolje iskoristiti za redovan, normalan rad i razvoj, nego za finansiranje nekog »vrhunskog tima«.

Njegov pothvat dokazuje da nisu uvijek neophodne »ekspedicije«, pogotovo ne one koje bi bile same sebi cilj. Korisnije bi bilo kada bi se sredstva upotrijebila npr. za prijevođe djela o stručnim ekspedicijama, o planinarskim osvajanjima i iskustvima, jer bi to bilo od osobite koristi onima, koji žele planinarskog znanja — naglasio je na kraju Pavlović. Pavlovićevo upornost i volja nisu ograničene samo na penjanja na pojedine vrhove, one dolaze do izražaja i u privatnom životu, a uz to i u njegovoj planinarskoj organizaciji — PD »Konjuh«. Tako je nedavno predložio izgradnju planinarske kuće na Karauli u planini Konjuh. Poznavajući njegov entuzijazam i upornost, vjerujemo da će on učiniti sve da bi i ova akcija bila ostvarena.

Planinarski objekti Dalmacije u prošlosti

ANTE GRIMANI

SPLIT

Planinarski objekti naši su spomenici, oni su i u miru i u ratu časno izvršili svoju ulogu. Građeni su sa zanosom, znojem, žuljevima. Građeni su nedjeljama, mjesecima, godinama. Počevši iz ništa planinari su adaptirali, građili, otvarali, čuvali, a nekad, žalosno, samo pokušavali. Neka naša stota obljetnica bude naš ponos, naše ogledalo, a ovaj izvadak iz prošlosti podstrek za daljnji rad.

Prvo planinarsko društvo u Dalmaciji osnovano je u Zadru 24. srpnja 1899. godine pod imenom **Planinsko turističko društvo »Liburnia« — Zadar**.

Imalo je svrhu da propagira turizam i planinarstvo, koji do tada u Dalmaciji nisu bili razvijeni.

Jedan od glavnih društvenih zadataka bili su objekti. U najnižem dijelu Velebita, ispod Tulovih greda, u predjelu Potprag (684 m), bile su tri erarske kuće. Društvo je dobilo jednu od njih na 20 godina uz neznačnu godišnju nadoknadu u svrhu osnivanja **prvog planinarskog skloništa**. Kuća je imala prizemlje i jedan kat, 8 soba, vrtić i čatrnju. Zbog gradnje druge ceste preko Velebita, koja je kuću imošila, sklonište je napušteno, a poslije prvog svjetskog rata više nije ni obnavljano. Malo dalje od Potpraga prema Svetom brdu, u predjelu Gornja bukva, društvo je uredilo drugo sklonište, ali su ga pastiri demolirali i moralo je biti napušteno.

Na Dinari u predjelu Brezovac društvo je preuzealo od jedne gospodarske ustanove iz Knina prilično sačuvano sklonište s ležajevima, sagrađeno 1901. godine. Ono i danas postoji kao »planinarsko prihvatilište«, ali je otvoreno za svakoga: za lugare, pastire i drvo-sječe. Društvo je bilo osobito zainteresirano za Mosor i tu koristilo lugarsku kuću (940 m) u predjelu Užinska kosa pod Kunjevodom i Ljubljanom. Tražilo je za svoju upotrebu i tvrdavu Klis. Vojne su vlasti načelno pristale, ali je prvi svjetski rat oomeo tu namjeru. Pri svojim izletima društvo je koristilo i lugarsku kuću Dalmatinske šumske uprave na vrhu Pelešca (941 m) gdje se mogao dobiti i konak. Na Orjenu kod Orjenske lokve (1500 m) društvo je već počelo kopati temelje i izradilo nacrte za kuću od 12 soba, ali su vojne vlasti povukle privolu i obustavile rad.

Među objekte ubrojiti ćemo i spilje. Društvo je počelo istraživati ili posjećivati Manitu peć u Paklenici, Strašnu peć na Dugom otoku, Crni krug na Kozjaku, Vranjaču na Mosoru i Modru spilju na Biševu. One su bile i grupno posjećivane.

Na otoku Pašmanu, na brdu Čokovac, ospobiljen je 1907. godine napušteni benediktinski samostan (sagrađen 918. godine) i unajmljen na 20 godina. To je bio prvi **turističko-planinski objekt u Dalmaciji**. Na otoku Uglja-

nu na obali pri moru društvo je 1912. godine uzelo u zakup prazni franjevački samostan s 13 soba. U prvom svjetskom ratu propao je i više nije obnavljan. Na vrhu otoka Ugljana postoji Tvrđava sv. Mihovila iz vremena Mletačke republike, koju su križari napali pri osvajanju Zadra. Društvo ju je namjeravalo restaurirati, ali nije uspjelo, jer vlasnici zemljišta oko same tvrđave nisu to dopustili.

U Dubrovniku su vojne vlasti ustupile društvu bivšu Tvrđavicu sv. Lovrinu, ali su se Dubrovčani odlučno usprotivili adaptaciji i sve su predradnje bile napuštene.

Istu sudbinu kao Lovrinac doživjeli su planinari za Lokrum i Šrnd. Ospozobljavanje samostana na Mljetu bilo je već u začetku odbaćeno, jer su austrijske vlasti to odbile.

Planinsko turističko društvo »Mosor« u Po-Ijicima osnovano je 3. rujna 1908. Društvo je tražilo državnu potporu i htjelo graditi kuću na Mosoru u predjelu Ljuvač, ali je potpora odbijena jer gradnja nije imala potrebnu dokumentaciju. Društvo je koristilo sklonište na Užinskoj kosi, vlasništvo Šumske uprave. Šumska uprava počela je 1908. graditi lugarsku kuću na Mosoru u predjelu Svišnice, ali je prvi svjetski rat to prekinuo, pa su i te nade »Mosora« propale. U desetljeću između 1914. i 1924. bila je stagnacija i za turistička i za planinarska društva, osim za pojedine znanstvene radnike.

Članovi »Liburnije« iz Zadra naseljavaju se u Splitu i zajedno s Planinarskim turističkim društvom »Mosor« iz Poljica fuzioniraju se 12. veljače 1925. u novo društvo pod imenom **Primorsko planinarsko društvo »Dinara« u Splitu**. Šumska uprava ustupila mu je na upotrebu već prije spomenuto sklonište na Užinskoj kosi nazvano Lugarnica i baš u njoj se počela stvarati ona planinarska jezgra za srednju Dalmaciju koja je bila prekinuta prestankom rada zadarske »Liburnije«. Darovnicom Ivana Bućana iz Mravinaca, člana »Dinare«, društvo je adaptiralo u Mravincima podno zapadnog Mosora svoj novi »Adelin dom« sa 17 kreveta i otvorilo ga 11. travnja 1928. U njemu se sastajalo i razvijalo do drugog svjetskog rata.

Poslije drugog svjetskog rata oživljava u Zadru 3. veljače 1952. »Liburnija« ali uskoro mijenja ime u **Planinarsko društvo »Paklenica« u Zadru**. Društvo adaptira i dograđuje bivšu lugarnicu, vlasništvo Nacionalnog parka »Paklenica«, sagrađenu 1904. na visini od 550 m, iznad klanca, i 28. travnja 1963. svećano otvara svoj »Borisov dom«. Zbog velike posjeće povećava ga 23. listopada 1966. Zatim ospobiljava planinarsko sklonište na »Ivinim vodicama« (1250 m) na Velebitu 29. studenoga 1969.

Zahvaljujući agilnoj ličnosti splitskog profesora Umberta Giromette (1883—1939), HPD »Mosor« postaje između dva svjetska rata vodeće planinarsko društvo u Dalmaciji. Slika nam prikazuje dinamičnu pojavu Giromettinu prilikom jednoga govora pred planinarskom kućom na Mosoru.

Koncem 1925. godine (5. prosinca) osnovano je drugo planinarsko društvo u Splitu, »Hrvatsko planinarsko društvo«, podružnica (HPDp) »Mosor«. Sad »Lugarnica« postaje pretijesna za splitske planinare, kao što se vidi iz Spomen-knjige, jer se planinarstvo sve više širilo.

Novi »Mosor«, koji je nastao od splitskih »jamara« (spiljara) postaje vodeće društvo u Splitu i srednjoj Dalmaciji. Kao prvi svoj objekt ospozobjava i elektrificira spilju Vranjaču pod sjevernom padinom Mosora (15. prosinca 1929). Time je privuklo veliki broj članova i građanstva.

Društvo gradi i 4. listopada 1931. otvara »Dom kraljice Marije« na Mosoru (900 m), čime pojačava planinarsku aktivnost u Splitu. Dom je u drugom svjetskom ratu bio partizansko sklonište i bolnica, ali je bio spaljen. Poslije rata ponovno je ospozobljen i dograđen, te 9. prosinca 1951. otvoren pod imenom »Dom na Ljuvaču«, a 26. studenog 1961. dobio je ime »Dom prof. Umberta Giromette«.

Radi organiziranja skijaškog sporta u ovim krajevima sagrađeno je »Sklonište prof. U. Giromette« na Kamešnici (1490 m). Otvoreno 23. rujna 1934. i već slijedeće godine prošireno. Prvih dana rata sklonište je potpuno demolirano.

U istu svrhu adaptirana je i »Planinarska kuća na Vagnju« (1168 m) i otvorena 23. prosinca 1935. Kuća je koncem drugog svjetskog rata eksplozijom potpuno uništena.

Na Vidovoj gori (778 m), na vrhu Brača, društvo je sagradilo sklonište i otvorilo ga 18. listopada 1936. U ratu je bilo porušeno, ali je ponovno obnovljeno i otvoreno 18. rujna 1955, a 28. rujna 1958. dobito je ime »Sklonište Branko Lukšić«. Zbog male posjete bilo je u proljeće 1972. potpuno porušeno.

Sklonište na Krug-planini pod Cincarom (1450 m) adaptirano je u sklopu »Državne stične stanice i sirane« (otv. 22. studenoga 1936.). U ratu je potpuno uništeno i nije više obnavljano.

Šumarsku kuću pod Kunjevodom, već spominjanu »Lugarnicu« (940 m), društvo je uređilo 31. svibnja 1937. Ona je u početku bila najznačajniji objekt. Kuća je poslije rata demolirana, a 19. svibnja 1957. ponovno ospozobljena pod nazivom »Omladinska kuća«, a zatim je dobila ime »Ljubo Uvodić Razin«, po omladincu iz predratnog »Mosora«, koji je poginuo u NOB-i.

Nakon osnivanja HPDp »Svilaja« u Sinju 1926. ovo je društvo na Svilaji postavilo iste godine 15. studenoga kamen temeljac za svoju kuću, ali je nije uspjelo završiti. Ponudilo ju je »Mosoru«, ali je ovaj nije mogao primiti. Poslije drugog svjetskog rata društvo je sklopilo ugovor o korištenju jednog dijela lugarske kuće na Vagnju (30. studenoga 1961.). Nakon svršetka gradnje brane Peruća na Četini društvo je adaptiralo jednu solidnu baraku i tako dobilo svoj dom (otv. 4. srpnja 1963.).

HPDp »Kamenjak« u Šibeniku, osnovano 1926., nije uspjelo sagraditi ni prije ni poslije rata planinarski objekt, iako je to uvijek imalo u svom planu.

HPDp »Biokovo« u Imotskom, osnovano 1927., već iduće godine je ukinuto i osnovano u Makarskoj kao »Primorsko Biokovo«, a već iste godine kao **HPDp »Biokovo« Makarska**. Društvo je sagradilo i 20. listopada 1934. otvorilo svoj »Aleksandrov dom« u predjelu Vošac (1350 m) koji je u drugom svjetskom ratu bio partizanska bolnica i kovnica »bombi biokovki«. Dom je srušen bombama iz aviona, a poslije rata obnovljen i ponovno otvoren 30. studenog 1951. kao »Dom partizan«.

HPDp »Orjen« u Dubrovniku, osnovano 1928., sagradilo je na Orjenu (1594 m) »Panyjevo sklonište«, u kome je prije rata održan kongres planinarskih društava Jugoslavije. Dom je građen pretežno za zimski sport.

HPDp »Risovac« u Kninu, osnovano 1929., imalo je mali krug djelovanja, pa ni poslije rata kao PD »Dinara« Knin nije uspjelo sagraditi svoj dom, ali je koristilo nekadašnje sklonište »Liburnije« iz Zadra na Brezovcu pod Dinarom.

Radničko turističko planinarsko društvo „Prijatelj prirode“ Sarajevo, ogrank u Splitu, nije imalo svog objekta. Jedna grana društva bila je u splitskom brodogradilištu. Poslije drugog svjetskog rata nastavilo je rad 24. travnja 1951. u sklopu **Radničkog sportskog društva brodogradilišta »Split«**, najprije kao sekcija, a zatim kao Planinarski klub »Vicko Krstulović«, pa »Arsenal«, pa »Split«. Klub je sagradio na vrhu Mosora (1330 m) limeno sklonište, memorijalni Vickov stup (otvoren 27. srpnja 1952.). Klub je nastojao ponovno osposobiti i elektrificirati spilju Vranjaču, ali kako nije bilo moguće urediti imovinsko-pravne odnose s navodnim vlasnikom spilje, radovi su obustavljeni. Skupština općine Split elektrificirala je spilju 12. prosinca 1970. Također nije uspjelo nastojanje jednog dijela uprave kluba i članstva, da se na Mosoru u predjelu Bubića dolaca (525 m) sagradi ili prenese kuću kakvu ima »Svilaja« na Perući. Klub je na obroncima Kozjaka na prijevoju Malačka, adaptirao i sagradio dom (450 m), prvenstveno kao rekreacijski objekt brodogradilišta »Split« (otvoren 24. svibnja 1970.).

Ostala manja društva Dalmacije, podružnice HPD-a iz Zagreba, kao »Borovik« u Starom gradu na Hvaru (osn. 1931), »Kotor« u Kotoru (1932), »Kamenjak na Rabu« (1932), »Paklenica« u Starigradu pod Velebitom (1933), »Spivnik« u Blatu na Korčuli (1936), a »Borak« poslije drugog svjetskog rata u Omišu, nisu uspjela sagraditi ili adaptirati vlastiti objekt, zbog malog broja članova i malih finansijskih mogućnosti.

HPDp »Moseć« iz Drniša, osnovano 1936, poslije rata **PD »Promina«**, adaptiralo je i uređilo 29. studenoga 1959. za svoje sklonište jednu seosku kuću u Dolcu na Promini (850 m).

PD »Kozjak« iz Kaštel Sućurca, osnovano 1949, sagradilo je 1. svibnja 1962. na padini Kozjaka svoj dom »Putalj« (500 m), a 1973. ga proširilo.

PD »Velebit« iz Benkovca, osnovano 1952, i **PD »Marjan«** iz Splita, osn. 15. svibnja 1960, nisu uspjela nabaviti vlastiti objekt.

U ovom popisu objekata ujedno su navedena sva planinarska društva Dalmacije. Iako većinom mala, imala su velike želje za gradnju ili adaptaciju skloništa, kuća ili domova,

Prof. Umberto Girometta, otac planinarstva u Dalmaciji, okružen suradnicima s kojima je odgojio nekoliko generacija planinara u Splitu i afirmirao planinarstvo u Dalmaciji

ali im okolnosti nisu pogodavale. Neka su se društva možda zbog toga i ugasila, jer su planinski objekti često »raison d'être«, smisao postojanja i napretka. Nažalost, neki su objekti nepotrebno propali. Pravilo koje kaže: »Ako neko društvo ne može uzdržavati svoj objekt, neka ga ustupi društvu koje to može«, često se iz »dobrosusjedskih« odnosa nije primjenjivalo. Zbog toga su neki objekti pali na leđa PSH ili namijenjeni za druge svrhe.

Planinarske kuće su neke vrsti memorijalni spomenici našega planinarstva. Na nama je svima da ih kao takove sačuvamo od propaganđa. Neka zato ovaj članak posluži kao poticaj i u tom smislu.

LITERATURA

Lavoslav Golf: Razvoj turizma, planinarstva i saobraćaja putnika u Dalmaciji 1899—1929. Spomen knjiga šumske kuće na Mosoru—Lugarnice, 1905—1935.

Alfons Pavich: Mosor, Zadar 1907.

Upisna knjiga doma na Mosoru 1929.

Vjekoslav Maštrović: Zadarska revija 1952.

Boris Regner: Članci u Glasniku Primorske banovine 1939.

Spomenica »Mosora 1926—1951«, Split 1951.

Stipe Vrdoljak: »Mosor« 1945—1967, SFK Hrvatske, Zagreb 1968.

Ante Grimani: Privatna arhiva i novinski izresci 1945—1973.

Željko Poljak: Velebit, Zagreb 1969.

Časopisi: »Hrvatski planinar« i »Naše planine«.

Dnevnički: »Novo doba«, »Slobodna Dalmacija« i »Dubrovački vjesnik«.

»Splitovim putem«

ANTE GRIMANI

SPLIT

Moj spomenar, planinarski dnevnik, često me podsjeti na razne zgode i nezgode, imena i datume. Podsjeti objektivnije, nego neka knjiga.

Neka ova mala critica iz života planinarskog kluba »Split« podsjeti na njegovu 40-godišnjicu, koju smo proslavili u studenome prošle godine.

Markiranje i osposobljavanje jednog planinarskog puta na kaštelački Kozjak bilo je vrlo zanimljivo i poučno. Kao što sve naše transversale traže i spajaju najlepše krajeve i planine, najprivlačnije tačke, tako smo i mi tražili najljepši uspon na Kozjak i našli baš ovaj.

»Strme litice Kozjaka, baš kao za alpiniste, pojačati ih usjecima, klinovima, čeličnim užetima u stijeni. Bit će efektno, za mnoge mala atrakcija. Pogled cijelim putem, osobito s vrha, na Split i okolicu, more i otoke, bit će pravi užitak. Visina oko 600 metara«. Tako piše u mojem dnevniku 1952. godine.

U našem klubu bilo je svih zanata, pa i klešara. Jedan od njih iskopao je rupe i učvrstio klinove i uže, ali se brzo zasitio, a i markirao je samo u jednom smjeru. Ipak time je srednji dio zamišljenog puta bio gotov, pa smo odmah proslavili njegovo »otvorenje«, a ono ostalo, nesvršeno, rješili smo po običaju sa »lako ćemo«.

Jednog dana, pri zalazu sunca, tražili smo polaznu tačku za silaz s vrha i, ne našavši je, raštrkali se na sve strane. Napokon smo je našli i pri tom zaključili, da tu treba postaviti veću markaciju. To je poslije i učinjeno.

Međutim trebalo je nastaviti i završiti put u cijelosti. Opet smo napravili jednu radnu akciju. Usjekli smo nogostupe i osigurali ih s još jednim manjim užetom i klinovima, te markirali put u oba smjera, jer smo zbog loše markacije dobili opravdanu kritiku.

Završna markacija, ona sporna, nije bila dovoljno istaknuta, pa smo izabrali položaj za veći putokaz, iskopali rupu i odredili smjerove, jer je tu bila raskrsnica za sve četiri strane svijeta, baš kao po kompasu.

Omladinska grupa naše Industrijske škole izradila je putokaz od cijevi duljine 3 metra,

zavarila pokazne ploče, obojila ga i potpuno pripremila. Sa direktorom i nastavnicima na čelu grupa ga je prenijela na ledima na vrh. Izgledao je kao kakva raketa, a neki su ga nazvali »šarcem«. Na najtežem dijelu puta, na početku užeta, direktor je problijedio. »Ne brini direktore! Izvadismo omče i kuke, pričvrstimo krajeve cijevi i »otklizimo stup kao po loju«. Direktor je mogao samo — odahnuti i čestitati. Pri koncu cementiranja ponestalo nam je vode (popili je!) i ja sam onda zalio cement vinom na očigled žednih daka. Ipak je time akcija bila spašena i nije trebalo odgoditi za drugi put. Na koncu su mi đaci podvalili tvrdeći da je stup nakrivljen, jer je pijan od onog vina.

Put je dobio ime »Splitov put«. Suradnja je bila priznata gotovo svim članovima osim meni. U rad mi nije bilo uračuna o organiziranje, dobava materijala i drugo. Ipak sam bio zadovoljan, jer smo opet »uzidali još jednu stepenicu«.

Put malen, ali lijep uspjeh, mala atrakcija. Njime su se mnogi penjali sve dok ga nisu presjekle »kâve« (iskopi tvornice cementa) i sad treba početak puta urediti na nekom drugom mjestu.

Pod liticom na polovici puta ima oveća spilja, školjkasta udubina, koju narod zove Koludara (Windhöhle). Njezina sjena narodu služi kao sat. U njoj se dobro čuje zvuk radija iz doline, a ispred nje je sunčalište, pravi solarij. Jednom smo tu održavali Dan planinara, a drugi put Dan pošumljavanja. Bilo je i protesta nekih starijih »planinarki«, ta »kuda sam ih doveo« i »sve im se vrtić«. A tko bi svima ugodio iako je tuda prošao cijeli razred osnovne škole, još dok nije bilo užeta i klinova.

Moj dnevnik bi mogao još mnogo toga da reče, ali za ovaj put dosta i ovoliko. Koliko je toga trebalo da bi se potpuno osposobio jedan mali planinarski objekt! U povjerenju, to se oteglo nekoliko godina, jer nismo odmah u početku pristupili temeljitim pripremama i izvršenju zadatka. Glavno je ipak dobra volja, entuzijazam, a i sve je dobro što dobro svrši!

Psihičke reakcije u planini

DR ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Napori kretanja po planini i planinska klima znatno utječu na psihičko reagiranje čovjeka. Obično se naglašavaju korisni učinci planinarenja za psihofizičko zdravlje i moralno-etičke osobine pojedinca, kao što su razvijanje snalažljivosti, drugarstva, altruirizma, upornosti, borbenosti, zatim psihička relaksacija i obnova rekreativnih moći u čovjeka opterećena životom u civilizaciji. Planinarstvo se preporuča kao vrlo dobra preventiva, pa čak i kao adjuvans u liječenju čitave skupine bolesti što ih obuhvaćamo imenom bolesti civilizacije.

Tema našeg razmatranja međutim ne će biti korisni efekti planinarenja nego psihičke reakcije koje prelaze granicu onoga što nazivamo normalnim ponašanjem. Nema sumnje da napori i krizne situacije u planini mogu imati i štetnih posljedica. Pri tom je neophodno uzeti u obzir činjenicu da isti stres ne djeli jednako na svakog planinara, što znači da valja lučiti psihičku reakciju koju u planini doživi uravnutežena ličnost, od reakcije patološke ličnosti.

Zanimljivo je opažanje da je među planinarama upadljivo velik broj osoba neobičnoga ponašanja, raznih čudaka i osobenjaka, često na rubu normalnoga. Gotovo bi se moglo tvrditi da je planinarska organizacija neke vrste magnet za takve osobe. Među njima je priličan broj frustriranih pojedinaca, opterećenih raznim kompleksima i afektivnim nezadovoljstvima, koji u planinarskom krugu traže priježište i odušak. Možda upravo među njima valja očekivati na planinarskom pohodu najizaženije psihičke reakcije jer snažni psihički doživljaji što ih planina pruža igraju ulogu provokansa za manifestiranje do tada možda brižno skrivanog defekta. Upravo s takvim osobama imaju vode putu vrlo gorkih iskustava.

Isključujemo iz ovoga razmatranja prave psihoze, jer tu nema dileme kako postupiti s bolesnikom a niti smo u mogućnosti da na njihovim ponašanjem utječemo. Mnogo je složeniji zadatak ocijeniti odnos između planinskog stresa i supstrata što ga donosi sa sobom planinar u svojoj psihi, karakternim osobinama, tipu afektivnog reagiranja i odgojnoj nadgradnji. Pri tom je vrlo teško, ne samo laiku nego i iskusnom zdravstvenom radniku, diferencirati gdje je granica normalnih i patoloških reakcija. Treba naglasiti da je u pojedinim situacijama često nemoćan i specijalist psihijatar, ako nema planinarskog iskustva, i da mu je vrstan voda puta sa svojim iskustvom u najmanju ruku neophodan pomoćnik.

Pogotovo to dolazi do izražaja pri izboru momčadi za ekspediciju ili neki teži pohod. Često ni minuciozne fizikalne pretrage nisu u

stanju dati poduzdan odgovor kako će koji organizam reagirati na visinske napore, pa vođe ekspedicija u tom pogledu često doživljavaju suprotno očekivanjima. Pred još mnogo težim zadatkom je liječnik od koga se zahtjeva kriterij i izbor kandidata s psihološko-karakterne strane. Suglasan je zaključak svih ekspedicijskih vođa da u tu svrhu ne postoje nikakvi pouzdani testovi i da je jedina mogućnost provjeriti svakog pojedinca u praksi, na terenu. Naime tek u kriznim situacijama može se dobiti odgovor na pitanje koliku snalažljivost i sposobnost uklapanja u kolektiv ima neki kandidat, a taj odgovor je, kako rečemo, vrlo često sasvim suprotan očekivanjima.

Svaki liječnik spasavalac zna iz iskustva s običnih planinarskih pohoda da je upravo sposobnost društvenog prilagodavanja najviše izložena iskušenju u životu privremenog kolektiva i da je uvijek najviše poteškoća s osobama afektivnoga tipa reagiranja. Boravak i kretanje u planini postavljaju na planinara osobito velike zahtjeve u pogledu odričanja i kolektivnog djelovanja pa se tu dogada da inače uravnutežene osobe nisu u stanju podnijeti dodatni teret. Kolektiv može smatrati sretnim ishodom ako konflikti završe samo s povlačenjem i separiranjem. Mnogo je teže kad nekontrolirani pojedinci nisu u stanju obuzdati svoj nagon za isticanjem, za vladanjem i egoizam. Tu je potrebna intervencija iskusnog vođe puta da kako tako svede zbijanja u snošljivu kolotečinu. U preventivnom pogledu najvažnije je na osnovi stečenog iskustva isključiti iz budućih pohoda osobe sklene nekontroliranim psihičkim reakcijama.

Srećom su teški incidenti ovakve vrste u planinarstvu rijedi nego u drugim granama fizičke kulture. To valja zahvaliti u prvom redu činjenici što planinarstvu, za razliku od sportova, nije zadatak natjecanje i s njim skopčana težnja za rekordom ili za prvim mjestom na ranglisti. Treba naime uvijek imati na umu da je bit sportske borbe u pokazivanju svoje nadmoći slabijemu protivniku. Svu negativnost sportske borbe pokazao je u novije doba baš u planinarstvu orientacijski sport koji je u planinarsku organizaciju ušao na mala vrata i stekao njeno pokroviteljstvo. Do kakvih rezultata može dovesti natjecateljski duh u planinarstvu najbolje pokazuje primjer iz Hrvatske, gdje je zbog stalnih trzavica, pa čak i pojave netrpeljivosti Izvršni odbor PS Hrvatske bio primoran da likvidira svoju Komisiju za orientacijska natjecanja.

Neke vrste prijelaza između planinara i sportaša predstavljaju alpinisti penjači. Kod njih je doduše »sportski protivnik« stijena, a ne čovjek, ali iskustvo pokazuje da je snažno izražena individualnost u penjača često pod-

loga za psihička reagiranja koja odstupaju od prosjeka, nekad u pozitivnom, nekad u negativnom smjeru. U zaključku možemo konstatirati da liječnik, osim promatrana i pravodobnog informiranja vode puta, malo što može učiniti u preventivnom pogledu. Na planinarskoj je organizaciji da svoje članove odgaja u duhu samosvladavanja i altruizma jer je neosporno da etička i moralna snaga pojedinca može nadvladati većinu problema što ih planina nameće psihičkom sustavu planinara.

Nakon ovog općenitog razmatranja valja nam se osvrnuti na pojedine situacije što nastaju pod utjecajem različitih elemenata kojima planina opterećuje planinarov psihički integritet i stavlja ga na kušnju. Iako je planinska klima podražajna, mogli bismo iz iskustva reći da ona djeluje više smirujuće, za razliku npr. od primorske klime. Poznata je pojava da u ekipi, koja je u planini pokazala zamjernu homogenost, po silasku na more dolazi do znakova netrpeljivosti i osobnih sukoba. Ipak bismo mogli savjetovati da se na ozbilnjim turama u visokom gorju ekipa ne potrebno ne izlaže suncu, a pogotovo da se kloni sunčanja za vrijeme odmora. To osobito vrijedi za osobe koje nisu prošle kroz fazu privikavanja na sunce nakon zimskog razdoblja, ne toliko radi opasnosti od sunčanice koliko zbog iritacije nervnog sistema i istodobnog izazivanja umora perifernom vazodilatacijom (širenjem krvnih žila).

U pogledu utjecaja ishrane iskustvo pokazuje da je na težim turama od velike važnosti za normalan psihički rad količina ugljikohidrata u hrani (opasnost od hipoglikemije) i količina soli u primljenoj tekućini. Žed što nastaje znojenjem valja utažiti ne samo tekućinom, nego i kompenzacijom soli koja je izgubljena znojenjem (promjena acido-bazične ravnoteže). Žed uz nedostatak soli može imati vrlo teških posljedica: halucinacije, delirij, topotni udar. Dragocjeno je iskustvo i treba ga poštivati, da se dan prije marša konzumira jedan prilično slan obrok, a na samom maršu slatke napitke umjesto obične vode (u planinama je osobito popularan čaj). Alkoholna su pića vrlo opasna u kriznim situacijama gdje je važna prisrbnost i oštRNA u rasuđivanju.

Vrlo je zanimljiva pojava psihičkih promjena u osobi s niskim krvnim tlakom pri dolasku u visinski pojas: povišeno raspoloženje, živahnost, razgovorljivost itd., što se lako može objasniti poboljšanim protokom krvi u cerebralnom sustavu zbog povećane razlike između atmosferskog i krvnog tlaka. Suprotno tome, po iskustvu ekspedicijskih liječnika, hi-

poksija što nastaje u velikim visinama s niskim parcijalnim tlakom kisika, remeti uredan psihički život. Tome u prilog govori i podatak da do sada ni jedan pušač nije uspio prijeći visinu od 8000 metara (uglični monoksid iz cigarete stvara karboksihemoglobin).

Hladnoća usporava psihičke procese što se očituje u krivom rasudivanju, gubitku volje i neshvaćanju opasnosti. Suprotno: strah izaziva vrlo burne psihičke doživljave koje također prati gubitak kritičnosti, a osobito je pogibeljna panika zbog epidemijskog širenja. Iskustvo pokazuje da su za suzbijanje straha vrlo korisni, uz psihološka sredstva, odmor i toplina.

U tipičnoj slici visinske bolesti dio simptoma se odnosi na psihičku sferu, a uzrok im je cerebralna hipoksija (nedostatak kisika u mozgu). Ako se na vrijeme prepoznaju simptomi: nekritičnost, gubitak orientacije u vremenu i prostoru, bezvoljnost itd., pomoći će biti jednostavna i efikasna: silazak u područje višega atmosferskog tlaka.

Na kraju treba nešto reći i o tzv. vrtoglavicu na visini. U prvom redu tu se ne radi o pravom vertigu, tj. osjećaju vrtnje, nego o poremećaju osjeta ravnoteže. Uzrok pojavi nije naime u labirintu, nego u kortikalnom području, a nastaje asocijativno, uslijed pogleda u dubinu. Ilustriran je primjer grupe planinara u kojoj je prilikom prolaza eksponirano uskom stazom iznad okomite dubine nekolicina dobila takvu »vrtoglavicu« da nije mogla više učiniti ni koraka, premda je prošle večeri, u mraku, taj isti put prošla bez poteškoća. Dakle, radi se o reflektornoj reakciji kod pogleda u dubinu. Poznato je da takve osobe mogu vježbom ukloniti svoj nedostatak, ali je za liječnika važno da na kritičnim mjestima pravodobno prepozna nesigurne pojedince.

Problemi kojih smo se dotakli jednako su važni za liječnika spasavaoca, ekspedicijskog liječnika kao i za liječnika na planinarskom pohodu, pa ih nismo dijelili. Iz svega što smo iznijeli mogli bismo još na kraju zaključiti da u opremi liječnika spasavaoca u planini treba da budu i dva psihofarmaka: sedativ i psihostimulans, prvi za pomoći u slučaju stanja pretjerane ekscitiranosti, a drugi u iznimnim kritičkim stanjima kada zdravlje ili život ovisi o maksimalnoj psihičkoj angažiranosti.

Referat za Sastanak liječnika spasavalaca održan 15. prosinca 1973. u Zagrebu

Planinarstvo i esperanto

FRANJO VOKOUN

ZAGREB

Značajan utjecaj na širenje planinarstva kod nas, pa i u svijetu, imali su neposredni susreti i sastanci planinara iz raznih krajeva i raznih zemalja.

Takvi susreti donosili su obično vrlo uperljive uspomene i želje za što ćešćim susretima, organiziranim izmjenama iskustava, pa i stručnim savjetovanjima.

No, tu se postavlja pitanje, ne bi li susreti i radni sastanci bili plodniji da nije bilo jedne barijere, a ta je jezična barijera.

Još 1921. godine otvorena je planinarska kuća »Prijatelja prirode« iz Montreux-Veveya u Villardskoj dolini u blizini Ženevskog jezera (Švicarska), kojoj su dali ime »Frateco« (Bratstvo). Suradnja između esperantista i »Prijatelja prirode« počela je aktivnije tridesetih godina, između dva rata.

Prigodom otvorenja kuće »Prijatelja prirode« u Vogezima (Francuska) 1931. godine sastalo se nekoliko članova »Prijatelja prirode« — esperantista iz Nancyja (Francuska) i iz Stuttgarta (Zap. Njemačka), kojom prilikom su došli do spoznaje da je potrebno pod motom »Za mir i međunarodno sporazumjevanje« preporučiti Centrali »Prijatelja prirode«, čije je sjedište tada bilo u Beču, da se u kontaktima između društava i Saveza upotrebljava međunarodni jezik esperanto.

Pored sve značajnijih neposrednih kontakata između društava i zemaljskih saveza, objavljivan je i tečaj esperanta u reviji »Der Naturfreund«.

Spomenimo još jedan značajan događaj. Godine 1931. održana je Druga radnička sportska olimpijada u Beču, na kojoj je sudjelovalo oko 45.000 sportaša iz 21 države, a predstavljali su 26 saveza.

U okviru te olimpijade održana je Konferencija balkanskih zemalja, kojoj su prisustvovali omladinci iz Bugarske, Grčke, Jugoslavije, Rumunjske i Turske.

Omladinci iz Jugoslavije (njih 21) bili su članovi podružnice »Prijatelja prirode« iz Maribora, koji su put do Beča prevailili pješice, a granicu su prešli ilegalno, jer su od njih 21, samo osmorica imali pasoše. Uvjet za omladince da prisustvuju Konferenciji bio je naučiti esperanto, kako bi se mogli neposredno sporazumijevati sa svojim drugovima iz drugih zemalja.

Službeni jezici prigodom održavanja olimpijade bili su njemački, francuski, češki i esperanto.

Pored ostalog, vrlo značajan je bio sastanak oko 500 omladinaca sportaša-esperantista iz 18 zemalja, koji su sudjelovali na Olimpijadi.

U našoj esperantskoj reviji »La suda stelo« (»Južna zvijezda«) objavljen je 1939.

članak potpisano u kojem su ukratko bili opisani rezultati rada »Prijatelja prirode« u Zagrebu do njegovog raspuštanja 1936. godine s akcentom na izgradnju prvog radničkog izletišta i odmarališta na »Glavici«.

Nakon rata, ponovno revija »Der Naturfreund« daje prostor esperantistima, pa objavljuje, pored informacija o rezultatima rada esperantista u društvinama »Prijatelja prirode« i tečaj međunarodnog jezika. Sve značajniji rezultati esperantista bili su argumenat da je Centralni odbor »Prijatelja prirode« u jesen 1945. donio odluku da se na članskoj godišnjoj markici za cijeli svijet stampa na esperantu natpis »La Naturamikoj«, što još i danas čini.

Jednotjedni boravak koji je bio 1947. u kući »Prijatelja prirode« u Reutsperru kod Meiringena (Švicarska), ostao je u vrlo dubokom sjećanju pedesetorice članova iz deset zemalja.

U Austriji se vode svake godine skijaški tečajevi gdje je službeni jezik esperanto, a i u drugim zemljama u društvinama »Prijatelja prirode« esperanto je prisutan, pa dolazi do formiranja grupa u: Beču, Münchenu, Stuttgартu, Bruxellesu, Antwerpenu, i dr. I belgijska revija »Prijatelja prirode« »De Natuurvriend« objavljuje tečaj esperanta. Časopisi »Aufstieg«, »Wandern und Bergsteigen« i drugi također su često objavljivali članke na esperantu na svojim stranicama, pa i tečajevi međunarodnog jezika. Sve veći interes za esperanto među članstvom »Prijatelja prirode« ohrabrio je nekolinu aktivista na tom polju, pa je 1950. godine donijeta odluka da se na esperantu izdaje službeno glasilo za esperantiste članove »Prijatelja prirode«, »La migrant« (»Putnik«), pa je brvi broj, štampan u Beču 1951, krenuo u svijet.

Glasilo izlazi još i danas, a štampa se u Holandiji. Pored veza dopisivanjem i člancima u revijama i ostalim izdanjima društava ili Saveza »Prijatelja prirode«, dolazi i do neposrednih sastanaka. Tako se svake godine u okviru Kongresa SAT-a (Međunarodni savez radnika esperantista) održavaju službeni sastanci »Prijatelja prirode« — esperantista.

S obzirom da je nekoliko nas Jugoslavenu bilo na takvim sastancima, mi smo 1956. godine, prigodom održavanja kongresa SAT-a u Beogradu, organizirali sastanak i izlet na Glavicu. Tom skupu u Zagrebu i izletu na Glavicu bilo je prisutno preko 50 osoba iz šest zemalja.

Rad esperantista Centrala »Prijatelja prirode« priznaje i materijalno pomaže, pa je u

Zvonko Sajverth

1905—1974

Dne 13. siječnja 1974. godine prestalo je kucati plemenito i dobro srce jednog od veterana hrvatskog planinarstva, Zvonka Sajvertha Mokija, člana PD »Željezničar« iz Zagreba.

Rođen je 23. 2. 1905. u Križevcima u kući koja je danas muzej. Kao mladić uči umjetnu staklariju u Čehoslovačkoj, gdje već sa 14 go-

na kojem nije razveseljavao sa svojom grupom sve planinare.

Nosilac je brojnih nagrada, diploma, pohvala, spomenica i medalja — među ostalima i brončane, srebrne i zlatne značke PS Hrvatske. Predložen je i za zlatnu značku PS Jugoslavije, no okrutna bolest nije mu dozvolila da taj dan i dočeka.

dina počinje planinariti, a tu ljubav za planine nastavio je došavši opet 1929. u Jugoslaviju. Od tada pa do smrti bio je neumoran planinar, te nema gotovo planine u našoj domovini koju nije posjetio sa svojom suprugom.

Utemeljitelj je planinarskog doma »Runolist« na Sljemenu, a cijelog ga je dobrovoljno ustaklio 1934. godine.

Poslije rata pristupio je aktivno masovnom planinarskom pokretu, te je osnivač glazbene sekcije i sekcije vodiča PD »Zanatlija«. Posljednjih godina osnovao je glazbenu grupu u PD »Željezničar«, te nije bilo izleta i sastanka,

Slaveći 100-godišnjicu našeg planinarstva nećemo, dragi Zvonko, zaboraviti tvoj veliki doprinos planinarstvu u Hrvatskoj kao i u bratskoj nam Čehoslovačkoj. Gdje god si se nalazio, tvoj organizacijski duh za planinarski pokret — a posebno za glazbu koju si smatrao cijelinom planinarstva — te za ostale tvoje vrijedne aktivnosti, ostat će nam u stalnoj uspomeni kao vrijedni doprinos ljepšeg i vrednijeg životnog sadržaja.

Ostaćeš nam kao uzor i uvijek će nam odzvanjati vedri tonovi tvoje harmonike, mandoline i gitare.

D. i V. Frančević

Centralnom odboru »Prijatelja prirode«, čije je sjedište u Zürichu (Švicarska), jednako-pravno jedan esperantist u odboru.

Smatram da se rezultati nesebičnog zala-ganja i rada esperantista na propagiranju planinarstva ne mogu negirati ili potcijeniti, jer argumenti su nepobitni.

Mislim da ovaj napis neće biti u neskladu sa svim onim što se ove godine, kada se slavi 100-godišnjica organiziranog planinarstva u Hrvatskoj, piše i govori, jer i »Prijatelj prirode« je u Zagrebu i mnogim drugim mještima u našoj zemlji, propagirao i organizirano ostvarivao plemenite ideje planinarstva.

Naša društva

PD »Kamenjak« na Rijeci u 1973. godini

PD »Kamenjak« formirano je prije 12 godina iz tadašnjeg planinarskog aktiva »Zanatlija«. Otada se razvilo u jedno od jačih društava na području Rijeke s 2165 registriranih članova. U toku 1973. pristupila su 224 nova člana iz raznih kolektiva i škola. Članarinu je uplatilo 719 članova, ali se očekuje najmanje još pedesetak i više članarina 1974. godine. Prema evidenciji koju posjeduje društvo to je do sada bila najplodnija godina. Ovakvom uspjehu pridonio je svakako veoma aktivni i razgranati rad.

Osnovane su četiri nove sekcije i aktiva, najprije pri brodogradilištu »Viktor Lenac« u Rijeci, gdje je okupljeno preko 50 članova, od čega preko pola novih, zatim pionirska sekcija pri osnovnoj školi »J. Brusić« koja sada okuplja preko 70 članova i to skoro sve novih. U ljetu je osnovan aktiv pri brodogradilištu »3. maj« gdje je okupljeno oko 70 članova, od toga pola novih, dok je ostatak starih članova iz PD »Kamenjak« i »Platak«. Osnivačka skupština tog aktiva organizirana je na vrhu Slovenskog Snežnika. Posljednja akcija, osnivanje aktiva pri riječkoj Rafineriji naftne, obavljena je u ranu jesen, i opet u prirodi — prilikom izleta u Rakov Škocjan.

Tiskana su četiri dobro opremljena broja »Planinarskog lista«. Čitaoci su ga veoma dobro primili što svjedoče njihovi dobrovoljni prilozi. Ta sredstva nisu dovoljna, ali daju poticaj za daljnje izlaženje lista. On se inače besplatno raspačava među članove i prijatelje, radi propagiranja planinarstva dijeli se i putem sindikalnih podružnica, mjesnih zajednica, škola itd. O svim akcijama redovno se nastoji informirati dnevnu štampu i radio kako bi se javnost upoznala s mogućnošću uključenja u te akcije. Jedan član društva vodi rubriku »Za planinare« u lokalnom dnevniku. Prošle godine štampani su programi izleta i to u tri navrata. Prvi u proljeće, drugi u jesen i treći u zimi. Program je uvijek obuhvaćao raspored izleta i, u najkraćim crtama, što se na izletu može vidjeti i doživjeti. Posebna je pažnja posvećena zaštiti prirode i čovjekove prirodne okoline. Raspačavani su plakati sindikalnim podružnicama, školama, mjesnim zajednicama i drugima, organizirana su predavanja s prikazivanjem dijapositiva. U protekloj godini održano je oko dvadesetak predavanja u školama, kolektivima, u društvu itd. Predavanjima je pripremljen teren na području Istre, posebno u Puli, za osnivanje aktiva, koji već sada ima preko 20 članova.

Društveno natjecanje »Osvajajmo planinske vrhove za Nagradu planine« prodrijelo je u

javnost i svakim danom stižu iz cijele zemlje upiti planinara koji se žele natjecati. U toku godine modificirana su pravila tog natjecanja.

Društvo se brine o održavanju planinarskih marakacija oko Obruča i doma Hahlići, a izvedena je i nova markacija kroz Pakleno. Ukupno je u toku godine organizirano preko 50 izleta na kojima je evidentirano preko 1000 izletnika. Velebitski planinarski put prešla su petorica članova, a 20 ih je prešlo veći dio Pakleničkog planinarskog puta.

U planinarskom domu na Hahlićima izgrađena je velika cisterna kapaciteta 24.000 litara vode, pa sada dom ima dovoljno vode i za sanitarni trakt. Preuređeni su podovi u sušerenu, okrećen cijeli objekt i obojena sva drvenina. Registrirano je preko 2000 dobrovoljnih sati o čemu vodi posebni dnevnik rukovodilac rada Stanko Višić. Kuća u Frbežarima kod Tršća, osim boravka nekolicine članova prošlog ljeta, nije iskorištena, a niti je dovoljno opremljena.

U okviru društva djeluje i alpinistička sekcija koja okuplja sve alpiniste u gradu Rijeci. Alpinisti redovno vježbaju i pokazuju pričinu aktivnost. Član Stanko Gilić sudjelovao je u međunarodnoj alpinističkoj ekspediciji na Grenland i to o vlastitom trošku. Društvo mu je pomoglo minimalno, u granicama mogućnosti. Inače sekcija o svojim akcijama redovno izvještava Komisiju PSH.

U školama skijanja u Kranjskoj Gori i u Austriji kroz desetodnevni tečaj skijanja prošlo je preko 200 članova i prijatelja društva. Ovdje treba istaknuti i tradicionalni »Sajam rabljene skijaške opreme« koji pomaze građanima da opremu što su je djeca pre rasla prodaju i tim sredstvima nabave drugu, rabljenu, ali još uvijek dobru opremu.

Članovi su planinarstvo propagirali i u tvorničkim listovima, sudjelovali su koreferatom na sjednici općinskog sindikalnog vijeća kada se raspravljalo o rekreaciji, u dobrom su kontaktu s omladinskim jedinicama (društveni su ih vodili tragom partizanskih logora i kurira), radili su s pionirima i obučavali ih u orijentaciji i topografiji, uredili društvene prostorije itd.

To su glavne akcije društva u prošloj godini. Uz to je bilo kontakata sa mjesnim zajednicama, školama, sindikalnim podružnicama itd, radi pomoći pri organiziranju izleta u prirodu i privikavanju na boravak u planinama. Članovi su počeli i s pripremama za proslavu 100-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Tu godišnjicu dočekuju uzdignuta čela i ponosni na dosadašnje rezultate.

Predlažem . . .

POSADITI JABLANE U JABLNUC

U Jugoslaviji postoje tri vrste naziva mesta. Neki su vrlo starog porijekla, drugi nešto mladi, a neki su sasvim skorog datuma. Naime, živalj doličnog kraja izabralo je za imena onakve nazive, koji bi u svome značenju imali neku posebnu specifičnost. Međutim postoji niz imena mjesta, čija značenja ni danas ne razumijemo, ili razumijemo tek smisao, ili ga nagađamo. Razlog tome leži u činjenici da su ti nazivi jako stari.

Vinodol je dobio ime po nasadima vino-grada koji su u srednjem vijeku prekrivali taj kraj. Međutim tih vinograda danas više nema. Mjesto Dramalj kraj Crikvenice zove se po malim parcelama zemljišta (dram — sitan komadić), a naziv Oštarije ima korijen u talijanskom jeziku (osteria — gostionica, krčma). Osim toga postoje mjesta kojima je crkva nametnula nazive poput Sumartina, Sustjepana, Sutivana, Sutomora, Svetog Stefana, Sučurja i drugih. Kako je tema ovog napisa Jablanac, to će se sa njime malo podrobniije pozabaviti.

Sigurno ne postoji nitko među planinarama, a naročito među mnogobrojnim turistima, koji se ne bi zapitao, od kada i zašto se jedno od najživopisnijih mesta na sjevernom Jadranu, Jablanac, tako zove? Naime, ni u samom mjestu, niti u okolini, a ni na području cijelog sjevernog dijela našeg Primorja ne može se naći ni jedno jedincato jablanovo stablo. Međutim Jablanac je dobio svoje ime baš po jablanovima.

Potvrda za to može se naći u jednom od brojeva »Vijenca« izašlog u drugoj polovici prošlog stoljeća. Tamo je naime štampana slika Jablanca, na kojoj se lijepo vidi niz jablanova. Zbog tog kurioziteta, postojanja tih stabala, nije nikakvo čudo da je mjesto baš po njima i dobilo ime.

Jablanovi su se međutim zbog starosti postepeno prorjeđivali i na koncu i posve isčepli. Kako ljudi iz Jablanca nisu na mjesto starih jablanova posadili mladice, desilo se to, da već početkom 20. stoljeća više nije bilo ni jednog jablana, a to dokazuje Hirc u svojoj knjizi »Zemljopis Hrvatske« iz prvih godina ovog stoljeća, u kojoj Hirc uopće ne spominje da postoje jablanovi u Jablanu. Svrha ovih redaka ne sastoji se samo u historijskoj reminicenciji, nego i u jednom prijedlogu.

Planinarstvo u Hrvatskoj uskoro slavi stotu godišnjicu svog postojanja, a mnoge će manifestacije na svečan način obilježiti ovaj značajan datum. Zato predlažem Planinarskom savezu Hrvatske, da u okviru obilježavanja ovog jubileja vrati Jablanu ono što je to mjesto pred 100 godina izgubilo, a to su jablanovi. Budući da se u Jablanu nalazi Hirsov planinarski dom, najlepši i najprikladniji dar ovome domu bi bila sadnja mlađih jablanova u vrtu doma. Tako bi Jablanac opet postao jedino mjesto na Jadranu s nasadima jablanova koji bi mlađe generacije podsjećali na porijeklo imena samog mjeseta.

Ing. Bojana Pražić, Zagreb

Zaštita prirode

DRUGO ZASJEDANJE JUGOSLAVENSKOG SVJETA ZA ZAŠTITU I UNAPREĐENJE ČOVJEKOVE OKOLINE

Oko 400 ljudi skupilo se 2. ožujka u velikoj dvorani Savezne narodne skupštine pod predsjedavanjem dra Aleša Beblera. Uvodnu riječ podnijeli su predsjednik SIV-a Džemal Bijedić i potpredsjednik Srpske akademije nauka prof. dr Dušan Kanazir, a glavni referat direktor Saveznog zavoda za društveno planiranje i član SIV-a dr Borislavović.

Orijentaciisti

DOPISNA ŠKOLA ZA ORIJENTACIJSKA NATjecanja

Savez planinarskih organizacija Jugoistočne Srbije (SPOJS) u Nišu, Ulica braće Taskovića 75, organizira dopisnu školu za planinarske aktiviste i planinarske suse u orijentacijskim natjecanjima. Prijave se primaju uz uplatu 50,00 dinara na račun broj 62500-678-2923 s naznakom »troškovi za kurs sudaca«. Na adresu tečajca bit će poslan komplet materijala umnoženih šapirografom. Pored pismenih kontakata i pismenih vježbi na kraju će biti održan i praktični rad na terenu. Na završetku škole kandidat dobiva diplomu o završnom ispitnu zvanjem planinarskog suca za orijentacijska natjecanja.

Kibago

STANKO VIČIĆ

RIJEKA

Često svjetluca Kilimandžaro. Pri zalazu sunca njegovi ledeni vrhovi šalju odsjaj daleko na horizonte. I tada, prije petnaest godina, kada smo savladali težak uspon na ovu planinu demona — kako je tu zovu — njegovi su se vrhovi također svjetlucali.

U logoru je živo. Da bismo od sebe odagnali zabrinutost i trenutke nevjerice u svoje moći, prepričavamo o svemu i svačemu. Ne dopuštamo da se naši crni nosači, planinski prijatelji, izdvoje. Iako se s njima vrlo teško sporazumijevamo, lako otkrivamo u njih dubinu osjećaja i poštovanja prema planini koju namjeravamo savladati. Stanovnici ovog kraja ne diraju bez potrebe dostojanstvo planine. Ona je za njih svijet legendi. Zabilježio sam jednu.

Zašto svjetluca Kilimandžaro?

Bilo je to davno, počinje legenda kao i svaka druga, kad je još živio leteći bog Kibago. Svoju družicu izabrao je iz plemena Čaga. Bila je to najljepša žena u prostoru odakle se sunce budi pa sve donle kamo ide na počinak. Da bi pokazao svu svoju ljubav prema oda-branici, Kibago je počeo graditi njoj u čast

dvorac od dragoga kamenja visoko na jednom brdu gdje nitko ne će moći smetati njihovoj sreći.

Često je Kibago izbivao skupljajući dragu kamenje. Sve bi se duže zadržavao u visinama i sve rjeđe dolazio svojoj družici. Nije je htio odvesti u visine sve dok ne dovrši dvorac.

U plemenu se počelo šaputati kako je djevojka prevarena. Nešto zli ljudi, nešto dugo vrijeme i neispunjeno obećanje Kibaga, učinili su svoje. Ljepotica je počela vjerovati da je prevarena. Na njen nagovor jednog su dana pripadnici njenoga plemena ubili Kibaga otrovnim strelicama. Mislila je da je osvećena.

Odjednom vrhovi najvećega brda, na kojem bogovi stvaraju dobrotu i gnjev, počeli su da sjaju. To sjaji nedovršeni dvorac boga Kibaga u njegovu čast i u spomen nesretne ljubavi, a kao prijetnja onima što čine zlo i otimaju drugome sreću. Nitko nikada ne će pronaći taj dvorac — završava legenda.

Tri dana poslije savladali smo ledeni vrh Kilimandžara.

Pronašli smo dvorac Kibaga visoko, visoko ...

Alpinistika

RAD AO PDS »VELEBIT« U 1972. I 1973. GODINI

Stvari, koje se lako zaboravljaju, potrebno je pribilježiti, jer za pet-šest godina rijetko tko bi se mogao sjetiti što se dogodalo u AO PDS »Velebit« u 1972. i 1973. godini. Radi toga evo kratkog izvještaja o radu tog odsjeka.

Godine 1972. sastanci su se održavali u utorak u prostorijama društva, u Zagrebu, Radićeva 23. Bilo je 45 sastanaka sa 30 predavanja sa dijapoziтивima, 4 puta su predavanja održali alpinisti iz drugih društava, a 4 puta su komentirani strani i domaći časopisi s alpinističkom tematikom.

1. Prva večera akcija bilo je organiziranje zimskog logora na Prenju, krajem ožujka. Mjesto logora bila je kuća na Bijelim vodama, koju su nam naši mostarski prijatelji dali ljubezno na korištenje. Učinjeno je nekoliko kvalitetnih zimskih uspona i tura. Od početka postojanja odsjeka (19. 5. 1950), članovi stalno uvođe u alpinizam novitete, pa ni ovaj puta nisu mogli bez toga; izveden je skijaški silaz (ski descent) ocjena 4 niz brdo Kamenc. Sudionici te avanture bili su: Iskra Devčić, Urso Vrdoljak, Hrvoje Lukatela, Borislav Aleraj i Branko Separović. Ta vrsta skijanja (ili alpinizma) u Evropi je tek nedavno ustanovljena, pa je, eto, sad i kod nas.

2. Najveća i najvrednija akcija odsjeka je održanje Zagrebačke alpinističke škole pod vodstvom Jerka Kirigina. Školu je neprekidno pratilo kišno vrijeme, ali to nije smetalo da bude uspješna i da se u njoj ispenje 38 čovjek-smjerova. Zbog obilne gradi u velikog broja polaznika uz instruktore iz »Velebita« bila su pozvana i tri iz AO »Željezničar«. Školu je uspješno završilo 18 polaznika.

3. Slijedeća velika akcija bila je organiziranje Skupa alpinista u Paklenici. Voda i organizator bio je Krešo Sirovec. Na okupu se našlo više od 100 alpinista iz cijele zemlje, a ispenjano je 200 čovjek-smjerova. Skup alpinista održan je po tradiciji za prvosvibanskih blagdana.

4. Kod hrvatskih penjača odavno se osjećao nedostatak u znanju tehnikе penjanja u ledu. Da bi se to nekako nadoknadio, »Velebit« je organizirao Ledenjačku alpinističku školu. Polaznici su moralni imati iskustva iz suhe stijene, tj. škola nije bila početnička. Održana je u Austriji na području Grossglocknera, u trajanju od tjeđan dana. Voda je bio Urso Vrdoljak, a instruktori su bili iz »Velebita«, te po dvojica iz »Željezničara« i »Mosora«.

5. Nakon škole održan je ledenski logor na istom mjestu, na kojem su ispenjeni svi najteži smjerovi. Ovim je logorom škola opravdala svoje održavanje, kao i trud i muku instruktora. Tijekom odvijanja logora izveden je još jedan skijaški silaz niz dio stijene Fuscher Karkopfa.

U 1972. godini u AO je bio 21 aktivni član (aktivan je svaki onaj koji je ispenjao barem jedan smjer). Ispenjali su 192 smjera. Najviše ih je imao Borislav Aleraj (a i najteže): 24, a od žena Iskra Devčić: 16.

Slijedeće, 1973. godine, aktivnost odsjeka nastavila se kao i prije. Bilo je 36 sastanaka, 18 puta bili su kolor-dijapoziтивi, 4 puta 8-millimetarski filmovi, a 6 puta je procelnik komentirao časopise.

1. I 1973. godine najvažnija akcija bila je održavanje Zagrebačke alpinističke škole. Pod vodstvom Jerka Kirigina i instruktora iz »Velebita«, »Željezničara« i »Mosora«, školu je završilo 20 polaznika, koji su, tijekom škole, ispenjali 31 smjer. Polaznici su bili iz raznih društava iz Zagreba, te su se nakon škole ukllopili u svoje odsjekte, a zbog velikog broja srvenih školaraca, PD »Zagreb-Matica« je osnovao svoj odsjek.

2. »Paklenica '73« je ove godine zauzela prvo mjesto po masovnosti od svog osnutka. Na tom skupu alpinista našlo se preko 200 ljudi u 78 šatora. Ispenjano je 512 smjerova, a među njima i Brid Klin, najveći uspjeh penjača »Velebita«, a i hrvatskih penjača uopće.

3. Alpinisti »Velebita« ove su godine bili preko ljeta u Francuskoj, u Chamonixu, na alpinističkom logoru koji je organizirao PD »Željezničar«. Većina ljudi koji do tada nisu bili na Mont Blancu sada su se uspeli. Načinjeni su i neki teži usponi u ledu (ocjene 4), a u okviru ovog logora, ali na drugom mjestu, napravljen je skijaški silaz niz Breithorn (4200 m). Iz »Velebita« je na tom logoru bilo 20 penjača.

Osim na ovim glavnim akcijama, aktivnost se odvijala i u manjim akcijama, penjačkim i nepečaćkim izletima i turama. Svi alpinisti iz odsjeka pripadnici su GSS-a, a i većina alpinističkih pripravnika. Spiljarstvo i špijlarske akcije također su vrlo popularne kod alpinista, a i alpinističke akcije kod speleologa, pa među njima gotovo i nema razlike. Broj smjerova ispenjanih u 1973. godini je 104, a broj penjača 21. Najuspješniji penjač bio je Darko Berljak sa 17 smjerova, a od žena Marija Vrdoljak sa 9 smjerova. Procelnici odsjeka u protekli dvije godine bio je Branko Separović, a za slijedeću godinu ili dvije vodstvo odsjeka preuzeo je Viktor Tabaković.

Branko Separović

RAD AO PD »ŽELJEZNIČAR« ZAGREB

Alpinisti »Željezničara« slave 16. veljače '74. rodendan svoga odsjeka. Kroz to se vrijeme promjenio sastav članova nekoliko puta. Ostali su »večjni mlađaci«: J. Leskošek, A. Lozej i D. Safar. Mnogi članovi koji su iz svojih ruku ispuštili uže, skojske sekcijske ili na kojim drugim način dokazuju da vrijeme ne briše obilježja pravog planinara i alpiniste. Drugi pak, mlađi, krenuli su stopama svojih prethodnika. Kao što se sve u prirodi obnavlja, tako se i naš AO stalno obnavlja. Više se puta počinjalo gotovo ispočetka. Broj članova varira je od desetak do preko pedeset, a broj ispenjanih smjerova također od desetak do rekordne brojke od 302 smjera ispenjanih 1969.

Protekla 1973. godina bila je uspješna. Iako nisu postignuti nikakvi rekordi ni u broju članova, ni u broju ispenjanih smjerova, ta će se godina pamti po tome da su se redovni alpinista zbilji i doista čvrsto povezali, da nema više trvanja i netrpeljivosti među pojedincima članovima što je znalo omjerati dobar rad odsjeka. Upravni odbor Društva više je nego ikada pomogao materijalno sve akcije Odsjeka. Tijekom 1973. bilo je u AO-u 36 članova, održano je 39 sastanaka, na kojima je prosječno sudjelovalo 16 članova. Na izlete su članovi isli svake nedjelje i blagdana, čak i na nekoliko strana, tako da su zabilježena 178 izleta s ukupno 1043 čovjek-dana (oko tri puta više nego 1972). Penjačkih uspona bilo je manje nego 1972., ali su bili kvalitetniji. Penjalo je 19 penjača koji su ispenjali 127 smjerova, od toga u zimskim uvjetima 10. Na vrhove preko 2000, 3000 i 4000 m izveli su 82 čovjek-uspona.

Od Nove godine 1973. koju su članovi AO dočekali na Kleku, pa do Nove 1974., koju su dočekali na Vlašiću, posjetili su mnoga gorja i planine. Od najblize nam Medvednice sve do »krovac Evrope Mont Blanca.

Početkom ožujka četvorica su članova provela oko tjeđan dana u dolini Vrata i na Bivaku IV pod Stenarom. Krajem istog mjeseca manja grupa polazi u Ostrovicu (Sicevačka klisura), gdje je Velimir Barišić solo ponovio Kaminski smjer (IV) u Sicevačkom Obliku te, također solo, ispenjao prvenstveni smjer (III). Istodobno su četvorica pokušali sa skijama uspon na Titov vrh na Sar-planini. To im zbog lošeg vremena nije uspjelo, ali su se popeli na Ljuboten (2496 m). U Zagrebačkoj alpinističkoj školi sudjelovali su kao instruktori V. Bubanj i V. Mesaric, a kao tečajci tri naša člana, od kojih su dvojica školu i završila. Na Prvomajskom skupu alpinista Jugoslavije u Paklenici bili su i naši članovi koji su ispenjali podosta smjerova, među njima Mosoraški i Brahmov. Treba

Othmar Kutschera, alpinist iz Graca (u sredini), s ing. Jerkom Kiriginom, vodom Hrvatske alpinističke ekspedicije »Ande 1973/74« (lijevo) i alpinistom Ismetom Baljićem (desno), nakon predavanja o Andama iznosi svoja ekspedicija iskustva u Društvenom domu PSH u Zagrebu 16. ožujka 1974.

istači da su Brahmov smjer ispenjali mlađi članovi Z. Kralj i A. Bakalović koji su tek 1972. završili alpinističku školu.

Ao je bio organizator Republičkog alpinističkog logora u skupini Mont Blanc. Naših je članova tamo bilo desetoro. Na sam vrh ih se popelo devedesetoro. Tijekom logorovanja navez Barišić-Mesarić pokušao je grebenško prečenje Aiguilles de Chamonix. Zbog visokog snijega morali su odustati. Ukupno je u Francuskoj izvršeno 14 tura s oko 500 vježbi.

U kolovozu je 7 članova (dva pionira) logorovalo na Trnovačkom jezeru i ispenjalo 12 čovjek-smjerova, od toga tri prvenstvena, i 28 čovjek-uspona na vrhove iznad 2000 m. Osim ovih velikih akcija članovi AO su sudjelovali na mnogim izletima i proslavama koje je organizirao PD »Željezničar« kao i na orijentacionim natjecanjima. Održali su 33 predavanja uz prikazivanje dijapositiva u svim sekcijama i odsjeциma Društva. Na planinarskom domu pod Oštrecom dežurali su 14 puta, sudjelovali su na 4 radne akcije i uredili put do alpinističkog vježbališta Flinka (Oštre).

Zahvaljujući pomoći UO nabavljena su 45 karabinera i 3 kacige. Članovi su ove godine više nego ikada do sada upotpunili osobnu penjačku i planinarsku opremu.

Da na kraju istaknemo najveće uspjehe: Branikov smjer (Barišić-Kralj), Brahmov (Kralj-Bakalović), Zoharov stup (Mesarić-Barišić), Vrijeskovska pločica (prvo ponavljanje, Mesarić-Buban), Plafonjerka (Buban)-Mesarić), Stankov dimnjak (prvenstveni, Mesarić-Barišić), Copov steber (Mesarić-Kralj, Barišić solo), Dragomanov, Jugoistočna Glava, Bavarski i Arnskrov (sve Barišić solo), te uspon na Mont Blanc (Barišić, Jech, Kadić, Kralj, Lazarus, Leskovšek, Matz, Mesarić i Ukmarić).

Najviše ispenjanih smjerova imao je tijekom 1973. Velimir Barišić (39). Slijede: Zoran Kralj i Vladimir Mesarić (19), te Vedran Buban (16 do lipnja, kada je otisao u JNA). Od članica najbolja je bila Višnja Petrović (6), te Branka Tiljak i Jelka Travorić (5).

Pred članovima su u jubilarnoj godini veliki zadaci. Očekuje se da će najmanje dvojica sudjelovati u Hrvatskoj ekspediciji u Ande, te u poходu na Kavkaz. Približava se i 25. objektivna PD »Željezničar«, jednog od najvećih planinarskih društava u Hrvatskoj, pa treba razmisliti nije li to pravi trenutak i za vlastitu ekspediciju. Poznавajući njihov rad kroz protekle 24 godine, uvjereni smo da će alpinisti »Željezničara« i nadalje sve zadatke u potpunosti izvršiti.

F. M.

PRVA JUGOSLAVENSKA KADROVSKA EKSPEDICIJA »KAVKAZ 74«

Komisija za odprave u tuja gorsta Planinske zvezde Slovenije organizira Prvu jugoslavensku kadrovsku ekspediciju KAVKAZ 74 u skupinu Elbrus (5633 m) u vremenu od 13. srpnja do 1. kolovoza ove godine. Članovi društva »Spartak« iz Uzbečkog stanata bit će za uzvrat gosti alpinista Jugoslavije od sredine kolovoza pa nadalje.

Namjena je kadrovske ekspedicije da se što veći broj mlađih, perspektivnih alpinista upozna s problematikom ekspedicionalizma te penjanjem u visokim planinama. Do određenog roka prijava je poslalo 26 kandidata. Naknadno je primljeno još 14 prijava koje nisu uzimane u obzir. Iz Srbije prijavljena su 3 penjača, iz BiH također 3, iz Hrvatske 6, a iz Slovenije čak 14. Na 11. redovnom sastanku Komisije za odprave u tuja gorsta, kome su prisustvovali i delegati Komisije za alpinizam PSH, odlučeno je da voda ekspedicije bude Vladimir Mesarić, predsjednik Komisije za alpinizam PSH. Osim Mesarića, iz SR Hrvatske članovi ekspedicije su još Velimir Barišić, Ante Bedalov, Nenad Culić, Viktor Tabaković i Urso Vrdoljak. Iz Slovenije ide 5 alpinista, te po dvojica iz Srbije i Bosne i Hercegovine.

Još nije odlučeno da li će domaćini sovjetskim alpinistima biti alpinisti Slovenije ili Hrvatske.

F. M.

PREDAVANJE O ANDAMA

Planinarski savez Hrvatske organizirao je 15. ožujka ove godine u dvorani SSRNH na Kaptolu 27 veoma zanimljivo predavanje. Voda jubilarne ekspedicije austrijskih planinarskih društava »Naturfreunde« (»Prijatelj prirode«) na Ande, Othmar Kutschera, uz prekrasne dijapoštitive dočarao nam je daleke zemlje Južne Amerike i beskrajne Ande koje su cilj i naše ekspedicije ANDE 74/75.

Dvorana na Kaptolu bila je premalena da primi sve planinare i ostale građane koji su željeli vidjeti i čuti o usponu na Mercedario (6670 m) i okoline vrhove. Predavač nam je pokazao i dijapoštitive snimljene u Bolivijsi gdje su članovi ekspedicije bili kao gosti.

Drugog je dana upriličen razgovor naših alpinista, kandidata za ekspediciju ANDE 74/75, s Othmarom Kutscherom u prostorijama PSH. U direktnom razgovoru naši su alpinisti mogli saznati mnoga korisna iskustva austrijske ekspedicije. Prevodio je veoma dobro poznati alpinista Ismet Baljić.

F. M.

PREDAVANJE O KAVKAZU

Zlatko Smerke, član PD »Ravna Gora« iz Varaždina, održao je 27. ožujka veoma uspjelo predavanje uz prikazivanje kolor-dijapozitiva, o Kavkazu. Predavanje je organizirao AO PD »Zeljezničar« iz Zagreba na poticaj Komisije za alpinizam PSH. Kao sudionik ekspedicije na Kavkaz 1965. godine, Zlatko Smerke je dao mnogo korisnih uputa kandidatima ovogodišnje naše kavkaske ekspedicije. Treba pozdraviti plodnosnu saradnju starijih alpinista s mladima i prenošenje iskustava na njih.

F. M.

PLANINARSKO-ALPINISTIČKA ŠKOLA PD »RAVNA GORA«

PD »Ravna Gora« — Varaždin tek je krajem prošle godine osnovalo Alpinistički odsjek od članova koji su završili internu alpinističku školu tijekom studenoga i prosinca, a već je prvi ožujka započela s radom Planinarsko-alpinistička škola koja će trajati do 19. svibnja. U školu je upisano 32 planinara. Predavanja se održavaju svakog petka, a vježbe nedjeljom na Ravnoj gori — Križ, Samarskim i Bijelim stjenama i Kleku, te završna tura u Kamniške Alpe. Komisija za alpinizam PSH pomoći će novi odsjek instruktorima, članovima zagrebačkih alpinističkih odsjeka.

F. M.

Prvostavljeni usponi

ZIMSKI USPON SMJEROM B-S-L U SZ. STILJENI OVČE NA PRENU

Prvi penjali: Faruk Zahirović, Čedomir Crnogorac i Erol Colaković, AO »Sarajevo«, 10. februara 1974.

Pristup. Od ceste Sarajevo-Mostar dolinom Mostarske Biće markiranim putem kroz selo Grabovčići i dalje prema Barnom dolu (5 sati). Iz Barnog dola prema podnožju sedla između Lupo-glava i Ovče (pitanje je da li je točan naziv masiva Ovča ili, kako stoji na spec. karti: Erač?). Desno od sjevernog brida Ovče (opis smjera u NIP 11-12, 1973) nalazi se u sz. stijeni markantna žljebina koja se u gornjem dijelu račva u dva dijela, a desni krak izlazi lijevo od vrha (gleđano iz Barnog dola).

Opis. Ulaz u smjer je u upadnicu žljebja strmim padinama (prosječan nagib 45 posto) 3D užeta (ispod

stijene osig.), te po kosoj polici desno gore 20 m (nagib 60 stupnjeva). Osig. na samom izlazu police. Dalje preko zaledenih ploha 1D (nagib 60 stupnjeva). Ravno gore, penjući više desno, 2 D (nagib 45 stupnjeva) pod stijenu (osig.). Dalje lijevo kroz uski, eksponirani žljeb (nagib 60 stupnjeva) — desnim kratkom na sedlo, te na vrh.

Ocjena: IV (ocjena prvih penjača); inače ocjena zavisi o snježnim prilikama u stijeni; dužina 320 m; 4 sata.

Silaz. Grebenom Ovče na jugozapad (15—20 minuta), te zaviti na sz. niz Ovču strminom u Barni do (polu sata).

Napomena. Smjer je posvećena našim djevojkama i ženama: Brankici, Slavici i Leli (B-S-L).

Erol Colaković

Transverzale

RASPAČANO PO TISUĆU DNEVNICA VPP-a I REPUBLIČKE TRANSVERZALE PO SRH

Koncem prošle godine rasprodano je svih 1000 komada dnevnika VPP-a i dnevnika za transverzalu »Po planinama SR Hrvatske«, tako da se ovih dana prilošto tiskanju novih izdanja. S numeracijom od 1001 do 2000. Dnevnički se naručuju kod Planinarskog saveza Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 po cijeni od 25 dinara. U cijenu je uključena i emajlirana značka priznanja izrađena u nekoliko boja. Dosad je te vrijedne trofeje osvojilo 320 (VPP) odnosno 50 (SRH) planinara.

»PO PLANINAMA BOSNE I HERCEGOVINE«

Do kraja 1973. godine zlatnu značku tranzverzale »Po planinama Bosne i Hercegovine« osvojili su sljedeći planinari:

6. Tikvicki Petar, »Bjelašnica«, Sarajevo
7. Davidović Milan, »Zeljezničar«, Sarajevo
8. Bodnaruk Ivica, »Treskavica«, Sarajevo
9. Muratović Minka, »Energoinvest«, Sarajevo
10. Mertić Omer, »Energoinvest«, Sarajevo
11. Mlinarević Antun, »Energoinvest«, Sarajevo
12. Bodnaruk Mila, »Treskavica«, Sarajevo

13. Milovanović ing. Milenko, »Planinar«, Vogošća
Izdate su i dvije počasne značke sa diplomom transverzale »Po planinama Bosne i Hercegovine«:
1. Pilipović Stevo, »Bjelašnica«, Sarajevo
2. Vojislav Milićević, »Treskavica«, Sarajevo

M. Šehić

TRANSVERZALA »SUTJESKA«

Do kraja 1973. godine transverzalu »Sutjeska« obišli su sljedeći planinari:

18. Hadžimuratović Smail, »Energoinvest«, Sarajevo
19. Merić Omer, »Energoinvest«, Sarajevo
20. Čapalik Mihailo, »Energoinvest«, Sarajevo
21. Tikvicki Petar, »Bjelašnica«, Sarajevo
22. Čosić Izet, »Energoinvest«, Sarajevo
23. Saković Adil, »Energoinvest«, Sarajevo
24. Demirović Mustafa, »Energoinvest«, Sarajevo
25. Malešić Marijan, »Energoinvest«, Sarajevo
26. Mlinarević Antun, »Energoinvest«, Sarajevo
27. Pilipović Stevo, »Bjelašnica«, Sarajevo
28. Korlaet Josip, »Zeljezničar«, Zagreb
29. Leskovšek Ivan, »Radeč«, Zidani Most
30. Dreca Safet, »Energoinvest«, Sarajevo
31. Popović Leo, »Mosor«, Split

Književnost

JOŠ NEKOLIKO RIJEČI O POLJAKOVOM VODICU »PLANINE HRVATSKE«

Mislim da zaista možemo biti ponosni što je u Zagrebu, povodom stote obljetnice osnutka Hrvatskog planinarskog društva, izšao vrlo opsežni planinarsko-turistički vodič »Planine Hrvatske« u izdanju Planinarskog saveza Hrvatske. Taj priručnik, što ga je napisao i uredio dr. Zeljko Poljak, djelo je takva značaja, kakvoga mi u Hrvatskoj još nismo imali, a može se jedino usporediti sa predratnim izdanjem Badjurina Vodiča po Sloveniji.

Taj naš novi planinarski vodič pravi je svojevrsni bedefer koji se čita kao zanimljivo geografsko štivo, jer je svestrano obuhvaćeno sve ono što se može reći o planinama Hrvatske. Nije stoga nikakvo čudo, ako nam se, listajući ga zbog traženja opisa neke planinarske ture, dogodi da se zaustavimo na prethodnom tekstu koji nas je toliko zainteresirao, da na kraju proširimo svoj putni plan te krenemo i onamo, kamo zapravo nismo kanili poći.

Osobitu vrijednost ovom izdanju daje sistem obrade planina i oprema pojedinih poglavija. Ovdje mislim na velik broj orientacionih karata koje mogu vrlo dobro poslužiti kod svake pripreme za pohod u neku planinu.

Već na samom početku knjige tiskan je *Popis zemljopisnih karata*, kojih ima 24 na posebnom prilogu i 10 u samom tekstu a na slijedećoj strani otisnuta je *Pregledna karta SR Hrvatske* s oznakama lokaliteta koje obuhvaćaju ove karte.

Prvi uvodni dio pod naslovom *Što pružaju naše planine* govori o planinama SR Hrvatske, o njihovim osobitostima, naročito dinarskih kraških planina sa njihovim posebno specifičnim zanimljivostima, iako ne prelaze visinu od 2000 metara.

Dalje se govori o planinarskim kućama i domovima, piramidama i vidikovcima, planinarskim transverzalama i planinarskim ozнакама. Ovom dijelu priložen je i popis planinarskih objekata u SR Hrvatskoj, kojih ima 63, ali na žalost malen ih je broj opskrbljenih. U pogledu opskrbe najbolje stoje planinarske kuće Požeškog gorja, zatim Medvednica i Samoborskog gorja, a najgore je stanje onih na dalmatinskim planinama. Velika je šteta što na popisu naših planinarskih domova i kuća nisu više Tomislavov dom na Sljemenu, sklonište »Branko Lukšić« na Vidovoj gori na Braču, te planinarska kuća pod Vošćem na Biokovu.

Druži dio uvida nosi naslov *Naše planinarstvo*, gdje se govori najprije o tome što traži planinar u planini, a zatim je vrlo sažeto obrađena povijest hrvatskog planinarstva. Planinarskoj književnosti posvećeno je da ovom mjestu svega petnaest redaka, ali je zato nakon opisa putova svake planine na kraju nanizana sva planinarska literatura o toj planini, objavljena pretežno u planinarskim časopisima. Ovi prilozi znatno obogaćuju Poljakov vodič i upotpunjenu sliku značajne kulturne djelatnosti naših planinara.

O zaštiti prirode u planinama govori se na čitavoj slijedećoj stranici. U tom članku osjeća se piščeva velika ljubav za prirodu i borbenost za zaštitu planinskih priroda, koja izbjiga na nekoliko mjesta u knjizi, počući od tona krajnjeg blagosti do oštре gorčine prema onima, koji ne samo da ni malo ne vode računa o zaštiti prirode u planinama.

Slijedeći prilog ovog dijela uvida bavi se našom planinarskom organizacijom, od planinarskih saveza do planinarskih društava i stručnih komisija. Uz planinarske saveze i društva označene su i njihove adrese sa telefonskim brojevima.

Planinar na pohodu završni je članak uvida, koji na vrlo praktičan način upućuje planinare na ono najvažnije što treba znati prije odlaska u planine. Vrlo je vrijedan prilog *Kodeks planinarske etike*, na koji neki posjetiocu planina znadu često zaboraviti.

Na vrlo zgodan i prigodan način opisane su planine SR Hrvatske na slijedećih 505 stranica, tako

da svaki planinar može što bolje upoznati pojedinu planinu i sav kraj oko nje. Taj dio obuhvaća najprije planine Hrvatske od istoka prema zapadu, pa započinje *Požeškim gorjem*, koje je tako živo opisano i obradeno, da će velik broj naših planinara, kojima se činilo da su te gore nekako izvan ruke, sigurno poželjeti da ih što prije dobro upoznaju.

Od Požeškog gorja, Moslavacke gore i Bilo-gore nastavlja se opis gorama *Hrvatskog zagorja*, koje počinju s Kalnikom, a završavaju Cesogradskom gorom i Kostelskim gorjem kraj Pregrade. Kao dodatak dijelu koji opisuje Hrvatsko zagorje, priložen je sažeti prikaz prilaza i objekata *Zasavskih gora*, tog izvanredno lijepog područja susjedne Slovenije, koje mnogo posjećuju planinari zagrebackog, zagonskog i karlovačkog područja.

Medvednica, kao gora kojoj prilaze tisuće planinara i izletnika, opisana je vrlo iscrpljeno na 52 stranice. Dalje se nastavlja poglavje o *Samoborskom gorju* te gorama *Banije i Korduna*. U ovom dijelu pisac nije zaboravio ni one niže ljepe vidikovce oko Karlovača, kao što su Vinica i Martinšćak, izletišta koja gradskim ljudima željnim prirode mogu pružiti obilje odmora i osvježenja.

Nakon poglavja o planinama *Gorskog kotara*, vodič nas približava Jadranu, pa od Učke i Čićarije silazi na *gore otoka Cresa, Krka, Raba, Lošinja i Brača*.

Najveća hrvatska planina *Velebit* obradena je na 102 stranice vrlo iscrpljeno i posebno praktičnim sistemom, kako bi planinari mogli izvesti što lakše svoje pohode u ovu prostranu i neobično zanimljivu planinu.

Lička Plješivica dobila je mjesto iza skupine Crnopca na krajnjem jugu Velebita, a iza nje opisan je i Oštari Medvedak iznad Plitvičkih jezera.

Prije prelaska na planine Dalmacije, Poljak je umetnuo kraće poglavje pod naslovom *Neke planine zapadne Bosne*, gdje je sažeto opisao Osječenicu, Klekovaču, Sator i Čincar. Ovaj će dodatak dobro doći planinarama koji, odlažeći na Dinaru, Troglav ili Kamešničko-planinu, mogu lako svoju ljetnu turu proširiti na opisane planine obližnje Bosne.

Opisivanje *Planina Dalmacije* započinje planinom Ilicom, koja se nalazi između Knina i Bosanskog Grahova, zatim se nastavlja na Dinaru, Troglav i Kamešnicu, da zatim ode daleko prema jugu na najviši vrh poluotoka Pelješca, koji je pisac nazvao Zmijino brdo, premda ga domaći ljudi najčešće zovu Sv. Ilija ili Perunovo brdo. Sa Pelješca vratimo se po Vodiču natrag u kopneni dio Dalmacije, prema Sinju, Vrlici i Drnišu, da bi se nakon opisa planina Promine i Svilaje ponovno spustili k moru preko Kozjaka, Mosora, Omiške Dinare pa sve do Biokova.

Uz Kozjak, Mosor i Biokovo opisani su također i penjački usponi koje su izveli dalmatinski alpinisti kroz strme stijene tih ogoljelih planina uz Jadran. Opisom Orjena i abecednim kazalam završio je autor svoje vrijedno i značajno djelo.

Dugogodišnji rad, izvanredno poznavanje naših planina, te poseban smisao i gledište dra Zeljka Poljaka na povijest i razvoj našeg planinarstva važne su značajke ovog njegovog djela. Jedina je šteta što slikovna oprema Vodiča boluje od stalne bolesti naših planinarskih izdanja, to jest loše reprodukcije fotografija. Ali zato su planinarske karte neprocjenjiv prilog ovakvoj knjizi. Tvrdi uvez s ukusnom likovnom obradom omota pridonijet će također sigurnom uspjehu ovog izdanja.

Zahvalni smo druželjubivom Poljaku, Planinarskom savezu Hrvatske i Savezu za fizičku kulturu Hrvatske na ovom najljepšem poklonu za tu našu značajnu obljetnicu.

Petar Lučić-Roki

SILIC »ATLAS DRVEĆA I GRMLJA«

Čedomil Šilić : »Atlas drveća i grmlja«, Sarajevo 1973, Izdavač: Zavod za izdavanje udžbenika Sarajevo. Prva knjiga u seriji »Priroda Jugoslavije«. Stranica 178 + 42 = 220, sve na papiru za umjetnički tisk (169 originalnih fotografija u boji, 1150 detalja u crno-bijeloj tehnici). Tvrdi u-koričeno; naslovna strana u boji, plastificirana; format 17 × 24 cm. Cijena 150 din.

Prvenstveni uspon — to je nova Šilićeva knjiga. Onaj tko zna koliko ljubavi, entuzijazma, pozrtovnosti i znanja iziskuje ovakav vrhunski domet, razumijet će zašto se služim frazeologijom savremenog naraštaja planinarima. Knjiga Šilića je zaista rijedak uspon, savršen po svojoj tehnici, izvanredan po svojim rezultatima, prvenstveno kao start, kao uvod u seriju koja nosi skroman, nimalo pretenciozan naslov »Priroda Jugoslavije«.

Nema planinara koji ne voli prirodu, ima ih koji teže da prirodu što više i što detaljnije upoznaju, no ima ih malo koji je doista poznaju. Jedan od nesumnjivih razloga — pa ako hocete, jedno od opravdanja za to nedovoljno poznavanje — nalazimo u činjenici da nam je prirodoznanstvena literatura oskudna i zamemarena. Sada kada je ugledela svijet ova knjiga, možemo smirne savjesti reći: budu li i ostale knjige serije na razini ove prve, stići ćemo na tom polju i narode mnogo starije kulturne tradicije i mnogo jačih materijalnih mogućnosti.

Vrijala još naglasiti da djelo predstavlja unikalni pothvat u naučnoizdavačkoj praksi, budući da je autor teksta ujedno i autor svih (169) fotografija u boji, ilustrator svih (preko 1150) crteža, korektor, tehnički urednik i jedan od pokretača zamisli o toj seriji. Upustiti se u ostvarenje takve serije moguće je samo ako imamo u našoj sredini mlađih ka-

paciteta kalibra Šilića. Serija će se sastojati od dvadesetak knjiga. Šilićev udio u njoj neće se, začijelo, ograničiti na ovaj njegov prvičinac.

Ne čudimo se što serija »Priroda Jugoslavije« otpočinje sa knjigom »Atlas drveća i grmlja«. Daleko smo od toga da tu tražimo neku simboliku, ali je ljubav prema prirodi, prema planini (sto je skoro sinonim), jer »odosmo u prirodu« najčešće i ne znači drugo nego »odosmo u planine« probudeno u mlađom prirodnjaku već prvim susretom sa šumom, drvećem. Sto su češći ti susreti to je prirodnjaka žed za detaljnijim poznavanjem svih komponenti koje je sasjedinac.

Prvijencu »Prirode Jugoslavije« sudeno je odigrati veliku ulogu kod upoznavanja i raspoznavanja našeg domaćeg drveća, jer bez vodiča, poput Šilićeva Atlasa, to raspoznavanje nije ni lako, ni jednostavno. Zar nas u samom početku ne iznenadjuće činjenica da mi na tlu Jugoslavije imamo stotine različitih domaćih drvenastih vrsta, a ne samo 15 ili 20, kao što obično misle pansionirani ljubitelji, ali nedovoljni poznavaoci naše prirode.

Posebnu ulogu odigrat će ova knjiga za ljude čiji je poziv šumarstvo, arborikultura, dendrologija, hortikultura i sl., jer sadrži veliki broj novih ili po novome osvijetljenih znanstvenih podataka. O tome ćemo drugi put i na drugom mjestu, a ovog puta spominjemo to samo zato, da bismo istakli u kojoj je mjeri nazočna u Šilićevu djelu rijetka sposobnost da ujedini u jednom stručnom radu vrhunska dostignuća znanstvene misli, te uspješna i vrlo korisna ostvarenja na polju čistog amatuerizma u koje spada i naše planinarstvo.

A. Panov

»PLANINARSKI LIST«

Planinarsko društvo »Kamenjak« iz Rijeke, o kojem donosimo prikaz u ovom broju NP, počelo je 1962. objavljivati svoj bilten, koji je s vremenom prerastao u planinarski časopis. O prvom broju tog lista izvijestili smo naše čitaoca prije 4 godine (NP 1970. 150). Glavni mu je urednik poznati planinarski pisac i alpinist Stanko Gilić, koji je po svojim prilozima poznat i našim čitaocima. Zanimljivo je da nema utvrđenu pretpostavku, nego se primaju dobrotoljni prilози (šalju se čekom na račun 33800-678-1172 PD »Kamenjak«, Rijeka, Korzo 40 D). Planinarski list pozitivno je ocijenio i slovenski Planinski vestnik. Prevodimo iz broja 3/1974 dijelove prikaza iz pera Toneta Strojina, dobrog poznavaoca planinarske književnosti.

Glasilo je ove godine stupilo u četvrtu godište neprekidnog izlaženja, a prve početke bliži još 1962. godine. Nastalo je iz potrebe riječkih planinara i alpinista, kojima su se pridružili svojim člancima planinari iz svih krajeva Jugoslavije. U standardnom opsegu od 32 stranice, četiri put godišnje donosi zanimljivo gradivo koje premašuje lokalni okvir. Time i privlači brojne

suradnike izvan Rijeke. Urednički odbor je primjereno združio stručnu osnovu s literarnom i tome dodao stalne rubrike i dokumentarne priloge. Vrlo ambiciozno i pregledno su izrađeni crteži stijena Biokova koje čekaju penjače. Takvi su crteži često puta upotrebljavani od lioših fotografija. Da je glasilo tjesno povezano sa zaštitom prirode, svjedoče brojni članci o toj tematikici. Zanimljiv je po ideji članak Viktora Stipčića »Primorska bura« s povijesnim podacima napisa o buri. Među izvornima nije zaboravljen ni Valvaros. Među beletrističkom spomenimo npr. duboko proživljen članak S. Gilića »Jedna noć i jedan dan«. Ugodno oživljuju, osobito za oko, reportaže s prvenstvenih uspona, kao npr. Borislava Aleraja iz Zagreba u broju 3/71 i 1/72 zajedno s M. Čepelakom. Među suradnicima malazimo i nekoliko slovenskih imena, a ima i vijesti o slovenskim ekspedicijama i literaturi. Treba naglasiti da su urednički rad i sudjelovanje s člancima amaterski i odraz potpune predanosti planinarskoj stvari. Radne organizacije riječkog područja izvršile su svoju dužnost time da su oglasima pripomogle izdavanje časopisa.

»OSA«

Propagandna grupa Omladinske sekcije PD »Zeljezničar« u Zagrebu počela je 10. veljače 1973. objavljivati šapirografirani planinarski list pod naslovom »OSA« (omladinci, speleolozi, alpinisti). Izlazi 5-6 puta godišnje, a do sada je izšlo 6 brojeva od kojih posljednji (40 stranica) pokazuje vidan napredak. Glavni mu je urednik Žarko Mrzljak — Dado. Treba istaknuti vrlo čitke kratke članke i šarolik sadržaj, za svakoga po nešto. Evo sadržaja 6. broja i njegovih rubrika: Riječ ima urednik (Prvi rođendan OSA-e), S požutjelih stranica (o osnivanju PDZ-a), Osin vremeplov (o

radu omladinaca posljednjih 3—4 godine), Svježje sjećanje (putopis), Iz sekcija i odsjeka (npr. rad alpinista), Naš apel (u povodu proslave 100-godišnjice), Iz planinarskog dnevnika (jedan izlet). Na mjestu voljno (o planinarnicama u armiji). Naš savjetnik (u kojoj se sponike smijemo pouzdati), Planinarske škole, Transverzale, Tužni kutak, Poezija, Ubibriga i razne šale. List se može naručiti na adresi PD »Zeljezničar«, Zagreb, Trnjanska cesta 5b. Pojedini broj stoji 2,5 dinara.

Urednik

Vijesti

SKUPŠTINA PD »ZELJEZARA« U ZENICI

U novom domu na Smetovima pred brojnim članovima i delegatima iz drugih mesta održana je 24. II 1974. godišnja skupština. U iscrpnom izvještaju predsjednika izneseni su brojni podaci o aktivnosti planinara. Trebalo bi mnogo prostora da se upoznamo sa svim aktivnostima iz proteklog perioda. Uglavnom su izvršeni svi zadaci koje je proglašodržana skupština dala u zadatku. Radile se na propagandi, omasovljenju članstva, održavanju domova, organizovanju orientacionih takmičenja, na saradnji sa opštenarodnom obronom, unapređenju gorske službe spasavanja i drugim aktivnostima.

Medudruštvena saradnja bila je veoma uspješna. Značajni su uspjeli u saradnji i velikom razumijevanju radnog kolektiva Željezara i grada. Od manifestacija u prošloj godini spomenut ćemo medudruštveno orijentaciono takmičenje u čast Dana mladosti održano na Smetovima, medudruštveno orijentaciono takmičenje planinara Udrženja jugoslavenskih željezara u Nikšiću, sudjelovanje na marševima tragom zeničkog partizanskog odreda i vijećnika AVNOJ-a. Naši su planinari takode bili na pohodima kroz Sutjesku, Mratinje, Taru, na susretu planinara Jugoslavije na Treskavici, Ozrenu, Vlašiću, Romaniji, Prenju itd. Naše Smetove u prošloj godini posjetilo je preko 50000 izletnika. Održana su tradicionalna planinarska sjeća, na kojima su pored planinara sudjelovali i strijelci, izviđači, ferijalci i pripadnici garnizona JNA u Zenici.

Značajne akcije su se odvijale na izgradnji skilifta, izgradnjom i betoniranju temelja, izradi dijelova i staze, prenosu i montaži konstrukcije, izradi tehničke dokumentacije za skilift. Na ovim i drugim akcijama preko 750 članova i simpatizera društva dalo je 25000 dobrovoljnih radnih sati. Prošloga ljeta otpočela je izgradnja nove društvene prostorije, gdje će pored planinara moći i gradani Zenice da nadu zabavu i odmor. Za ove objekte sredstva su dale Skupština opštine i Željezara Zenica. Da bi završili započete radove na ovoj društvenoj prostoriji i ostalim pratećim objektima, neophodno je još 12000 dinara. Mi se nadamo da će ova društvena prostorija biti otvorena za dan ustaka naroda BiH.

Komisija za propagandu obavještavala je javnost putem časopisa »Naše planine«, listova »Metalurg«, »Naša riječ«, te putem radio Zenice, radio i TV Sarajevo, a najviše putem emisione stanice Željezare. Društvo je naručilo i novu društvenu značku i za koji dan će se moći dobiti. Aktivnost ove komisije će se ubuduće najviše odvijati na zaštiti flore i faune i općenito na razvijanju kulture ponašanja izletnika u prirodi. U tu svrhu se štampa prigodan letak koji će doći u sve škole, ustanove i radne organizacije.

Na skupštini su dodijeljene počasne značke PS BiH i PSJ 25 najaktivnijih planinara. Za najistaknutije aktiviste: Juru Šapinu, Zulfu Bajrambašiću, Mirku Popoviću, Abdulahu Hodžiću i druge, predložit će se dodjela odlikovanja Predsjednika Republike. Skupština je ovaj prijedlog jednoglasno usvojila. Za dodjelu 12.-o aprilske nagrade grada Zenice, Skupština je predložila Juru Šapinu, dugogodišnjeg predsjednika društva.

U novi Upravni odbor izabrani su slijedeći drugovi:

Šapina Jure, dipl. ing., Bajrambašić Zulfo, Arnautović Hasan, Hodžić Abdulah, Vidović Mirko, Popović Mirko, Isaković Enver, Skegro Albert, Dolibić Vlado, Sandić Branko, Dilber Anto, Egić Zdravko, Garanović Osman, Vidović Dragan, Bogeljić Darko, Pašalić Haris, Sandić Branka, Vrba Anita i Sandić Kosta.

Abdulah Hodžić

PRIZNANJE PLJEVLJACIMA ZA USPON NA DEMOVEND

Članovi planinarske ekspedicije na Demovend u Iranu i njihov voda Danilo Knežević iz PD »Mladost« pri gimnaziji »Tanasije Pejatović« iz Pljevlja dobili su od Iranske planinarske federacije specijalne diplome i značke kao znak priznanja za osvajanje tog vrha, visokog 5671 metar.

M. Radović, Pljevlja

PD »CRVENI ČOT« U PETROVARADINU SLAVI 25. GODIŠNJICU

PD »Crveni Čot« u Petrovaradinu nastavlja predratnu tradiciju društva »Prijatelj prirode«. Prije 25 godina razvilo je planinarsku djelatnost u »ravnom Srijemu« i uključilo se u rad na obnovi planinarske organizacije sudjelujući aktivno u kreiraju planinarske politike. Preko svojih aktivnih »Starih planinara« svuda razvija bratstvo i jedinstvo. Društvo poziva sve planinare da se priključe slavlju u povodu jubileja koje će se održati na Fruškoj gori u jesen 1974. godine.

Cika Duca

PD »BORAŠNICA« U KONJICU

Prostrana dvorana bila je premala da 14. III primi sve one koji su htjeli prisustvovati godišnjoj skupštini PD »Borašnica«. Tom uspješnom skupu bili su prisutni brojni ugledni gosti i delegati. Iz izvještaja koji su podneseni bilo je vidljivo da društvo postiže lijepo uspjehe tako uvjeti da rad nisu povoljni. Očekuje se da će se prilike uskoro promijeniti jer su društvo obećane prostorije u gradu, neophodne za daljnji uspješni rad. Na skupštini je odano priznanje za požrtvovan rad osmorici članova, zatim Odredu izviđača »Maksim Kujundžić« i DTV »Partizane« za uspješnu suradnju. Posebno treba istaknuti da je skupština ove dvije organizacije i petoricu aktivnih članova nagradila preplatom za časopis »Naše planine«. U novi upravni odbor izabrani su Arsen Kulaš (predsjednik), Serif Korić (potpredsjednik), Miroslav Simunović (blagajnik), Ivica Andelić (tajnik) i kao članovi Miralem Pašić, Miralem Narišić, Mihajlo Kandić, Camil Sahić, Zdenko Pavlović, Amir Ribić i Senad Muhić.

I. M.

KRATICA IZMEĐU STOLCA I JELOVE RUJE NA VELEBITU

Ovu kraticu ne preporuča za prolaz ni vodič »Velebit« dra Zeljka Poljaka, jer na str. 220. kaže slijedeće: »Odvale novomarkiranim grebenškim putem u istom smjeru (ne lijevo u šumul) preko Stružica...« i tako dalje. Međutim ta staza je još ujvuk dobro uočljiva križa se sa stazom VPP-a i unesena je i u specijalne karte 1:50.000.

Zato smo u rujnu 1974. odučili da probemo njom, pogotovo zato jer se ubrzo opaža markacija i u samom početku staza je ugodna. Od markacija ostao je samo slabo vidljivi žuti krug, pa su zato u dubokoj sjeni, koja najvećim dijelom prati stazu, često teže vidljive. Staza u početku prolazi s lijeve strane dviju ponikava. Poslije njih vidi se na desnoj strani uz stazu mala lokva dobre vode.

Poslije petnaestak minuta dolazi pod manje stijene i za čudo sada »koža staza« vodi kroz stijene i poslije njih kroz dosta neugodan kamenjar. Zatim opet ide šumom; markacija se često izgubi, i onda izbjiga na čistinu Marčić plan nekoliko minuta iznad ceste. Cestom još treba 7-8

minuta do lugarnice u Jelovoju ruji. Druga polovica staze prolazi s južne strane Tisova vrha, a nismo uočili inačicu koja obilazi Tisov vrh sa sjeverne strane i izbija točno kod Jelove ruje na cestu.

Za prolaz nam je trebalo 90 minuta uz sva lutanja i zastajanja, pa se ne preporuča kao kratica dok se ne markira i ne očisti. Za sada je bolji nastavak stazom VPP-a od Malog stolca preko Vršeljka na cestu pod Panasom, jer je ugodniji, tako je duži.

Ante Rukavina, Gospic

DVADESET GODINA PD »KLEKOVAČA« U PRJEDORU

Na Dan Republike prošle godine slavilo je PD »Klekovača« iz Prijedora dvadesetgodišnjicu osnutka i plodonosnog djelovanja na polju planinarstva. Proslava je održana u planinarskom domu Kotlovač (660 m) podno Kozare. Tu se na večer 29. XI okupilo preko 120 planinarki i planinara iz skoro svih naših republika i pokrajina. Drugovi iz »Klekovača« organizirali su drugarsko veče uz pjesmu i svirku do kasno u noć. Tako su učesnici svećano proslavili Dan Republike u krugu planinara iz Slovenije, Hrvatske, Srbije, Vojvodine, te najbrojnijih domaćina iz Bosne i Hercegovine, propagirajući tako bratstvo i jedinstvo naših naroda, a što jeste jedan od ciljeva planinarskih organizacija.

Drugi dan, 30. XI., bila je održana Svečana godišnja skupština. Referat o dvadesetgodišnjem djelovanju društva, o izgradnji i dogradnji doma na Kotlovači kao osnovne baze za razvoj društva, podnio je drug Junuz Karadžić. Potom su se redali pozdravni govorovi delegata planinarskih društava, kao i predstavnika PS Hrvatske i PS Bosne i Hercegovine. Slijedila je podjela znakova priznanja zaslužnim članovima naročito onima koji su se istakli na izgradnji i dogradnji doma i na uređenju okoliša.

Predstavnik PD »Goč« iz Kraljeva predložio je skupštini da se izmjene povelje o bratimljenu njegovog planinarskog društva sa drugovima iz »Klekovača«, što je skupština uz odobravanje prihvatile.

Takoder je bio pozdravljen prijedlog da se sa ove svećane skupštine pošalje pozdravni telegram Maršalu Titu sa željom da posjeti, ukoliko mu to bude moguće kao pokrovitelju, Slet planinara Jugoslavije na Platku iduće godine u povodu 100. obljetnice planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Nakon skupštine prikazane su kolor-dijapozitivima ljepote bosansko-hercegovačkih planina u ljetnim i zimskim uslovima planinarenja. Zajedničkim ručkom svih učesnika skupštine završena je proslava.

Treći dan, 1. XII., mnogi su planinari posjetili Mrakovicu (806 m), gdje se nalazi monumentalni

spomenik žrtvama rata, koji je projektirao akad. kipar Dušan Džamonja. Dio planinara pošao je na obilazak Kozaračke transverzale, a drugovi iz »Klekovača« osigurali su vodile.

Svim posjetiocima ostat će ta proslava u ugodnom sjećanju, kako po gostoljubivosti domaćina, tako i po dobroj organizaciji, redu i disciplini, koja je tih dana vladala u planinarskom domu na Kotlovači. Nije bilo lako toliko mnoštvo planinara smjestiti na cca 50 kreveta koliko ih sada nije na domu. »No gdje čeljad nije bijesna, ni kuća nije tjesna« — stara je poslovica našeg naroda.

Može se samo čestitati agilnim planinarama iz »Klekovača« na radovima što su ih poduzeli oko proširenja doma. Makar još nije sve dovršeno, već se sada vide konture jednog lijepog planinarskog doma koji će s obzirom na Nacionalni park Kozara imati u budućnosti veliki posjet planinara iz cijele zemlje.

Dragutin Rodman

OPĆINSKO SKIJAŠKO PRVENSTVO U PLJEVLJIMA

Sredinom februara na Jabuci održano je Općinsko prvenstvo u smučanju, u organizaciji Planinarsko-smučarskog društva »Ljubišnja« iz Pljevalja, pod pokroviteljstvom SIK-a »Velimir Jaklić« iz Pljevalja.

Najuspjeliji takmičar u ekipama bio je pionir Taso Crnogorac. Sudjelovalo je oko 60 pionira i omladinaca. Novi općinski prvaci u svim kategorijama veleslaloma jesu u konkurenciji pionira Dragana Popović i Vaso Crnogorac, a u konkurenciji omladinaca Dušan Popović i Milivoje Popović.

Najbolje rezultate u slalomu postigli su od pionira Vaso Crnogorac, koji je postigao bolji rezultat nego njegov kolega omladinac Popović Dušan. Za osvojena prva mjesta dodijeljene su nagrade koje je dao pokrovitelj takmičenja.

Za organizaciju takmičenja treba posebno zahvaliti garnizonu JNA Pljevlja, Zulfikaru Katani, Tomašu Popoviću i Ibrahimu Sabaniću — Pilotu.

M. Radović

ČLANOVI »VIHORA« NA VELESALOMU U UNTERIBERGU

Na III. slovenskom veleslalomu što je 3. ožujka održan u mjestu Unteribergu u organizaciji PD »Triglav« u Švicarskoj, a pod pokroviteljstvom tvornice Elan iz Begunja, nastupilo je više od 160 natjecatelja iz svih alpskih zemalja i članovi »Vihora« što žive u Švicarskoj. Ekipa »Vihora« zauzela je medu odraslima 7. a medu podmlatkom 3. mjesto. Dobro su se plasirali Franjo Mesec (12), Vlado Horbec (24), Vlado Borota (31), Željko Gobec (8.) i Lovro Jonak (15.). Karlo Gobec osvojio je 3. mjesto u podmlatku.

ZNANSTVENICI UTIRU PUTOVE PLANINARSTVU

Mnogostran je i mnogostruk interes znanstvenika za prirodne pojave i njene bezgranične manifestacije. Posebno zanimanje učenjaka za raznolike osobitosti planinskoga reljefa Zemlje javlja se i jača usporedo s novovjekim razvojem prirodnih znanosti. Možda izrazi, koji će sada i ovdje biti primijenjeni, nisu najadekvatniji suvremenim dostignućima prirodnih znanosti, ali — pričinja se barem tako — današnje stanje i razvojna skokovitost u otkrivanju prirode i njezinih tajni kao da sva lebdi i drhti u nekoj posebnoj eskalaciji i euforičnosti. Posljedice su izvanredne, uistinu epohalne.

Usprkos moćnim ogradama i žilavim zaprekama tisućuljetnog vjerovanja u nekad nepovredivu i gotovo dogmatsku tvrdnju *i g n o r a m u s — i g n o r a b i m u s* (ne znamo — nećemo ni znati), radoznalost znanstvenika ipak je po odavno već počela da ruje i napokon podrovala i razriila jedan davnašnji nazor na život i svijet. Temelji tog nazora danas su već posve ogoljeni. Socijalna mu komponenta klasnoga društva, što polako ali sigurno odumire, nastoji staviti završnu točku. I tako današnjica nekadašnjim nazorima i vjerovanjima, pored borbenog avangardizma na jednoj strani, nastoji razboritom koncilijskotnošću na drugoj strani pronaći smiren, bezbolan i trajan odlazak u nepovratnu prošlost. Uostalom, *n i h i l n o v i*, ništa novo pod Suncem. Nadajmo se i poželimo budućim pokoljenjima smireniji život negoli ga je imala i ima sadašnja generacija.

Osobitosti reljefa naše domovine i mnoge prirodne rijetkosti naših gora i planina svratile su na sebe pozornost prirodoslovnih znanstvenika već prije nekoliko stoljeća. Apstrahirajući naprijed spomenute stare opise i starije geografske prikaze hrvatskih zemalja, koji su najčešće bili rađeni (kako je rekao starina Dragutin Hirc) na antikvarni način, dakle što su autori takvih zapisa saznali posredno i bez provjeravanja istinitosti bilježili i prenosili potomstvu, činjenica je, da su planinske krajeve hrvatskih zemalja posjećivali i prema znanstvenim mogućnostima svoga doba veoma ozbiljno proučavali pored učenjaka hrvatske narodnosti i mnogobrojni inozemni znanstvenici. Uostalom, značima hrvatske životne prošlosti i stvarnosti to je razumljivo i jasno. Društje nije moglo ni biti.

Malena Hrvatska, živeći osiromašena i raskomadana u društveno-političkom okviru i državnim stegama tuđinske sile i velevlasti, raspoložući s veoma ograničenim i u svakom pogledu malenim brojem svojih učenih ljudi, nije imala uvjeta ni mogućnosti znatnijeg znanstvenog rada i stvaralaštva. To ne znači, da usprkos nepovoljnem stanju i prilikama nekadašnja Hrvatska nije pridonijela dragocjenih zrnaca u bogatu raznicu evropske i svjetske kulture.

Bilo je Hrvata u prošlosti, kao što ih ima i danas, bez čijih bi imena svjetske enciklopedije znanosti i umjetnosti bile okrnjene i nepotpune. Prisjetimo se samo velikoga eruditte **Matije Vlačića Ilirika** (Matthias Flacius Illyricus; Labin, 1520 — Frankfurt na Majni, 1575), najplodnijeg pisca i dosljednog borca reformacije što mu je nanjelo teške progone i mučnu starost; zatim **Jurja Križanića** (Obrh, u karlovačkom kraju, 1618 — poginuo u ratu pod Bečom, 1683), autora opsežnog djela »Politika« (ili »Politične dumi«), djela još i danas u cijelosti nepristupačnog proučavanju, što nije beznačajno, ali je neosporno i to, da je Križanić živo djelovao u Rusiji na sveslavenskom zblžavanju i pri tome zaradio višegodišnje progonstvo u Sibir. Među genijalnim znanstvenicima posebno mjesto zauzima matematičar, fizičar, astronom i filozof **Ruđer Bošković** (Dubrovnik, 1711 — Milano, 1787), otkrivač neuklidovske geometrije, relativiteta, teorije kvanta i analitičar problema kojima se nauka dvadesetoga

stoljeća još ni ne bavi, jer je toliko bio ne samo ispred znanosti svog vremena nego i današnje nauke. I tako bismo mogli pobrojavati mnoga imena Hrvata znanstvenika i umjetnika, koji su obogatili svjetsku kulturu. Ali, neka je i ovo dosta, da ne bismo nehotice skrenuli s planinarskoga puta na drugu stranu.

Davno prije pojave formalno organiziranog planinarstva hrvatske su planine posjećivali prirodoslovni znanstvenici raznih narodnosti. Pored Hrvata i susjednih Slovenaca bilo je tu Austrijanaca, Talijana, Nijemaca, Čeha, Francuza, Danaca i drugih. Pored prirodoslovaca bilo je i drugih učenih ljudi, priatelja prirode, koji su nastojali spoznati pokoju prirodnu tajnu i neposredno vidjeti njenu ljepotu.

Među takvima već u 17. stoljeću nalazimo tonzurnu svećeničku glavu i vještoga putopisca, senjskoga biskupa **Sebastijana Glavinića** (Pićan u Istri, 1630 — Sv. Ivan kod Gojniškog Trha u Štajerskoj, 1698), koji je u posljednjem deceniju 17. stoljeća proputovao novooslobođene i njegovoj biskupiji pripojene krajeve Like i Krbave. Svestrani interes Glavinića za proširenu mu dijecezu obuhvatio je i planinska područja ličkoga visočja, pa se to odrazило i u veoma zanimljivu njegovu putopisu »*Brevis et compendiosa Licae et Corbaviae descriptio*«.³⁶

U 17. stoljeću nalazimo još jednu znanstvenu interesantnost vezanu uz planinsku Hrvatsku. Premda se u osnovi radi o jednoj geografskoj karti, ovaj podatak namjerno nije uvršten u prednje potpoglavlje o geografskim prikazima naše domovine, jer ta karta sadržava i jedan zanimljiv podatak o rijeći Korani, o kojoj i danas još neki visokoučeni geografski stručnjaci pišu, na žalost, pogrešno i krivo, što međutim treba jednom već javno ispraviti.

Riječ je o karti što ju je izradio **Johann Christ Müller** »*Mappa geographica... karlovačkoga mira 1699. godine Section XIX Pars Confinium circa Koranam Torr (entem): et super Alpes Croaticae (Scala unius Horae)*«. U toj je mapi napisano: »**Jezera Lacus**« u Maloj Kapeli, ali samo kao jedno četvrtasto jezero sa šumovitim otokom u sredini. Ucrtan je i imenovan samo pritok »*Ritsitzia i Plitvica*« i jezerski odvirak »*Korana Torr*«. Korana je tada bila međom od Drežnika do Jezera, a odatle je međa udarala po brdima pa vrhovima Plješivice planine... Ta karta nije izdana a svojina je vojnoga arhiva u Beču.³⁷ Dakle, u toj karti označena je Korana posve točno kao **jezerski odvirak**, na što zasad posebno upozoravamo, jer će o tome kasnije još biti riječi.

U osamnaestom stoljeću objavljeno je prilično mnogo zanimljivih spisa i znanstvenih podataka o hrvatskim planinama. U tome stoljeću planinarski su osvojeni mnogi vrhovi napose u području krševitih dinarskih planina. Osвајači su mahom bili prirodoslovni znanstvenici i planinarski entuzijasti, koji su osamljeno pješačili i verali se Kršem predvođeni u najboljem slučaju kakvim čobančetom ili anonimnim gorštakom-vodičem. Osobito su pouzdani vodiči bili lovci-zvjerokradice, jer su njima ponajbolje poznate planinske vrleti, rupčage i staze. Uostalom, takvih pojava i dobrih vodiča-zvjerokradica ima i u sadašnjosti.

³⁶ **Vjekoslav Klaić**, Građa za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku; Vjesnik Hrv. arheološkog društva, str. 134; Zagreb, 1904.

³⁷ **Dragutin Franjić**, Plitvička jezera i njihova okolica, str. 381; Zagreb, 1910. U bilješci 3. na istoj strani Franjić još navodi: »Tu je kartu opširno razložio i prikazao kapetan Paldus u raspravi: Ein Beitrag zur Geschichte vaterländischer Kartographie. Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs, V. Band. Wien 1907.«

Ami Boué (1794—1881), francuski geolog, putopisac, počasni član Jugoslavenske akademije, čovjek koji je donio prve pouzdane podatke o mnogim dotad nepoznatim planinama i objavio ih u četiri sveska svo- ga glasovitog djela »La Tur- quie d'Europe« (Pariz 1840)

Neka bude slobodno pripomenuti, da sam sličnu sudbinu i sâm doživio prije četiri desetljeća (1932) u razdrtome kršu Sandžaka. Tražeći od komandira žandarmerijske karaule u Meljaku Todora Radovića da mi preporuči povjerljivog i pouzdanog vodiča po najvišoj i tada s bjelinama još (loše) kartiranoj najvišoj sandžačkoj planini Ljubišnji, taj mi je predusretljivi narednik preporučio Šahu Šljuka iz zaseoka Šljuke pripomenuvši, da je Šaho čestit čovjek, ali veoma lukav, strastven lovac i — zvjerokradica. On je odlično poznavao planinu i sve njene tajne. Šaho je uistinu bio izvanredan vodič. Kasnije mi je u svome domu, veoma urednoj i čistoj brvnari, ispričao mnogu zanimljivost iz života sandžačkih muslimana, koji su se u njegovome zaseoku i zavičaju osjećali (tada) Hrvatima. O tome sam pisao i prije i poslije rata.³⁸

Uz hrvatske planine vezano je ime slavnoga reformatora slovenske proze, pjesnika i alpinističkoga klasika **Valentina Vodnika** (Zgornja Šiška kod Ljubljane, 1758 — Ljubljana, 1819), koji je kao franjevac studirao teologiju u Ljubljani i na Trsatu, što je vjerojatno pridonijelo, da je neposredno upoznao Gorski kotar. Slobodno je pretpostaviti i zaključiti, da se uspeo na goranske planine. Na takav zaključak upućuje i njegova pjesma posvećena Kleku u Kapeli. Njegovo planinarenje u Gorskome kotaru vjerojatno je vezano uz samostansko-studijsko živovanje na Trsatu, dakle još u 18. stoljeću. Tada je Klek bio teško pristupačan. Nije bilo nikakvih utrtih prilaznih putova i penjačkih staza. Usputi se na Klek značilo je dobrano se pomučiti i preznojiti. Možda je i uspon na Klek poslužio mladome Vodniku kao dobra penjačka vježba za kasniji njegov klasični alpinistički uspon na triglavsku Kredaricu godine 1785.

³⁸ **Vladimir Blašković**, Velika Ljubišnja (2238 m); Hrvatski planinar, god. XXIX, br. 6, str. 178—185; Zagreb, 1933. Sandžački kaleidoskop; Naše planine, god. VII, br. 4, str. 295—309; Zagreb, 1955. Smetnje i smutnje; Kritika, br. 6, str. 343—356; Zagreb, 1969.

Osim naprijed već spomenutih geografa i planinarskih putnika Alberta Fortisa i Baltazara Hacqueta, u 18. stoljeću verali su se po našim planinama prirodoslovni istraživači, mahom botaničari. Riječanin Nikola (Nicolaus) Th. Host (Rijeka, 1761 — Wien-Schönnbrunn, 1834) bio je liječnik, ali i pasionirani botaničar zbog čega je planinar Gorskim kotarom uzduž i poprijeko. Kao biolog-botaničar Host je (koliko je poznato) najvjerojatnije prvi stručnjak prirodoslovac, koji se još u 18. stoljeću uspeo na Risnjak. U njegovome botaniziranju pomagao mu je brat Josip (Joseph) Host, koji se početkom 19. stoljeća (1802. god.) uspeo na Velebit i Biokovo. Rezultat botaničkog planinarenja braće Host je omašno djelo Nikole, četiri sveska »Icones et descriptiones graminum austriacorum«, izdano u Beču (Vindobonae), 1801—1809.

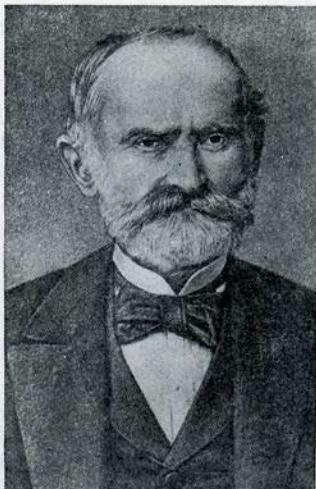
Na drugi istaknuti goranski vrh Snježnik uspeo se botaničar Franjo Wulfen (Beograd, 1728 — Celovec-Klagenfurt, 1805). On je botanizirao po Snježniku u godinama 1762—1763, a njegovo djelo »Flora norica phanerogama« objavljeno mu je u Beču (1858), pedeset godina nakon smrti. Na vrh Učke uspeo se godine 1722. jedan od prvih istraživača istarskog bilinskog života, Mlečanin Johannis Hyeronimi Zanichelli (1662—1729). Njega je s uspjehom naslijedio u botaniziranju po Učkoj Danac Franz Mygind (Aalborg, 1710 — Wien, 1798), upravitelj šećerane u Rijeci, u slobodno vrijeme pasionirani sabirač bilja. Osim na Učku i susjedne planine Gorskoga kotara Mygind se uspeo i na Velebit, gdje je također marljivo sabirao bilje. U isto je vrijeme botanizirao po Velebitu i Vitaliano Donati (1717—1763), koji je objavio u Veneciji god. 1750. djelo »Storia naturale marina dell'Adriatico«.

Boljem upoznavanju paninskog područja našega Krša dobro su poslužile primijenjene geografske karte državnih šuma na teritoriju nekadašnje otočke pukovnije što je praktički značilo gotovo čitavo područje Like. (Bila je to znamenita i u ratovima širom Evrope proslavljenja »carska i kraljevska 79. pješačka pukovnija« s kasnije dobivenim imenom baruna Josipa Jelačića. Dokaz ratne hrabrosti hrvatskih krajišnika te pukovnije ovjekovječen je, pored ostalog, i u impresionantnom spomeniku kod ostataka stare utvrde na prijevoju Predel u Sloveniji, gdje su Ličani pružili junački otpor nadmoćnjim Napoleonom francuskim četara. I nameće se pitanje: a gdje naši ljudi nisu proljevali krv — za tuđina?...) Te karte izradio je godine 1764. major Pirker na temelju naloga generalmajora Lanjusa. Naravno, šume otoččkog pukovnijskog područja obuhvatale su i pokrivale prostor Velebita, Kapele i Plješevice te su historiografski danas interesantne i s planinarskog stanovišta.³⁹

Na prijelazu osamnaestog u devetnaesto stoljeće posebno mjesto u proučavanju i planinarskom obilaženju hrvatskih planina zauzima Pavao (Paul) Kitaibel (Mattersdorf, 1757 — Budimpešta, 1817). On već potkraj 18. stoljeća botanizira u Hrvatskoj, a u prvom desetljeću 19. stoljeća planinari i sabire biljke po Velebitu i Goloj Plješivici. U Velebitu se uspeo na Visočicu, Babin vrh, Badanj, Vaganski vrh i još neke visove, tako da je uistinu pravi planinarski preteča kasnijim planinarskim poklonicima najljepše hrvatske planine. Rezultat njegovih boravaka u našemu gorju je posthumno mu objavljeno djelo »Iter croaticum anno 1802 peractum« (tiskano 1863) i tri sveska kapitalnog botaničkog rada »Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae«. Ovo je djelo izradio suradnički s grofom Franzom Adamom Waldsteinom (Wien, 1759 — Oberleitendorf, 1823), s kojim se zajedno verao po Velebitu i Plješevici. Zajedničko im je djelo tiskano u Beču (Wiennae) 1803—1812; u drugom svesku obrađena je Hrvatska. Prikaz njezinih planina u okviru Hungariae

³⁹ Dragutin Franić, isto djelo kao pod 37, str. 382.

Josip Pančić (1814—1888), rodom iz Bribira, diplomirao medicinu u Pešti, ali se posvetio prirodnim znanostima i istraživao floru naših planina. Od 1846. živio u Srbiji, postao njen najugledniji znanstvenik, prvi predsjednik Srpske akademije nauka, te preteča i inicijator srpskog planinarstva.

odraz je tadašnje društveno-političke stvarnosti: Hrvatska se nalazila u sklopu tzv. zemalja krune svetoga Stjepana, tj. bila je uključena u madžarsku interesnu sferu habsburške A-U monarhije.

Velik je bio broj prirodoslovaca i prirodoslovnih sustručnjaka, koji su se u prošlome (devetnaestome) stoljeću još prije pojave Hrvatskog planinarskog društva verali po planinama Hrvatske i uspinjali se na njihove vrhove. Nije pogrešno ustvrditi, da njihovo individualno i društveno neorganizirano planiranje nije bilo uvjek posljedica samo znanstveno-istraživačkih težnja i sklonosti. Pored primarnih ambicija za otkrivanjem i pronaalaženjem nečega novog i dotad nepoznatog, a toga je u području Dinarida i hrvatskoga krša zaista bilo mnogo, smjerovi planinskih kretanja i penjačkih podviga sadržavali su neosporno i vrlo često izrazito emocionalno-estetsku komponentu.

Doživljaj planine u svako doba godine i u svim prirodnim uvjetima nešto je posebno i uvjek zapravo nešto neponovljivo. Veličanstvo prirode odražava se u njenom nadmašivom stvaralaštvu. Proosjetiti veličanstvenost Prirode nije baš jednostavno ni lako. Tu se moraju savršeno upotpunjavati mozak i srce. Tu je potreban potpun čovjek. Ali ne čovjek-stroj ni čovjek-životinja nego čovjek-umnik. Plemenit čovjek s razvijenim smislom i osjećajem za Dobro i Lijepo. Možda će se nekome ove riječi, danas, pričinjati anahronističkim, ali — tako jest. Bilo je tako prije stotinu i više godina, tako je danas, a bit će tako i sutra. Tko ne može ili neće to razumjeti, taj i takav neka ni ne zalazi u planinu. Neka je ne oskvrnjuje. Jer, planina je kao i more: jao onome tko je ma kako siluje, obescjenjuje, obezvređuje, obeščašće i zloupotrebljava. I — točka.

Od mnogobrojnih prošlostoljetnih prirodoslovaca i svojevrsnih planinarskih preteča spomenimo tek nekoliko njih. Profesor gimnazijā u Trstu, Rijeci i Zadru **Andrija (Andreas) Alschinger** (1791—1864), biolog-botaničar, proučavao je floru Velebita i Biokova ostavivši o tome dokumentaciju u knjizi »Flora Jadrensis« (Zadar, 1832) te u stručnim botaničkim prilozima »Ausflug in das Velebitgebirge in Dalmatien« i »Ausflug auf den Biokovo in Dalmatien«. Profesor sveučilišta u Göttingenu **Friedrich Gottlieb Bartling** (1798—1875) botanizirao je po Učkoj i Senjskome bilu. Tršćanski ljekarnik i eminentan istraživač

flore Goskoga kotara, Istre i Dalmacije **Bartolommeo Biasoletto** (1793—1859) uspeo se kao pratilac saskoga kralja Friedricha Augusta II na Klek, Učku, Velebit, Biokovo i Zmijinje na Pelješcu. Bilo je to godine 1838. Francuski geolog, popularni prošlostoljetni putnik po evropskoj Turskoj i počasni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti **Ami Boué** (1794—1881), čovjek koji nam je ostavio prve pouzdanije informacije o Durmitoru, Komovima i Prokletijama, nije mimošao ni užu Hrvatsku, gdje ga je posebno zainteresiralo paleontološko bogatstvo nalaza u zagorskome Radoboju, o čemu je također ostavio spomena u svojim spisima.

Nadasve skroman i za povijest hrvatskoga planinarstva posebno značajan profesor sveučilišta u Grazu **Johannes Frischauf** (Wien, 17. IX. 1837 — Graz, 7. I. 1924) bio je na Kleku, Bjelolasici, Plješivici i Velebitu, ali o njemu posebno na drugome mjestu.

U krugu odličnih inozemaca i eminentnih prirodoslovnih znanstvenika ugledno mjesto zauzima skromna školnička pojave ogulinskoga učitelja **Josipa Magdića**, koji je neposredno prije osnutka HPD-a, u godinama 1871., 1872. i 1874. vodio po Kapeli, Plješivici i Velebitu austrijske sveučilišne profesore, geologe Stura i Titzea te našeg osobitog prijatelja Frischaufa. Osim njih Magdić je vodio na Klek i ostale goranske planine još znatan broj ostalih inozemaca-prirodoslovaca.

Znameniti botaničar, Čeh **Franjo (Franz) Maly** (1823—1891) uspeo se ope-tovano na Velebit, Dinaru, Mosor, Orjen i ostale hrvatske planine jadranske regije i o tome ostavio bogatu stručnu botaničku i znanstvenu biološku dokumentaciju. Osnivač prvog planinarskog društva u srednjoj Evropi, austrijskog Alpenvereina, nesuđeni pravnik i zatim istaknuti geolog **Edmund Mojsisovics** (1839—1907) nije mimoilazio hrvatske planine. Proputovao je Gorski kotar, Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu, a rezultat se tih putovanja odražava u njegovim stručno obrazloženim geološkim kartama.

Hrvatski Bribirac, inicijator srpskoga planinarstva i ugledni znanstvenik, akademik **Josip Pančić** (Bribir, 1814 — Beograd, 1888) botanizirao je najprije po Velebitu (1845), a onda na Kopaoniku, Rtnju i ostalim srpskim planinama i dao primjer što i kako valja raditi za dobro naroda i domovine.

Posebna pojava među visokoškolovanim i stručno obrazovanim prirodoslovcima i prijateljima prirode, takozvani mali čovjek, bez formalne više stručne spreme, ali odani poklonik planinske prirode i pasionirani botaničar bio je stolar iz Lienza **Tomo (Thomas) Pichler**. Planinario je taj čovjek uporno, sabirao bilje, bio je desna ruka mnogim učenim glavama u području botanike, pa se tako našao i na hrvatskim planinama, gdje su ga zanimali osobiti botanički rariteti. Bio je na Učki, Risnjaku i Viševici, na Velebitu, Biokovu i Orjenu i za ono doba, prije sto i više godina, uistinu dosta.

Kustos peštanskog narodnog muzeja **Josip (Joseph) Sadler** (1791—1849) botanizirao je mnogo po Hrvatskoj, osobito u regiji Karlovca i Gorskoga kotara, bio je među prvim prirodoslovcima na Risnjaku, a nije mimošao ni Velebit. Tršćanski biolog **Muzio Tommasini** (1794—1879) marljivo je botanizirao po hrvatskim planinama, god. 1827. uspeo se na Biokovo i crnogorski Lovćen, a česti je gost bio na Učki. Rođeni Galicijanac i asimilirani Zagrepčanin, ljekarnik u sjeni Kamenitih vrata, u ljekarni »Crnom orlu« **Slavoljub Wormastiny** (Svoršovice u Galiciji, 1816 — Zagreb, 1908), bio je pasionirani sabirač biljaka i leptira, pa je već prije osnutka HPD-a osim zagrebačke Medvednice i Samoborskoga gorja prokrstario i čitav Gorski kotar.

Svi dosad pobrojani posjetioci i planinarski preteče u našim planinama bijahu manje-više stručno zainteresirani prirodoslovni znanstvenici. Među nji-

Radoslav Lopašić (1835—1893), povjesničar po struci, a planinar po sklonosti, ispoljio oba svojstva obilazeći kordunski krš i njegove planine. Jedan od prvih članova HPD-a.

ma se ipak izdvaja iznimna pojava pasioniranog planinara-alpiniste **Ludwiga Franza Weldena** (1782—1853), profesionalnog vojnika, časnika najvišeg položaja, maršala te vojnog i civilnog komesara Dalmacije (god. 1848). On se 1828. uspeo na Svetu Brdo u Velebitu i to kao izraziti alpinist, dakle kao stručno nezainteresirani poštovalec i poklonik planinske prirode. (On se već ranije uspeo na Monte Rosu i ostale alpske divove.) Smatra se, da je Welden prvi planinar-turist u Velebitu.

Iole pažljivijem čitaocu ovog (sažetog) pregleda jamačno neće promaći, da među dosad pobrojanim znanstvenicima koji su utirali putove organizirano me hrvatskom planinarstvu zapravo nedostaju imena hrvatskih učenjaka i prirodoslovnih stručnjaka. Da ne bude sumnje i nedoumice treba istaći, da je bilo i Hrvata, koji su se poodavno već uspinjali na planine svoje domovine, pa i drugih zemalja, no njihov je broj prije pojave hrvatskog narodnog preporoda i prije osnutka Hrvatskog planinarskog društva zaista bio malen i po ostvarenim rezultatima veoma skroman, manje-više neznatan.

Znamo, tek s Gajevim ilirizmom počela se u četrdesetim godinama prošloga stoljeća razgorijevati i rasplamsala se baklja rodoljubivog zanosa, pa i to je doskora bilo potiskivano i prgnjećeno tuđinskim vlastodržačkim knutom. Znamo i to: nadjačala je živa narodna svijest. U takvim prilikama i neprilikama ipak se našlo Hrvata od znanosti i pera, koji su ostvarili i ostavili djela dosta dosta da se njima danas opravdano ponosi naše pokoljenje.

Takva djela poznaje i povijest hrvatskoga planinarstva. Osim naprijed već spominjanih znanstvenika i planinarskih uzora **Ljudevita Vukotinovića, Josipa Torbara i Đure Pilara**, o kojima će kao o klasicima hrvatskoga planinarstva posebno još biti riječi u ovom prikazu, osim također naprijed već spomenutih geografa **Dragutina Seljana i Petra Matkovića**, napose treba istaći još jednoga klasika hrvatskoga planinarstva i eminentnoga znanstvenika, koji je prije sto i više godina zajedno s Ljudevitom Vukotinovićem obogatio hrvatsku znanstvenu riznicu do danas još uvijek nepremašenim botaničkim djelom. Da, to je **dr Josip Kalasancij Schlosser — Klekovski**, suosnivač i prvi predsjednik Hrvatskog planinarskog društva. O njemu će također biti još posebno pisano u ovoj povijesti.

Među hrvatskim znanstvenicima, koji su već prije deset i više desetljeća pješačili i penjali se po našim planinama bio je i prirodoslovac **Bogoslav Šulek** (Subotiče, Slovačka, 20. IV. 1816 — Zagreb, 30. XI. 1895). Njegov značajan doprinos boljem poznavanju biljnog pokrova Hrvatske objavljen je u opsežnom priručniku »Biljarstvo« (prvi dio tiskan u Beču 1856, drugi u Zagrebu 1859).

Dragocjen mu je prilog za zaštitu prirode »Korist i gojenje šuma«, a god. 1869. objavljuje mu JAZU kapitalno djelo »Jugoslavenski imenik bilja«. Za takav rad trebalo je proputovati domovinom, uspeti se na planine i, dabome, postati planinar. Šulek je to zaista i bio te ga nalazimo i među prvim članovima HPD-a.

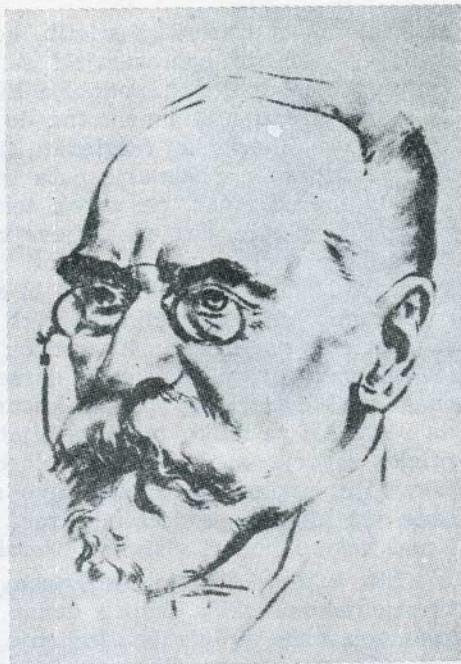
Rođeni Goranin, odrastao među planinama, jedan od najistaknutijih povjesničara Hrvatske, prvi i dugogodišnji predsjednik (1866—1886) JAZU **Franjo Rački** (Fužine, 25. XI. 1828 — Zagreb, 13. II. 1894) i nije mogao biti drugo nego — planinar. Zbog toga i njega nalazimo već 1874. među prvim članovima HPD-a. Povjesničar po struci, a planinar po sklonosti prirodi i njenim osobitostima bio je i **Radoslav Lopašić** (Karlovac, 20. V. 1835 — Zagreb, 25. IV. 1893). I njega nalazimo među prvim članovima HPD-a. Istražujući povijesne spomenike svog užeg i šireg zavičaja i obogaćujući hrvatsku historiografiju izvanrednim svojim doprinosom i životnim djelom o krševitoj i slavnoj karlovačkoj Krajini, Lopašić je već god. 1866. objavio u »Književniku« posebno zanimljiv prilog o Cetingradu, osobito značajnoj gradini u povijesti Hrvatske, o gradini, koja je nakon drugog svjetskog rata naprsto nestala s lica Korduna. Primitivizam i neznanje (da ne bude rečeno ništa teže i poraznije) učiniše svoje. Trebao je nekome kamen za građu, ili tako nešto, i — Cetingrada više nema. A po tom i ostalom kordunskom kršu i njegovim planinama verao se i penjaо akademik Radoslav Lopašić.

Ne želeći obeslijeniti ni jedno od značajnijih imena u povijesti kulture prošlostoljetne Hrvatske, koje je pokazivalo i dokazivalo poseban interes i pozornost prema planinskoj prirodi lijepe naše domovine, neka budu ovdje spomenuti još samo neki znanstvenici za koje je poznato da su planinarili već prije osnutka HPD-a i nakon osnivanja tog društva odmah postali njegovi ugledni članovi. Među njima su: Žumberčanin — povjesničar **Tadija Smičiklas** (Reštovo, 1. X. 1843 — Zagreb, 8. VI. 1914); zatim književnik, pjesnik i estetičar **Franjo Marković** (Križevci, 26. VII. 1845 — Zagreb, 15. IX 1914), koji je zainteresirao mnoge hrvatske intelektualce za svoj kalnički zavičaj; pa onda **Spiridion Brusina** (Zadar, 11. XII. 1845 — Zagreb, 21. V. 1908), zoolog svjetskoga ugleda, pokretač Glasnika hrv. naravoslovnog društva i pobornik Darwinove evolucionističke misli; napokon mineralog **Mijo Kišpatić** (Osijek, 21. IX. 1851 — Zagreb, 17. V. 1926), koji je objavio 83 petrografska rada o našim planinama i bio primjerni popularizator prirodnih znanosti.

A sada još jedna svojevrsna historiografska poslastica: prva do danas poznata Hrvatica — planinarka: ilirkinja **Dragojla Jarnević** (po rođenju i krštenju: Karolina; Karlovac, 4. I. 1812—17. III. 1875). Nakon djevojačkog boravka u inozemstvu (Graz, Trst, Venezia) Dragojla je privatna učiteljica u Karlovcu i Pribiću, oduševljava se hrvatskim (ilirskim) narodnim preporodom, pjeva i objavljuje lirske i rodoljubive pjesme u Gajevoj »Danici« i karlovačkom »Pilgeru«, marljivo surađuje u ostalim časopisima širom Hrvatske i u svom opsežnom »Dnevniku« (1094 stranice) otkriva mnoštvo interesantnih pojedinosti svog veoma burnog i patriotski plodonosnog života. Tako saznamo i za njezinu sklonost prema prirodnim ljepotama i planinskim spektakularnostima.

Prvi je to otkrio i objavio hrvatskoj i ostaloj jugoslavenskoj javnosti prošle (1973) godine njen sugrađanin, istinski knjigoljubac i pravi knjiški crv i moljac (Nijemac bi rekao: der Bücherwurm), profesor **Stanko Dvoržak**, objavljajući najprije u »Našim planinama« i zatim u »Povijesti sporta« ulomke iz Dragojlina »Dnevnika«, koji govore o njezinu planinarenju prije stotrideset godina. Zbog osobite interesantnosti kako samog dnevnika tako i pojave prve planinarke u povijesti Hrvatske, evo nekoliko ulomaka iz Dragojlina »Dnev-

Franjo Marković (1845—1914), pjesnik, književnik, estetičar, profesor filozofije na zagrebačkom sveučilištu. Na skupštini HPD-a 1898. potaknuo osnivanje prvoga našeg planinarskog časopisa »Hrvatskog planinara« i bio mu među prvim suradnicima (pjesma »Pozdrav Triglavu sa zagrebačkog Sljemeна« u prvom broju). Crtež: A. Kuman

nika« i njezina prikaza uspona na Martinščak i stijenu Okića u sklopu Okićke Plješvice.

Proleće godine 1836. Dragojli Jarnević tek su dvadeset i četiri godine. U svome »Dnevniku«, pod datumom **19. IV. 1836**, opisuje izlet na slikovito brdašce Martinščak (346 m) u okuci Korane između Karlovca, Velemerića i Barilovića. Ona bilježi: »Jučer bijaše nedelja i krasan topli danak. Već dugo nebijasmo na Turnu iza Mostanja, i tako se dogovorih sestrom da ćemo ići popodne onamo... Ali nas dvije zamami krasno vrieme... Pred nama se dizaše ovelik brieg svojim vêrhom nadvisuć ostale... Krasan ima biti od onuda vidik... Stigosmo vrh briega. Uzhitjena pogledam u nizinu. A zbiljam prekrasan vidik! Eno mi pod nogama Turna, iza njega Mostanje, Brindel, a opet ono dalje mili moj Karlovac. Lievo mu Dubovac, a desno se gubi vid u ravnici kojom Kupa teče a nad njom u sjeveru briegovi vinskom lozom našađeni, i sve to tamo daleko do Zagreba. Zaboravih se, gledajuć mi pod nogama tolike krasote hrvatske mi domovine. Sada se obratim u jug. Ali tuj susrietaju oku samo gore i briegovi, a pod nogama duboko uzka dolina kojom teče potočić. Oblaci odplovili zrakom u istok i tanahne magle razasule se zrakom. Tuj se svodala duga iz potoka sjedne strane a s druge iz Korane. Nikada ne vidjeh tako krasne duge.« Valja pripomenuti, da je Dragojla pošla na taj izlet po lijepu vremenu, zatim se naoblačilo, pala je kiša i opet se razvedrilo. Dakle, prava proljetna nagla promjena vremena. (I opet, rekao bi Nijemac: das Aprilwetter.)

Sedam godina kasnije, u rujnu 1843, Dragojla Jarnević upisuje u svoj »Dnevnik«: »**9. IX. 1843. Karlovac.** Sutra sam naumila ići k 5 satih od Karlovca udaljenom mjestu Okić zvanom; ondje imade na velikom vêrhu jedne nepristupne klisure stara razvalina na koju bi rado prisjeti, ako gdje družtvu shodno nađem s kime bi se gori popeti mogla... **12. IX. 1843. Karlovac.** Sinoć se kasno u noći ispod Okića vratih... Sa svom se srietjom s jednim poznatim

građaninom iz Karlovšca srietih, koji u istoj nameri kao što i ja... onamo izade; i u berzo sporazumjeći se, odpravismo se put razvaline Okića... Dospivši nas dvoje na podnožje klisure, koja sterno u visinu viri, činjaše se mome drugu ničta nemožna do razvaline dospjeti, nu moja želja, iz one visine se po Horvatskoj razgledati, tjeraše me iz nemoćna štagod moćna učiniti, i ja se odpravih u šumarje puta tražiti. Videći moj drug kakovom ja odlučenosti napred rivah, ne pazeći terna niti kamena, pusti i on meni slediti, stid ga bo bijaše, da jedna djevojka više serdčenosti negoli on pokazuje... Nu sada nadosmo opet zaprieku! Strašno sterimi i skliski put prieko onog kamenja i porušanih razvalinah bi s pogibeljom skopčan i plazenje po njemu vratolomno, ali moja želja, na vèrh dospjeti, čini me svu pogibe prezirati, i ja, cipele iz noguh uzamši, a odeću oko mene uzko gori zadevenu, pustih se kao mačka gori plaziti; sada deržeći se za onuda bujeće korenje, sada za sverših od dubovah i opet za klisure... Srietno doplazimo i dovukosmo se na vèrh. Ali za muku plazanja bijah dostačno kroz izgled u okolicu, i daleko prieko zagorja do štajerskih briegovah, prieko Karlovca i Zagreba dolu u Slavoniju, naplatjena... Iza kako se dolje obustavismo, razgledavajući tek sada onu klisuru, prodoše mi strahi kroz leđa, i pomisao, po kakovih klisurah i nad kakovi ponori visjasmo, tjeraše mi znoj na čelo.⁴⁰

Eto, tako je doživjela hrvatska pjesnikinja Dragojla Jarnević svoj susret sa stjenjakom Okića, koji i danas služi početnicima planinarskog penjanja kao svojevrsno alpinističko krštenje i učenje prvog slova u alpinističkoj abecedi. Ne zaboravimo: Dragojla Jarnević doživjela je to bez ikakvih tehničkih pomagala prije punih stotinu i trideset godina. Zbog toga nećemo pogriješiti, ako tu slavnu ilirkinju smatrano prvom hrvatskom planinarkom i pretečom suvremenih tehničkih savršeno opremljenih alpinistkinja.

Premda Dragojla Jarnević nije bila znanstvenik, ipak zavređuje da bude spomenuta u krugu eminentnih naučnjaka, koji su — da ponovimo — utirali putove organiziranome hrvatskome planinarstvu. Napokon, značenje Dragojline u kulturnoj i političkoj povijesti Hrvatske je takvo, da joj je zaista mjesto među najblistavijim umovima njenoga doba. Ta ona je ilirkinja, pjesnikinja hrvatskoga narodnoga preporoda. To služi na čast i hrvatskom i jugoslavenskom planinarstvu.

Vrijednih podataka o pretečama organiziranog hrvatskog planinarstva naći je i u staroj, predratnoj, i u novoj, poslijeratnoj planinarskoj publicistici. U prvome su redu to godišta »Hrvatskog planinara« i »Naših planina«. Veoma su instruktivni i bogato informativni stručni planinarski radovi uglednih suvremenih planinarskih pisaca **dra Željka Poljaka i dra Mirka Markovića**, pa je umjesno na te spise i rade posebno upozoriti.⁴¹

Prvenstveno upoznavanje planina, otkrivanje prirodnih osobitosti i rijetkosti napose u veoma složenim uvjetima planinske prirode, posao je i rad privlačan i lijep, ali nadasve zamršen, težak i često puta isprepletan takvim nepredviđenostima da postaje mukotrpan. Ipak, čovjek se prihvata takvoga rada, jer postoji »ono nešto« što vuče naprijed, što je sadržano u biti naučnosti, što je esencijalno u znanosti, u čovjeku i društvu, u svemu. U tome je bit

⁴⁰ **Stanko Dvoržak**, Dragojla Jarnević; Naše planine, god. XXV, br. 1—2, str. 19—20; Zagreb, 1973. Ilirkinja Dragojla Jarnević iz Karlovca; Povijest sporta, br. 13, str. 1173—1178; Zagreb, 1973.

⁴¹ **Željko Poljak**, Planine Hrvatske, planinarsko-turistički vodič; Zagreb, 1974. Velebit; Zagreb, 1969. Ostali planinarsko-turistički vodiči (Klek, Hrvatsko zagorje, Žumberak, Gorski kotar, Orjen, Učka, Medvednica) objavljivani između 1959. i 1970. godine u Zagrebu. — **Mirko Marković**, Biografija planinara; Naše planine, god. XIII, br. 5—6, str. 127—146; Zagreb, 1961.

Spiridion Brusina (1845—1908), zoolog, malakolog svjetskoga glasa, pokretač Glasnika Hrvatskog prirodoslovnog društva i pobornik darvinizma u Hrvatskoj, planinario već prije osnutka HPD-a, a odmah nakon osnutka postao njegov član

napretka. To treba znati i razumjeti. Zbog toga je trebalo pribilježiti ovo potpoglavlje o znanstvenicima koji su krčili i utirali naše planinarske putove.

DRUŠTVENO NEORGANIZIRANO PLANINARSTVO

Posvema drukčije negoli u Hrvatskoj bile su prilike i društveno-političke neprilike, a prema tome i posve drugačiji uvjeti za pojavu i razvoj planinarstva postojali su u zemljama i krajevima ostalih južnih slavenskih naroda. U planinarskom pogledu posebno se izdvajala Slovenija. Njene su se alpinske zemlje nalazile u sklopu austrijske interesne sfere habsburške A-U monarhije, dakle u onoj evropskoj regiji, gdje su se planinarstvo i alpinizam kao vrhunski oblik planinarenja počeli razvijati znatno prije negoli na evropskom jugoistoku, napose u prostoru Balkana. Slovenija je međutim živjela pod osobitim pritiskom tuđinskog vlastodršca. Usprkos tome slovenska planinarska prošlost ipak seže u osamnaestu stoljeću, a slobodno je pretpostaviti, da su joj korijeni vezani uz još ranija vremena.

Vrlo je mnogo planinarskih uspona i svladanih planina bilo u Sloveniji davno prije godine 1874, kad bilježimo početak djelovanja prve društveno ustrojene planinarske organizacije u Hrvatskoj i na teritoriju današnje Jugoslavije. Ta sam **Triglav bio je pobijeden devedesetšest godina ranije, 26. kolovoza ili augusta 1778**, i taj datum jedan je od najznačajnijih ne samo u povijesti slovenskog nego i čitavog jugoslavenskog planinarstva. Toga dana uspeo se na vrh Triglava **Lovro Willonitzer**, ranarnik ili liječnik iz Stare Fužine zajedno s lovcem **Božičem**, rудarom i planinskim vodičem **Matom Kosom** iz sela Jereka i **Lukom Korošcem** iz sela Gorjuše. Taj alpinistički podvig i pravi triumf ostvaren je prije malone puna dva stoljeća.

Baltazar Hacquet izmjerio je god. 1779. visinu Triglava, a da ipak nije bio na njegovu vrhu. No zato se pod vodstvom i u pratinji Slovenaca uspeo god. 1784. na Mali Triglav u doba, kad još nije bilo markacija ni usječenih stepenica, kad još nisu postojali osiguravajući alpinistički klinovi ni tehnički savršena užad. U takvo, dakle, i ono doba uspon i uspjeh Hacqueta bez sumnje je značio i bio velik podvig.

Godine 1785. bio je na Kredarici pjesnik i alpinista **Valentin Vodnik**, i kako je to potkraj osamnaestog stoljeća počelo, tako se to u neke vrste geometrijskoj progresiji nastavilo u slijedećem stoljetnom razdoblju. Iz decenija u decenij širio se krug osvajača kraljevstva ili carstva zlatoroga, a kakvo je

stanje danas — nije potrebno govoriti ni pisati. Zbog toga nije neopravdano reći, da je **Slovenija stvarna kolijevka jugoslavenskoga planinarstva**.

Time nije nimalo umanjen značaj i značenje sadašnje stogodišnjice hrvatskoga planinarstva.

Govoreći u prethodnom odsječku ili potpoglavlju ovog povijesnog prikaza i pregleda o znanstvenicima koji su utirali putove organiziranome planinarstvu u našoj domovini, ukazano je na činjenicu, da se živahna planinarska djelatnost u Hrvatskoj javlja prilično rano. I njeni korijeni, kao i u bratskih nam susjednih Slovenaca, sežu u sedamnaesto stoljeće, pa i ranije i dalje. Eto nam Zoranića i njegovih »Planina« iz godine 1536, što još uvijek ne mora biti stvarni početak, ono — p r v o. Gdje su zapravo počeci, u kakvome se obliku javljaju, to stvarno danas još nitko ne zna ni ne može kategorički ustvrditi.

Uza sve obilje raznovrsnih podataka i historiografski relevantne arhivske građe, povijest hrvatskog pa ni ostalog jugoslavenskog planinarstva još nije dovoljno istražena, obrađena ni znanstveno proučena. Tu se i sadašnjim i budućim povjesničarima kako našega planinarstva tako i hrvatske kulturne prošlosti rastvaraju najšire mogućnosti veoma zanimljivog, ali i zamarajućeg, pa možda i mukotrpnog rada. Uostalom, bez toga nema znanstvenog rada, koji mora biti prisutan i u povijesnoj obradi planinarstva kao posebno interesantne društvene pojave. Teškoće u tome radu pojačava činjenica, da uvelike nedostaju vjerodostojni podaci o počecima planinarske aktivnosti, kad se ona u našoj domovini javlja još u veoma skromnom obliku, društveno neorganizirano i na način manje-više primitivan.

Pri tome je potrebno istaći, da u višestruko zamršenom spletu povijesnih događaja i zbivanja, pored neprijeporno jasnih činjenica i već utvrđenih znanstvenih istina, postoji štošta nejasnoga, nedorečenoga, neračišćenoga i dvojbenoga, što ponegdje uvjetuje nesuglasice, nesporazume, netrpeljive osobne čarke, mučne razgovore, a ponekad i neugodne društvene odjeke. Eto primjera u današnjici. Pored pisanih svjedočanstava i usprkos mnogobrojnim živim još svjedocima narodnooslobodilačkog rata, koliko i kakvih li kontroverznih tvrđenja i u javnosti žučljivo vođenih polemika o pojedinim zbivanjima i događajima narodne revolucije, koju smo zajednički doživjeli, provjeli i u kojoj se zapravo još uvijek nalazimo.

Prolistajmo posljednja dva-tri godišta »Naših planina«. Kakvih li tu nećemo naći protivurječnosti, protuslovlja i uporno branjenih besmislica. Od preživjelih i, rekao bih, petrificiranih već planinarskih ambicija preko nesolidnog nadmetanja i samodopadnog hvalisanja s prvenstvenim planinskim pohodima do lijepih priča i pričica o dječačkim alpinističkim podvizima jedanaestogodišnjaka. Kakvih li sve apokrifnosti u godišnjim izvještajima raznih društvenih organizacija!

Kako se snaći u takvome napisanom kalamburu i tolikom suvremenom rašomonu? Šta onda reći i kako utvrditi povijesnu znanstvenu istinu o događajima otprije stotinu i još mnogo više godina. Doista, pisati svaku pa i planinarsku povijest nije lako ni jednostavno. Mučan je to rad.

Utoliko više treba cijeniti onu historiografsku građu i povijesnu dokumentaciju, čija vjerodostojnost ne dovodi nikoga u sumnju i nedoumicu. Među takvu relevantnu povijesnu građu i dokumentaciju spada npr. niz dragocjenih podataka što ih sadržava citirana već monografija geografa i planinara, profesora **Dragutina Franića** (1864—1924) »Plitvička jezera i njihova okolica«.

Dragoja Jarnević (1812—1875), ilirkinja, književnica i pjesnkinja, neobično zanimljiva ličnost hrvatskog planinarstva. Iz njena dnevnika doznajemo da je 1843. godine »plazila« po stijenama Okića, koje su poslije gotovo 100 godina nakon toga postale vježbalište hrvatskih alpinista. Prema tome Dragoja je ne samo prva dosad poznata hrvatska planinarka, nego i prvi preteča naše alpinistike (v. str. 40)

Sedrasto-jezerski basen Plitvičkih jezera, jednostavnije i kraće, a narodski ljepše i prirodnosti najadekvatnije nazvana samo **Jezera**, izvanredna je, čudesno osebujna i sugestivno privlačna prirodna pojava hrvatskoga krša. Biser je to i alem-kamen u bogatom đerdanu naših prirodnih osobitosti. Ta **Jezera**, smještena u geološkoj sinklinali prastare tektonske pukotine i danas udoline nabubrena površja, u prostoru gdje se razgranala šumovita pletenica gorskih kosa Male Kapele i Ličke Plješivice (ili Plješevice), poodavno su već i omiljelo stjecište ne samo hrvatskih i ostalih južnoslavjanskih planinara nego i stranih poznavalaca i poštovalaca osobitih prirodnih ljepota i rijetkosti. U Franićevoj monografiji sabrana dokumentacija ukazuje na postojanje planinarskih kretanja u plitvičkom mikrorajonu već prije trinaest desetljeća, na postojanje prvih turističkih kuća i planinarskih skloništa u području **Jezera** već prije stotinu i dvadeset godina.

Konkretno: austrijski **nadvojvoda i palatin Ugarske Josip** (1776—1847) boravio je s mnogobrojnim svojim pratiocima na Plitvičkim jezerima i u plitvičkome kraju godine 1801. Saski kralj **Friedrich August II.**, pasionirani botaničar i prijatelj prirode, posjetio je Plitvička jezera također s mnogobrojnim pratiocima i uspeo se na Plješevicu godine 1845. Posebnim dopuštenjem bilo je profesoru Franiću omogućeno godine 1909. u Dresdenu vidjeti i »u znanstvene svrhe upotrijebiti« dnevnik o kraljevu putovanju po hrvatskim zemljama, tj. »Tagebücher der Reisen Sr. Majestät des Königs Friedrich August II. von Sachsen in den Jahren 1845., 1850., 1851., što ih je vodio Generalleutnant Ernst Reichard, ali bijahu pod pečatom (začešaćeno) i sa odlukom, da se ti spisi smiju samo s dopuštenjem kraljičinim otvoriti. Takvo dopuštenje smjesta sam zamolio.«

Osim dnevnika profesor Franić je tada vidio (i dao fotokopirati) originalne kraljeve crtarije (skice) s puta po Hrvatskoj. Od tih crtarija »zanimaju nas ovdje najviše one, koje se tiču Plitvičkih jezera i Plješevice; to su: **Plissiwitza von Drešnik**, am 1-ten Juny 1845.; **Landschaft vom Vrch Gipfel der Plissiwitza gegen die Bosnischen Berge**, am 2-ten Juny Mittags; **Gruppe auf den Gipfel der Plissiwitza mit unserer Frühstückshütte**, am 2-ten Juny,

Vilim Lovrenčić, zagrebački trgovac, zakupnik Jamničke kiselice, prilikom svog prvog posjeta Sljemenu na Medvednici toliko se oduševio vidikom da je zajedno s gostioničarom Andrijom Meškom skupio 135 forinti za gradnju 4 m visoke drvene piramide. Izgradio ju je tesar Josip Vajda, a svečano je otvorena 5. lipnja 1870. Dakle, prvi hrvatski planinarski objekt podignut je već u doba neorganiziranoga planinarstva, četiri godine prije osnutka HPD-a

Mittags; aus unserer Frühstückshütte am Kozjak in der Plittwicza Seen, am 1-ten Juny i »Peter Šuput, Pawal Šuput auf der Plette auf dem Kozjak-See, am 1-ten Juny 1845.«⁴² Ti su crteži vrijedan dokaz o planinarskim kretanjima u hrvatskom gorskom području prije 130 godina. Zajedno s dnevnicima i ostalim bilješkama oni obogaćuju historiografsku dokumentaciju.

Na drugom mjestu Franićeve monografije nalazimo podatak, da je godine 1851/52, prigodom gradnje ceste od Pribroja do Jezera, pukovnik **August Billek** sagradio kod jezera Kozjak putničko sklonište (»Pavillon«) što znači, da je Hrvatska imala već prije 122 godine **prvo dosad poznato planinarsko-turističko svratište ili sklonište**. Doskora, godine 1861/62. »podigoše domoljubni krajiški časnici putničku kuću (Touristenhaus)«, koja je »sve više privlačila ljude na Plitvička jezera«.⁴³ Bio je to ujedno i **prvi planinski dom u Hrvatskoj**. Plitvička putničko-planinarska kuća također svjedoči o postojanju znatnijeg broja posjetilaca planinskih krajeva hrvatskog krškog visočja.

Da je planinarske aktivnosti bilo u Hrvatskoj prije 1874. godine dokazuju nam povrh dosad već prikazanoga i zagorski učitelji »Sljemenaši«. Bila je to zanimljiva skupina zagorskih planinara.

Živeći pretežno na medvedničkoj podgorini, u brežuljkasto-valovitom kraju tzv. unutrašnjeg ili donjeg Hrvatskog zagorja, zagorski su se prosvetni lučonoše već prije sto i još više godina povremeno sastajali na drugarske domjenke i prijateljske sastanke. Jednom je to bilo u Stubici, drugi puta u Zaboku, pa onda u Mariji Bistrici, Zlataru i tako redom širom Zagorja. Potkraj školske godine redovito su organizirali izlet na medvedničko Sljeme pa odатle i naziv njihovu formalno neorganiziranu društvu »Sljemenaši«. Osim na Medvednicu

⁴² **Dragutin Franić**, isto djelo kao pod 37, str. 315.

⁴³ **Dragutin Franić**, isto djelo kao pod 37, str. 401. I na ovome mjestu Franić navodi (u njegovoj knjizi obilno citirano) djelo: **Bach**, Otočaner Regiments-Geschichte, str. 168 i 188, objavljeno u Karlovcu, 1853.

Drvenu piramidu na Sljemenu iz 1877, visoku 8 metara, podigao je HPD na mjestu dotrajale stare piramide, po nacrtu društvenog člana ing. Milana Lenuciјa (v. sliku na str. 57). Bio je to prvi planinarski objekt HPD-a, nastao nakon donošenja odluke o gradnjama »po gorah i planinah hrvatskih«.

organizirali su izlete na Ivančicu, Strahinčicu i ostale zagorske gore. Vremenom su ti izleti poprimili stanovito društveno-političko značenje. Nije teško dočekati, da su se tu najradije okupljali politički opozicionalci. Ta učiteljska društvanca, ti njihovi planinarski izleti stvarno su već u šezdesetim godinama prošloga stoljeća značili po mnogo čemu smisljeno društveno prethodništvo. Bili su to preteče i svojevrsna ralica doskorašnjem Hrvatskom planinarskom društvu. Uostalom, ilegalno okupljanje i društveno djelovanje zagorskih učitelja »Sljemenića« nije bilo baš bezazленo ni beznačajno. U tadašnjoj Hrvatskoj, pritisnutoj tjeskom germanizacije i madžarizacije, takva su prividno nepolitička društvanca ipak odigrala veoma značajnu narodnu i naprednu društvenu ulogu.⁴⁴

Nastavnik više vojničke škole u Karlovcu **Ognjoslav Ostrožinski** objavio je u srpnju 1842. zanimljiv prikaz ogulinskoga Kleka. Članak je pisan nje-mački i tiskan u karlovačkom polutjedniku »Der Pilger«, a u hrvatskom prijevodu objavljen 1953. u »Našim planinama«. Iz konteksta je lako zaključiti, da se autor uspeo na vrh Kleka. Iz opširnog sadržaja upoznajemo čitaoca sa slijedećim izvodima i mislima Ostrožinskoga:

»Zbog svojih hridinastih svojstava i osobito strmog položaja ovaj čudnovati briješ pristupačan je samo sa zapadne i sjeveroistočne strane. Međutim tko se ne boji napora penjanja, taj je dovoljno nagrađen lijepim i dalekim vidikom s vrška nosa velikoga diva. Spomena je vrijedno odatle naročito sjeverozapadno obzorje, jer gole stijene okolice primorja kao da stvaraju sni-

⁴⁴ **Vladimir Blašković**, Preteče HPD u Hrvatskoj; Naše planine, god. V, br. 3—5, str. 115—177; Zagreb, 1953.

jegom pokriven alpski svijet.« Tu Ostrožinski nedvojbeno misli na vrh Bjelolasice te na Bijele i Samarske stijene.

Ostrožinski nastavlja: »I tako leži ovaj div ledima prirastao na zemlji; veličanstven, uzvišen prizor za oči navikle na sićušno posmatranje, dragocjen oporavka za umornu maštu. Opći izgled velikog diva uistinu je izvanredan, krasan, tek valja požaliti, što udaljeniji obrazovani svijet o toj zagonetnoj planini zna dosad tako malo, jer ona je u svojoj vrsti jedinstvena. Kad bi ova čudnovata igra prirode, što se toliko brine za promjenu i raznolikost, bila bolje poznata, obrazovana bi Evropa putovala nepoznatom, neznačnom, skromnom Ogulinu i ondje se začuđeno divila visokoj stvaralačkoj vještini prirode... Što pažnja općinstva na te prirodne ljepote još nije bila usmjerena, ponovni je dokaz, da nam se ono što je daleko i tuđe uvijek čini zanimljivijim negoli ono što je blizu, poznato, domaće.«⁴⁵

Zanosno je pisao Ostrožinski o lijepom i osebujnom našem Kleku. Ne treba nas smetati što je original pisan njemački. Valja razumjeti uvjete i prilike u kojima je Ostrožinski živio i djelovao. Sadržaj dovoljno odaje plemenitu rodoljubivost autora. Zbog toga zavređuje posebno mjesto u povijesti hrvatskoga planinarstva.

Takvi su, dakle, bili preteče i prethodnici organiziranoga planinarstva u našoj domovini. Tu se redaju znanstvenici, samotne planinske latalice i najiskreniji poklonici planinske prirode. Pretežno su to bili visokoobrazovani ljudi. Adekvatno vremenu i prilikama u kojima su živjeli, radili i umno stvarali, svi su oni pridonosili svoj udjel razvijanju, jačanju i kasnijem organizacionom učvršćenju planinarske društvenosti u Hrvatskoj.

Ovdje nisu spomenuta sva imena ni sva dostignuća što su prethodila osnutku Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu. Taj osnutak logična je posljedica nimalo beznačajnog formalno neorganiziranog i spontano ostvarivanoga planinarenja u našoj domovini. Ono je plodonosno postojalo i prethodilo u hrvatskom narodnom i društvenom životu ne samo planinarski nego i u kulturnoj povijesti Hrvatske veoma značajnoj godini 1874. Vidjesmo i spoznimo: korijeni smisla i ljubavi za planinsku prirodu domovine Hrvatske sežu u daleku prošlost. U prvu polovicu šesnaestog stoljeća, a vjerojatno i još dalje.

Ako i jest, kako je naprijed istaknuto, opravданo reći, da je Slovenija svojevrsna kolijevka ne samo svog narodnog slovenskog nego i cijelokupnog jugoslavenskog planinarstva, potrebno je posebnim zadovoljstvom i opravdanim ponosom objektivno konstatirati povjesnu znanstvenu istinu, da je tek **Hrvatsko planinarsko društvo prvo moderno i potpuno organizirano planinarsko društvo u našoj zemlji, osnovano u glavnom gradu Hrvatske, u Zagrebu, koje sa svim bitnim oznakama, važnim elementima i formalno potrebnim atributima društvenog postojanja i sa svim značajkama ozbiljne društvene pojave i društveno korisne djelatnosti prvo ulazi u povijest planinarstva Hrvatske i Jugoslavije.** To je ono bitno i trajno vrijedno.

Zbog toga je opravданo reći i ustvrditi, da je moderno jugoslavensko planinarstvo stvoreno i rođeno u Hrvatskoj. U tome je sadržan smisao i bit općeg kulturnog i povjesnog značaja i značenja stote obljetnice hrvatskog planinarstva.

⁴⁵ **Ognjoslav Ostrožinski**, Klek, der seltsame Felsenberg bei Ogulin; Der Pilger, Organ für vaterländische Interessen, Kunst und Industrie, No. 11—13; Karlovac, 26—30. VII. 1842. — **Vladimir Blašković**, Jedan stari opis ogulinskoga Kleka; Naše planine, god. V, br. 3—5, str. 253—260; Zagreb, 1953.

Drugo poglavlje

PRESUDAN SUSRET U OGULINU

Koliko se god pričinja, da je osnivanje planinarskog društva u godini 1874. logička posljedica mnoštva koincidentnih zbivanja hrvatskog društvenog života u sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, premda je dotadašnje individualno planinarenje i povremeno zalijetanje planinarskih entuzijasta u tada još veoma slabo ili nikako poznate predjele hrvatskih planina dalo već neke vidne rezultate napose u području prirodnih znanosti, što se očitovalo i u izdanjima Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, veoma još mlade najviše znanstvene ustanove Hrvatske, ipak je trebao nadoći poseban i neposredan poticaj, da napokon bude ostvaren formalni osnutak prvog hrvatskog, a po tome i prvog jugoslavenskog planinarskog društva. Zbilo se to u Ogulinu.

Prva je godina nakon razvojačenja Vojne krajine. Proljeće 1874. Slikovito staro i spektakularnim pojавama krševite prirode bogato nekadašnje graničarsko trgoviste sa starom frankopanskom kulom i velebnim Đulinim ponorom. Ogulin. Na jednoj mu strani vječnu strazu čuva ogljela stjenovita glava Kleka, na drugoj strani preko naselja Blaškovića s kapelicom Svetoga Jakoba pružila se do kapelske podgorine srednjovjekovnog Modruša naborana visoravan širokog Ogulinskog polja.

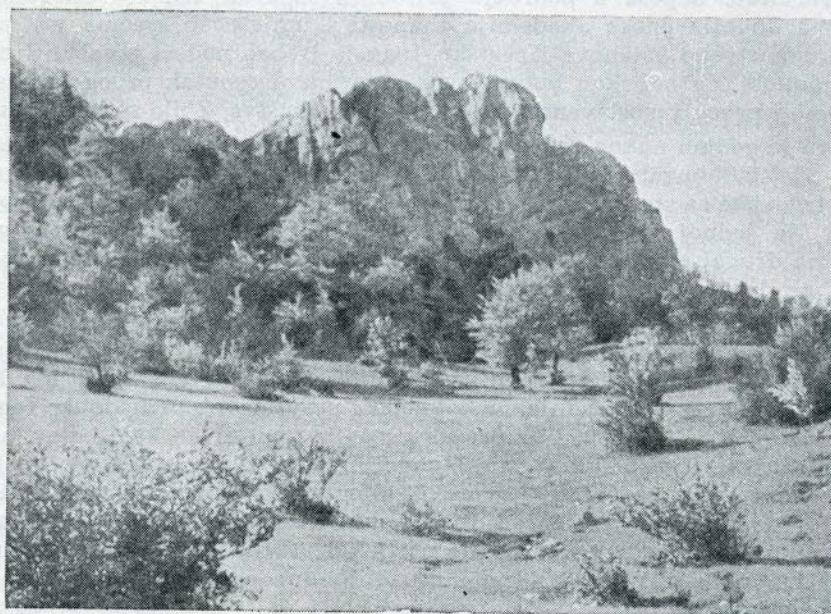
Staru vremena. Prošlostoljetni dani s duboko ucijepljenom potkom graničarske stege, međuljudske trpeljivosti i hijerarhijskog respektabiliteta. Dani, kad su još tradicionalni badnjak, i katolički i pravoslavni, podjednako svečano sjekli u šumi Hrvati i Srbi i uz prasak prangija donosili ih kući i stavljali na domaće ognjište. Dani, kad se nije mnogo pitalo s koliko se tko prstiju križa ili krsti, a hrvatski se popovi i srpski sveštenici uzajamno pomagali i zamjenjivali pri krštenju novorođenčadi ili hitnoj molitvenoj poputbini na takozvani drugi svijet. Dani, kad se rodoslovno porijeklo još nije mudročno raščinjalo i podozriivo raščlanjivalo, a nacionalna se životna oznaka nije miligramske mjerila i vagala.

Jednoga takvoga proljetnoga dana godine 1874. sjede zajedno, časkaju i vjerojatno se dosađuju negdje u hladu nekadašnjeg štapskog središta ogulinske pukovnije i tadašnjeg sjedišta novog ogulinsko-slunjskog okružja dva prisna prijatelja i dobra pravnička druga: Srbin **Bude Budisavljević** (Bjelopolje kod Korenice, 17. VII. 1843 — Zagreb, 9. I. 1919) i Hrvat **Vladimir Mažuranić** (Karlovac, 16. X. 1845 — Zagreb, 17. I. 1928). Monotoniju njihove provincijalne sieste doskora narušava pojava i dolazak nekakvog neobičnog i pomalo čudnovatog stranca. Bio je to znameniti austrijski alpinist, porijeklom Štajerac i rođeni Bečanin, profesor matematike sveučilišta u Grazu **dr Johannes Frischauf** (Wien, 17. IX. 1837 — Graz, 7. I. 1924), izvrstan poznavalac slovenskih i hrvatskih planina, inicijator osnutka Hrvatskog planinarskog društva.

Dolazak profesora Frischaufa u Ogulin i njegov susret s Budom Budisavljevićem bio je uistinu presudan u povijesti hrvatskoga planinarstva. O tom susretu bilo je već mnogo pisano u hrvatskoj planinarskoj književnosti, a osobito ga je zanimljivo prikazao i dostoјno svom književnom peru opisao sam Bude Budisavljević u »Hrvatskom planinaru« godine 1898. I taj prikaz mnogo je puta već prepričavan i prepisivan; ulomke ćemo iznijeti i ovdje.

Zasad nas ovdje zanima osobnost profesora Frischaufa, o kome je također u našoj književnosti pisano već podosta. Smatramo, da ga je u hrvatskoj planinarskoj književnosti najiscrpljije, veoma dobro i vješto prikazao **dr Mirko Marković** u studiji objavljenoj u »Našim planinama« prigodom stodvadesete obljetnice Frischaufova rođenja. Iz te studije koristimo slijedeće ulomke:

»Njemu treba zahvaliti što se možemo ponositi, da... Hrvati imaju svoje organizirano planinarsko društvo, nastalo u Zagrebu u vrijeme kada se planinarstvo tek počelo razvijati, a mnogo prije osnutka takovih društava kod drugih naroda. U travnju 1874. godine na svom izletu na Klek, sastao se prof. Frischauf sa Budom Budislavljevićem, kasnijim vel. županom i hrvatskim piscem, te ga nogovorio da kod svojih sunarodnjaka poradi da bi došlo do osnutka planinarskog društva...«

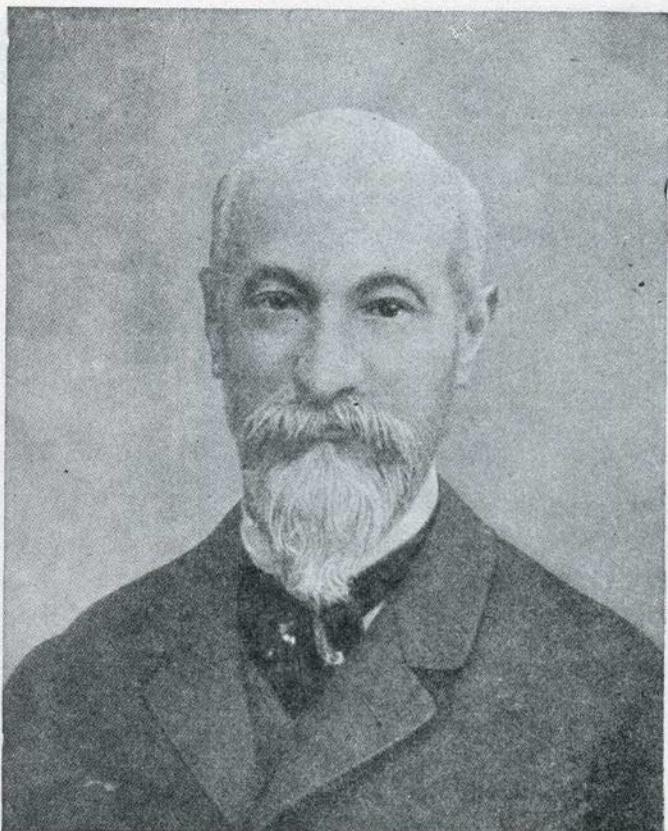

Klek iznad Ogulina — pod njim se 1874. odigrao sudbonosni sastanak austrijskog planinara Frischaufa s našim književnicima B. Budislavljevićem i V. Mažuranićem, što je urođilo osnivanjem HPD-a (snimak: dr Branimir Gušić)

»Ličnost prof. Frischaufa ulazi među one rijetke Nijemce, koji su iskreni prijatelji Slavena i koji sa simpatijom prate i pomažu svako njihovo kulturno nastojanje. On je kao planinar sa jednakom ljubavlju i marom istraživao i otvarao prometu njemačke alpske krajeve, kao i slovenske i hrvatske planine. Pisao je o jednima i drugima toliko zanosne i poučne članke i gorljivo upozoravao na sve znamenitosti naše zemlje. I upravo zbog te svoje velike sretljivosti prema Slavenima, prof. Frischauf je pretrpio od svojih sunarodnjaka mnoge gorke časove. Bio je izvržen ţestokim napadajima i progonima šovinistički raspoloženih Nijemaca, a ti razlozi maknuli su ga prije reda i sa mjesta sveučilišnog profesora.«

»Skromno i siromašno proveo je svoje djetinjstvo... Položio je sa odličnim sve razrede osnovne i srednje škole i godine 1875. maturu... Promoviran je 1861. na čast doktora filozofije... Godine 1866. primi mjesto profesora

Prof. dr Johannes Frischauf (1837—1924), poznati alpinist iz Graca, prijatelj slavenskih naroda, popularizator hrvatskih i slovenskih planina, inicijator osnutka HPD-a

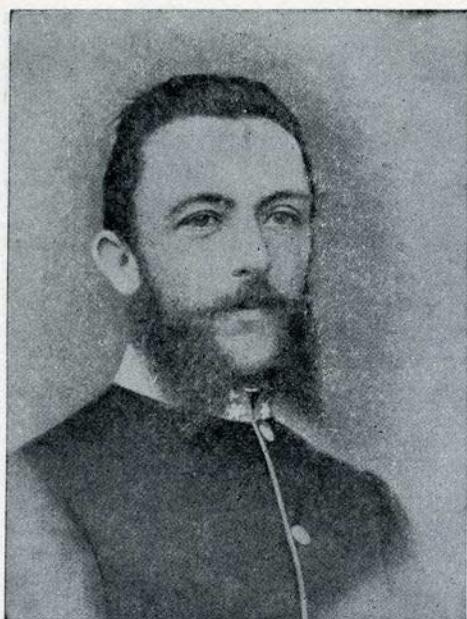

matematike na sveučilištu u Gracu, pa se tu stalno nastanio sve do 1906. godine, kada ga austrijske vlasti prisilno umiroviše. Godine 1882. ... bio je dekan gradačkog filozofskog fakulteta ... Opsežne veze i poznanstva sklopio je prof Frischauf u Sloveniji i Hrvatskoj, vodio korespondenciju i sudjelovao lično i aktivno u svim sporovima, svim radnim planovima, akcijama, društvenom životu, radu i svečanim zgodama. Svuda se isticao kao velik prijatelj slavenskih interesa, ostajući u tome dosljedan do kraja svoga života.⁴⁶

Takve su, dakle, osobne značajke, takva je »lična karta« iskrenog i osobitog prijatelja naših naroda profesora Frischaufa.

Dužnost je i red upoznati se s osobnim oznakama i ostale dvojice njegovih sugovornika u Ogulinu travanjskoga dana godine 1874. Prvi i u ovoj prilici ponajvažniji Frischaufov sugovornik bio je mladi upravni činovnik **Budislav (Bude) Budisavljević**, usprkos mladosti već tada uvaženi književnik, koji je za svoga studijskog boravka u Beču, godine 1863., objavio u »Pozoru« zapažen članak »o krvavoj košulji hrvatskoj, o Krajini našoj«. Školjući se prije toga u Senju i Rijeci bio je dak i miljenik Frana Kurelca. Premda je kasnije u životu bio na veoma istaknutim i odgovornim upravnim dužnostima, bio je veliki župan u Bjelovaru, Gospiću i Zagrebu, nikad nije prestajao književno stvarati. Napisao je mnogo pripovijedaka opisujući život i tegobe naših krajišnika. »Ssimpatija, koja često prelazi u dirljivost s rijetkom primjesom hu-

⁴⁶ Mirko Marković, Prof. Dr. Johannes Frischauf; Naše planine, god. X, br. 4, str. 250—276; Zagreb, 1958.

Bude Budisavljević (1843-1919), književnik i visoki upravni činovnik (veliki župan), uspeo se 1864. na vrh Bjelolasice, 1874. na Frischaufov poticaj pokrenuo osnutak HPD-a, 1892. sagradio planinarsko sklonište na Ličkoj Plješivici, 1898. osnovao u Gospicu »Visočicu«

mora, usto čist, iako mjestimično odviše na narodsku kićen jezik, glavne su značajke tih umjetnički neprodubljenih pripovijedaka bolje reći slika iz narodnog života«, mjerodavno je o njemu pisao književni povjesničar Mihovil Kombol.⁴⁷ U planinarskoj povijesti ovjekovječen je Bude Budisavljević kao neposredni naš domaći narodni inicijator osnutka Hrvatskog planinarskog društva.

Planinarski veoma značajnom susretu i razgovoru profesora Frischaufa i Budisavljevića prisustvovao je i, recimo, kumovao Budin prijatelj, također mladi pravnik **Vladimir Mažuranić**, sin »bana pučanina« Ivana Mažuranića. Nakon dovršenih studija pravnih nauka u Beču i Zagrebu, gdje je i diplomirao na Pravoslovnoj akademiji godine 1866, Mažuranić je u godinama 1873—75. bio državni odvjetnik u Ogulinu. Tu ga je književni stvaralački i znanstveni pravni afinitet naročito sprijateljio s Budisavljevićem. Godine 1878. iskusni pravnik Mažuranić bio je dodijeljen kao civilni povjerenik (komesar) zapovjedniku austrijskih okupacionih snaga u Bosni i Hercegovini, znamenitom generalu Filipoviću, a kasnije se posvetio strogo znanstvenom radu te mu je JAZU objavila akribijski obrađivane »Prinose za hrvatski pravno-povijesni rječnik« (750 stranica; Zagreb, 1908—22). Dugogodišnji član JAZU bio je i njen predsjednik (1918—1921), a za počasnog su ga člana izabrale Akademije nauka Češke i Poljske te Učeno društvo u Lavovu.

Takav se, dakle ugledni trojstvo našoga travanjskoga dana u Ogulinu. Tri čovjeka, lički Srbin Budisavljević, karlovački Hrvat Mažuranić i štajerski Austrijanac Frischauft, i eto namah i eminentne znanstveno-književničke internationale s posebno sjajnom caklovinom izrazite planinarske komponente. Frischauft je prvenstveno mamio Klek, a Budisavljević i Mažuranić bijahu djeca hrvatskoga krša. I — suradnička planinarska i prijateljska sprega nametnula se nekako sama od sebe.

⁴⁷ **Mihovil Kombol**, Budisavljević Budislav (Bude) Prijedorski; Hrvatska enciklopedija, sv. III, str. 453; Zagreb, 1942.

Vladimir Mažuranić (1845—1928), sin »bana pučanina« Ivana Mažuranića, pravnik, znanstvenik, član i predsjednik Jugoslavenske akademije i član trojke (Frischauf, Budisljević) koja je 1874. u Oguštinu zasnovala osnutak HPD-a

Opisujući u trećem broju prvoga godišta »Hrvatskoga planinara« nastajanje i početak prve organizirane planinarske društvene jedinice u Hrvatskoj, Bude Budisljević pod naslovom »Kako je postalo hrvatsko planinsko društvo« u svom opširnom historiografskom prikazu između ostaloga piše:

»Sjedimo za podnevom u zahladju oblastne sad županijske zgrade, što o čem se spominjajući Mažuranić i ja, još mladi ljudi oba. Kad odnekle preko trga uperio ravno k nama stran čovjek srednjega rasta a »jarčije« brade pa i inače nastranite vanjštine. Odjeven je reć bi — na bolju, ako i ne posve na gospodsku, ma nekuda čudoliko. Na glavi mu smed putni škriljak na obod, a na tielu mu dug kišni haljinac poput vreće do koljena spuštene, oko gola vrata i više kukova na široko prorezane, na nogama poput opanaka tamno-žuta obuća.

Priđe smireno k meni i ponizno skide škriljak, a s glave mu zievnu kao da bi na vidnu nebu pun mjesec. »Pa ti se pokloni, da se smrviš na srdu, er znaš, da toga dostojan nisi« — onaj tren gledajući sniženi mu poklon, glavom mi munu više od obiesti, Kurelčeve rieči. I upilim otmjenom tobože zbiljom oči u ponešto plaho i stidljivo, al pitomo i uvoljno došljakovo zrieće. Ovaj požubori ili smrsi nešto poput imena, maši se rukom u njedra i dohvati te mi pruži pismo, i dovrgne uz neku smetnju njemačkim jezikom: od gospodina brata vašega s Rieke. — Nuto, i taj li je moga ludog srdca, pa mi na vrat šalje... — promislim i omjerim putnikovu preponiznost mrvučak sumorno, možda i sumnjičavo, a njemu još uviek s glave mjesec zja il volite — sja.

Kad preleti okom prve redke, još brže proletim ostale, i trgnem se naglo, i pruživ se u vis sav savcit, i poklonim se pokloniku duboko, ponudim mu na pozdrav ruku najučitivije, i okrenem se nehatnomu, a s nagle promjene nešto začuđenomu Vladimиру zbutjeno, pa mu progugolim njemački: »Herr Universitets Professor, Dr. Johannes Frischauf aus Graz«, a moj se skromni, dobroćudni, pošteni Štajerac na obe strane opet pokloni, da se ovog puta, Bože prosti va istinu — smrviš na srdu er znaš da toga dostojan niesi. I domala nestane mjeseca s njegova nebišta, a ja u dušak pripovjedim od rane mladosti desnomu prijatelju, kako je učena ova glavica, ne samo na glasu matematičar — čije se učevne knjige rabe i na riečkoj pomorskoj akademiji, (kod koje je brat moj Stanko tada službovao —), već da je i čuven turista pa došao, da poište, gdje li se Kleku na tjemenu gromovi legu.

Sad je da što mene zapalo, da odam dužnu poštu ljudini, što no pod častnu onu čelu zgrnuo toliko znanja, toliko umlja i da se na usluzi nađem dobro došlu planinaru.

Lasno ti je, brajne, dočekati gosta najodličnijega i ugoditi mu susretanjem najodličnijim, kad uza se imaš Ivana Vladimira, za koga se na daleko zna, da su u svakom biranom krugu začinom i osladom biser-niti tankoumna mu domjenka uz osobnu prijazan i ljubeznivost tkanu na gospodskoj tari dubrovačke vlastele i slave...

Za sutra dan u cik zore naručim putniku zgodna i uzdana vodca na vještičje gumno starca Kleka, a oko pete za podnevom dočekam smjela hodca na ogulnskome trgu. Ono jučer zamišljeno, kao da bi u same logaritme ugužvano lice, danas se preodjelo veselim vedrivom, a zborna mu usta zborno zborahu o divnu pogledu s gorskoga tjema tjemenjaku Kleku. Ponudim ga, da se pođe pookriepiti, poodmoriti; ali moj gost umiljatom zbiljom odgovidje, da je nešto založio sre gore, a sad da bi volio pružiti mrvučak ukočene noge pojednakim korakom u ravnici... Sgledamo se — i podemo onda bez daljega pogovora k Zuli — kako ondje vodu zovu — pa se poslije otisnemo k Otku, ubavom selcu prema Oštariji. I tek pod mrak vratimo se kući, a putem se siti narazgovarali, ponajviše o kulturnoj zadaći i domašaju sviestna rada planinarskih udruga...

A sad... da na kratko dopričam, što je dalje i kako je bilo... Dne 2. junija 1874. posla mi sveučilišni profesor Dr. Johannes Frischauf iz Graca ovo pisamce:

»Veleštovani gospodine!

Slobodan sam priposlati Vam kratak oris hoda moga na Klek. I visinu sam, držim, opredielio prilično pouzdano; jer mi je uz dobar instrumenat, dobro poslužilo i vrieme. Raspolažite s ovim sastavkom po volji i smatrajte ga kao spomenik iskrena prijatelja prirode, koji je rad, da pronese u šire krugove dobra svojstva vriedne, prem sad još malo poznate peče vaših gorštaka. Uz odlično itd...«

Za tim stiže od njegove ruke drugi list, pisan dana 6. jula 1874., koji glasi: »...Slobodan sam priposlati Vam izvještaj o posljednjoj mjesecnoj skupštini štajerskoga planinskoga društva. Ujedno se usuđujem zapitati najuljudnije: da li će ljetos koje družtvance poći iz Ogulina na Plješivicu ili na Plitvička jezera? Bude li mi voljkako moguće, pridružio bih se, da upoznam i te krajeve Hrvatske...«

Kako je sa hrvatskim alpinskim družtvom? (Istaknuto potcrtao V. B.) Mi u Gracu živo želimo, da ožive što prije. Sada već ponovice rade ugarsko, galičko, pače i francesko društvo; a njemačko, austrijsko, švicarsko i talijansko, postoje već odavno. Sva se ova družtva dobro paze i domienjuju zamjeno; a baš ovakova su družtva te kako podobna, da zbljiže strane elemente. Uz najsrdičniji...«

Pobuđen dolazkom i nagovorom profesora-planinara, pisao sam namah obširno u Zagreb, a na ruke umnoga i poput mrava radinoga rodoljuba, profesora Dr. Gjure Pilara, koga nam je nemila smrt toli rano pokosila na žalost rodu, na štetu knjizi. Poslal mu poslije i pravila štajerskoga planinarskoga društva i druge družtvene publikacije, a kako se slučajno razminusmo pri zamjerno slavi svečanoga otvorenja našega sveučilišta, to nam bješe napismice dopresti razgovor i dogovor o osnutku hrvatskoga planinarskoga društva.⁴⁸

Pilarov odgovor Budisavljeviću bio je, dašto, pozitivan. Ono bitno, esencijalno u njegovim mislima o potrebi osnivanja planinarskoga društva u Hrvatskoj citirano je na stranici četvrtoj ove povijesti.

⁴⁸ **Bude Budisavljević**, Kako je postalo hrvatsko planinsko društvo; Hrvatski planinar, god. I, br. 3, str. 36—42; Zagreb, 1898.

Josip Schlosser (1808—1882), liječnik, prirodoslovac, osnivač hrvatske botanike, planinarski klasik, prvi predsjednik HPD-a. Prilikom odlikovanja za zasluge na istraživanju hrvatskih planina prihvatio je predjek »Klekovski«. Njegovo ime nosi pl. dom na Risnjaku.

Takav je, dakle, bio dohod i tako su udarani temelji pioniru planinarstva na jugoistoku Evrope u godini 1874. Tu su počeci i temelji našem u mnogo čemu slavnom Hrvatskom planinarskom društvu u Zagrebu. Ponajvažnija iskra koja se ubrzo rasplamsala u pravu društvenu baklju, vrenula je i zapalila se u Ogulinu. Bio je to dolazak profesora Frischaufa i njegov pobudujući razgovor onog travanjanskog popodneva s čestitim mladim i dobronomjernim Budom Budisljevićem.

TEMELJI SU POSTAVLJENI I DRUŠTVO JE OSNOVANO

Ne želeći zapadati u česte greške mnogih današnjih pisaca raznih književnih vrsta, koji smatraju potrebnim svagda i svagdje dokazivati svoju suvremenost (i naprednost?)! prepričavanjem i pisanijskim razvlačenjem manje-više strogog ukalupljenih frazeoloških tirada napabirčenih po starim i novim polit.-ekonomskim rječnicima i priručnicima, usprkos neosporno prisutnoj političnosti prigodom osnivanja prve naše planinarske organizacije, u ovom povijesnom prikazu i pregledu nije potrebno podrobnije ulaziti u prilično složenu društveno-političku stvarnost Hrvatske i Hrvata u sedamdesetim godinama devetnaestog stoljeća. Ili, ako je to i zbilo kakva razloga ipak potrebno spominjati, tada takva povjesno-politička relevantnost neka bude »racionalizirana«, skraćena i prezentirana najsažetije. Pokušajmo to ostvariti.

Prošlostoljetna hrvatska politička stvarnost svakom je našem iole obrazovanjem čovjeku dovoljno znana. Dakle, usprkos višedecenijskom već postojanju po Marxu jasno izražavanih i oblikovanih istina i maksima o naprednom znanstvenom socijalizmu (podsjetimo se na njegove spise: od Rajnskih novina,

Mijo Kišpatić (1851—1926), mineralog, poznati popularizator prirodnih znanosti, profesor zagrebačkog sveučilišta, upravitelj Mineraloško-petrografskog muzeja, planinario već prije osnutka HPD-a, a nakon osnutka postao njegov član, odbornik i zatim potpredsjednik

1842, preko Bijede filozofije, 1847, i Komunističkog manifesta, 1848, do klasičnog mu Kapitala, 1867), usprkos djelomičnom formalnom ukidanju feudalnih kmetskih odnosa u Hrvatskoj 1848. godine, u strogo diferenciranoj klasnoj državi lijepe naše domovine feudalno je gospodstvo još uvijek bilo dominantno. Kmetstvo i tlaka, ponešto ublaženo i prikrivano, stvarno je postojalo i dalje.

»Hrvatski je sabor izglasao doduše već u lipnju 1848. zakon o oslobođenju kmetova, ali na njegovo ostvarenje i primjenu u praksi trebalo je čekati 28 godina. Pravno valjanu slobodu, pa i tu manje-više samo formalnu, hrvatski su kmetovi stekli tek 1876. Stvarni feudalni odnosi u ovom ili onom obliku raznolikih obveza i materijalnih davanja (u ljudskom radu, u poljoprivrednim proizvodima, u novcu i sl.), davanja i svjetovnoj i crkvenoj gospodi, zadržali su se i očuvali stvarno u Hrvatskoj do prvog svjetskog rata.⁴⁹

Ipak, sedamdesete godine znače napredak. Godine su to razvojačenja Vojne krajine, pravno valjanog ukidanja tlake i kmetstva, banovanja »bana pučanina« Ivana Mažuranića, formalnog (i ponovnog) svečanog otvaranja Hrvatskog sveučilišta (Zagreb je sveučilište imao već god. 1669), osnivanja Hrvatskog sokola, Hrvatskog liječničkog društva, Grafičkog zavoda Hrvatske, Hrvatskog tipografskog pjevačkog društva »Sloga«, pokretanja i osnivanja niza ostalih društvenih organizacija, a većina tih društveno značajnih akcija događa se upravo godine 1874, kad kao logična karika u tom hrvatskom životnom lancu dolazi do osnivanja i našeg Hrvatskog planinarskog društva.

Već sama imena, naslovi, novoosnovanih ustanova i društava svjedoče o njihovoj rodoljubivoj i nanovo proplamsaloj narodnoj oznaci. U tridesetogodišnjem vremenskom razdoblju između naivno-romantičarske i zanosne Gajeve težnje i tlapnje s ilirsko-južnoslavjanskim narodnim preporodom i Mažuranićeva banskog ustoličenja i, čini se, zakašnjelog prevrednovanja hrvatske društveno-političke stvarnosti, naravno, u tadašnjim okvirima carske i kraljevske apostolske habsburške dvojne monarhije, u tom međuvremenu Hrvat-

⁴⁹ Vladimir Blašković, Ekonomski geografija Jugoslavije, 3. izdanje, str. 49, Zagreb, 1971.

avtori i organizatori su učestvovali na
izložbi u Zagrebu, učestvovali na
državnoj izložbi u Beogradu, učestvovali
na međunarodnoj izložbi u Parizu, učestvovali
na međunarodnoj izložbi u Šangaju.

Milan Lenuci (1849—1924), inženjer, član HPD-a i njegov tehnički stručnjak tijekom 40 godina, volonterski projektirao planinarske objekte: drvenu piramidu na Sljemenu (sl. na str. 47), čardak na Plješivici, uređenje vrela na Medvednici, piramidu na Ivanšćici itd.

skom se prelijevala sila i prisila svojevrsne oligarskijske Bachove germanizacije, Hrvatsku su zapljuskivale razne nagodbenjačke farse i laži, politički se hazardiralo, bančilo i krmčilo na veliko i malo, davorijski se pjevalo i nazdravičarski ispijali bilikumi, a zagorski kmet i njemu slična sirotinja širom trojednice muku su mučili kako da zbrinu šaćicu kukuruza ili prosa za očuvanje golog života.

U takvim je uvjetima tanašni sloj istinskih intelektualaca i nesebičnih hrvatskih rodoljuba, narodnjaka, uporno radio znanstveno i književno, nastojeći obogatiti hrvatsku kulturnu baštinu djelima trajne ili barem trajnije vrijednosti. U krug takvih vrijednih narodnih ljudi i marljivih kulturnih radnika spadaju i hrvatski planinari. Svjedočanstava o tome naći je i u prvoj historiografskoj i stručnoj planinarskoj publikaciji objavljenoj u Zagrebu 1884. pri-godom desete obljetnice postojanja HPD-a. To je spomenuta već »Spomenica Hrvatskog planinskog društva«, u kojoj osobito vrijedan višegodišnji tajnik tog društva, **Levin Schlosser-Klekovski** pod naslovom »Ljetopis društva 1874—1884«, u uvodnim rečenicama i odsječcima, ovako prikazuje prethodne elemente, inicijatore, osnivače i osnivački sastanak HPD-a:

»U zemljah domovini našoj susjednih nastao je nov život. Rtovi i grebeni smatrani dugo nepristupnimi postaše redovitim posjetilišti poduzetnih i krepkih muževah tražećih u prirodi naslade.

Naravnim postupkom pređe nova ta struja i na naše zemljište a prenesoše ju turiste susjedne Štajerske, prije svega pako g. dr. J. Frischauf, profesor matematike na sveučilištu u Gracu, izticajući svagdje divote naših kraških visočina.

Njegovi spisi, a još više njegova obodravajuća rieč, potaknu pojedine prijatelje narodnjega napredka, a imenito g. B. Budislavljevića te je on počeo brižno oko toga nastojati da hrv. planinsko društvo u život stupi. Dne 15. listopada 1874. sakupe se prvi put na poziv g. dr. Pilara sliedeća gg.: Bude Budislavljević, Spiro Brusina, Gjuro Crnadak, dr. Uroš Čučković, Vaso Dizdar, Ilija Guteša, Josip Janda, dr. Petar Matković, dr. J. Kr. Schlosser, Josip Torbar, Ljudevit

Vukotinović i Pavao Žulić, da se dogovore glede osnutka planinskoga društva. Gospodi dr. Gjuri Pilaru, Josipu Torbaru i Lj. Vukotinoviću bude povjerena izradba društvenih pravila a ujedno naloženo, da ista vis. kr. zem. vlasti potvrde radi podnesu, te čim usljedi odobrenje pravila, da sazovu članove, koje će ostala prisutna gospoda sakupiti, u glavnu skupštinu.⁵⁰ (Istaknuto potcrtao V. B.) Treba pripomenuti: od 13 prisutnih šestorica su akademici.

Ovo je temeljna dokumentacija i svjedočanstvo o počecima organiziranoga planinarskoga rada u našoj domovini. Dakle, **15. listopad 1874.**

Taj dokument potrebno je osobito istaći, jer je na žalost bilo zlonamjernih pokušaja obescjenjivanja značaja i značenja tog važnog datuma u povijesti hrvatskog planinarstva, pa čak i dovođenja u sumnju njegovu vremensku točnost. Nastojalo se pobiti povjesnu istinu.

Istine radi potrebno je pripomenuti, da takvi pokušaji obescjenjivanja ili pobijanja hrvatske planinarske povjesne istine nisu dolazili od eminentnih planinara, drugova i braće Slovenaca, Srba ili ostalih jugoslavenskih naroda, nego od nemjerodavnih nacionalističko-šovinističkih sitnodušica, kojima nije poćudna i čini se da im smeta prisna stoljetna bratska narodna i plemenita planinarska suradnja. Zajednički su krčili planinske staze naši stari, danas i mi živimo združeni i sudbinski vezani na ovom komadiću jugoistočnog evropskog tla što se zove i jest Jugoslavija.

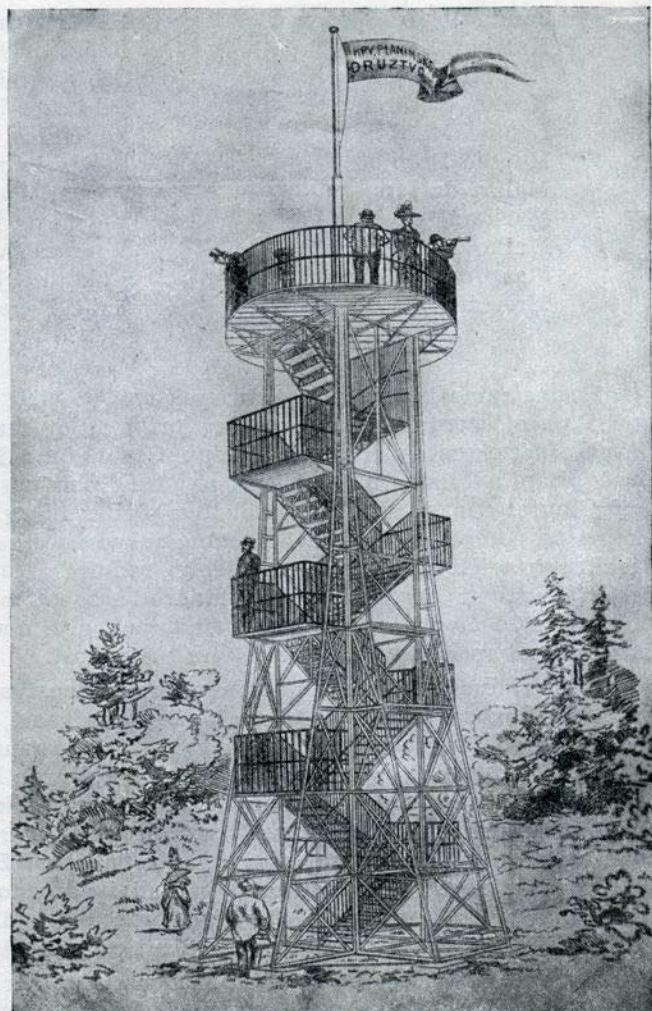
Za nju su stvarali i radili uzorni naši predi, za nju smo se i mi borili davši joj čista srca sve najbolje što smo znali i mogli, ljubav za nju prenosimo i prenijet ćemo na našu djecu, na naše potomstvo. To ne znači ni ne smije značiti, da Hrvat ne treba voljeti svoju domovinu i ponositi se Hrvatskom, Slovenac Slovenijom, Srbin Srbijom i tako redom u bratskome krugu svih jugoslavenskih naroda i narodnosti, u okviru federalivne socijalističke Jugoslavije, države temeljene na suverenosti ravnopravnih naroda i samoupravljačkoj vlasti radničke klase. Eto, to je tako i nikako drukčije.

Potrebno je razlikovati osnivačke sastanke, pa i osnivačke skupštine od glavnih i redovitih skupština, koje se održavaju nakon formalnog potvrđivanja društvenih pravila od nadležnog organa vlasti. Kao što se ni danas društvena pravila ne potvrđuju prekonoć, tako je pogotovo trebalo nekad čekati više mjeseci do potvrde pravila i legalizacije rada društva. Da li u međuvremenu, od osnivačkog sastanka ili osnivačke skupštine do prve redovite glavne skupštine ima ili nema društvenoga rada, zavisi o političkim prilikama i općim društvenim uvjetima u kojima se živi.

Ima vjerodostojnih indicija, koje upućuju na zaključak, da je planinarski rad u Hrvatskoj živuo već nakon prvog osnivačkog sastanka, održanog u listopadu 1874. Inicijatori i osnivači HPD-a nisu jaganjački krotko, ponizno i besplodno čekali dok društvena pravila budu izrađena, prihvaćena, otpošljana na potvrdu i napokon odobrena, pa da se uzmogne planinarski društveno raditi i aktivizirati. Budući da su osnivači Hrvatskog planinarskog društva bili veoma ugledni znanstveni, kulturni, sveopće uvažavani i poštovani javni radnici, nije bilo posebnih razloga da se odmah ujesen ne otpočne društvenim planinarskim radom. Tako su, pored ostalog, na posebno održanom sastanku u prosincu iste godine, kojega nije pogrešno nazvati osnivačkom skupštinom (za razliku od osnivačkog susreta i sastanka u listopadu), prihvaćena pravila što su ih izradili Pilar, Torbar i Vukotinović. Pravila su zatim otpošljana nadležnoj upravnoj vlasti na potvrdu.

⁵⁰ Levin Schlosser-Klekovski, Ljetopis društva, 1874—1884; Spomenica Hrvatskog planinskog društva u Zagrebu, str. 1; Zagreb, 1884.

Željeznu piramidu na Sljemenu, visoku 12 m, sagradio je HPD i svečano predao upotrebi 7. srpnja 1889. Nakon izgradnje TV tornja premještena je 1960. na vrh Japetića.

Dok je na prvome sastanku bilo trinaest sudionika, stvarnih osnivača planinarskoga društva, krajem 1874. bilo je već tridesetpet članova novog društva. U djelomično sačuvanom jednom starom popisu članova HPD-a i u raznim vrelima i arhivskim bilješkama nalazimo imena slijedećih pionira planinarske misli i organiziranih planinara krajem prve radne planinarske godine (1874) u Hrvatskoj:⁵¹

Bauer dr Juraj
Brusina Spiridion
Budisavljević Bude
Crnadak Đuro
Čučković dr Uroš
Deželić Đuro

Divković Mirko
Dizdar Vaso
Fon Josip
Guteša Ilija
Gvozdanović ml. Dragutin
Hudovski Adolf

⁵¹ Spomenica Hrvatskog planinskog družtva, str. 67—70; Zagreb, 1884.

Janda Josip
Kalabar Ferdo
Kišpatić Mijo
Krešić Vladimir
Lenuci Milan
Magdić Franjo
Mallin dr Ivo
Marković dr Franjo
Matković dr Petar
Mazzura dr Šime
Mrazović Mato
Pilar dr Đuro

Pliverić dr Josip
Rački dr Franjo
Schlosser-Klekovski Ljudevit
Schlosser-Klekovski dr Josip
Smičiklas Tadija
Stožir Ivan
Torbar Josip
Vidrić dr Lovro
Vončina Ivan
Vukotinović Ljudevit
Žulić Pavao

Posmatramo iz današnje retrospektive, broj od 35 članova HPD-a u njegovoj prvoj, zapravo dvomjesečnoj pripremnoj fazi društvenog djelovanja, možda se nekome pričinja malenim. Usporedimo li ga sa svega pedesetak prvoupisanih članova najstarijeg i najvećeg planinarskog društva u Hrvatskoj (PD »Zagreb-Matica«) prigodom obnove planinarskog rada poslije drugog svjetskog rata, godine 1948., dakle 74 godine nakon početka organizirane planinarske djelatnosti u Hrvatskoj s dragocjenim radnim iskustvima, s tisućama predratnih društveno organiziranih planinara i s bogatom planinarskom tradicijom, tada onih 35 članova prije sto godina ipak nije malo. Uostalom, kvantifikacioni podaci redovito imaju relativnu vrijednost.

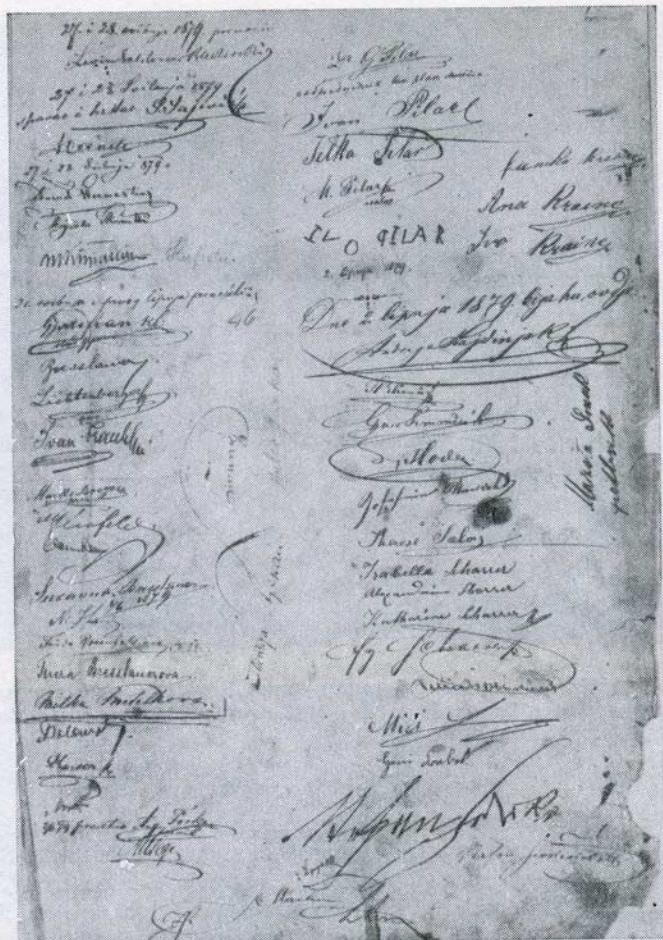
O socijalnoj strukturi tog davnašnjeg članstva nije moguće reći nešto osobito i novo. Notorno je, da su to bili građanski, pretežno (kao što je već rečeno) visokoobrazovani krugovi. Prvenstveno znanstvenici, a ta činjenica za ono doba i za tadašnje potrebe političke i kulturne Hrvatske nije bila bezznačajna. Tako je hrvatski planinarski kvantitet uvelike bio nadoknađen izvanredno vrijednom kvalitetom društveno korisnog i znanstveno plodonosnog rada. Planinarski entuzijazam u spregi s naučenjačkim težnjama mnogo je pridonio otkrivanju mnogih nepoznanica u prirodi i narodnom životu Hrvatske stvarajući mogućnosti mlađoj i današnjoj generaciji, da možemo s mnogo više znanja i uvjerljivosti mjerodavno govoriti o svojoj (ili našoj) domovini.

U respektabilnome spletu časnih imena iniciatora, osnivača i utemeljivača hrvatskoga planinarstva, osim naprijed već spomenutog **Bude Budislavljevića** i štajersko-austrijskog nam prijatelja profesora **Johannesa Frischaufa**, posebnu pozornost i poštovanje treba posvetiti par excellence znanstvenicima s duboko urezanim imenima u povijesti kulture Hrvatske i Jugoslavije.

Čovjek na koga se Budislavljević najprije obratio nakon svog razgovora s Frischaufom i tada glavni zamašnjak planinarske akcije, sazivač i predsedavajući prвome sastanku 15. listopada 1874. bio je Slavonac, **akademik dr Đuro Pilar** (Slavonski Brod, 22. IV. 1846 — Zagreb, 19. V. 1893). Sveučilišni je studij apsolvirao u Bruxellesu, gdje je također diplomirao i 1868. stekao znanstveni stupanj prirodnih nauka, a samo godinu dana kasnije izabran je i potvrđen za docenta briselskog sveučilišta. Nakon konstituiranja 1874. obnovljenog Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, dr Pilar bio je odmah potvrđen za redovitog profesora geologije i mineralogije, a 1875. izabran za pravog (redovitog) člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Dva puta povjerenava mu je dužnost i čast dekana Filozofskog fakulteta, a 1884/85 izabran je i za rektora Sveučilišta.

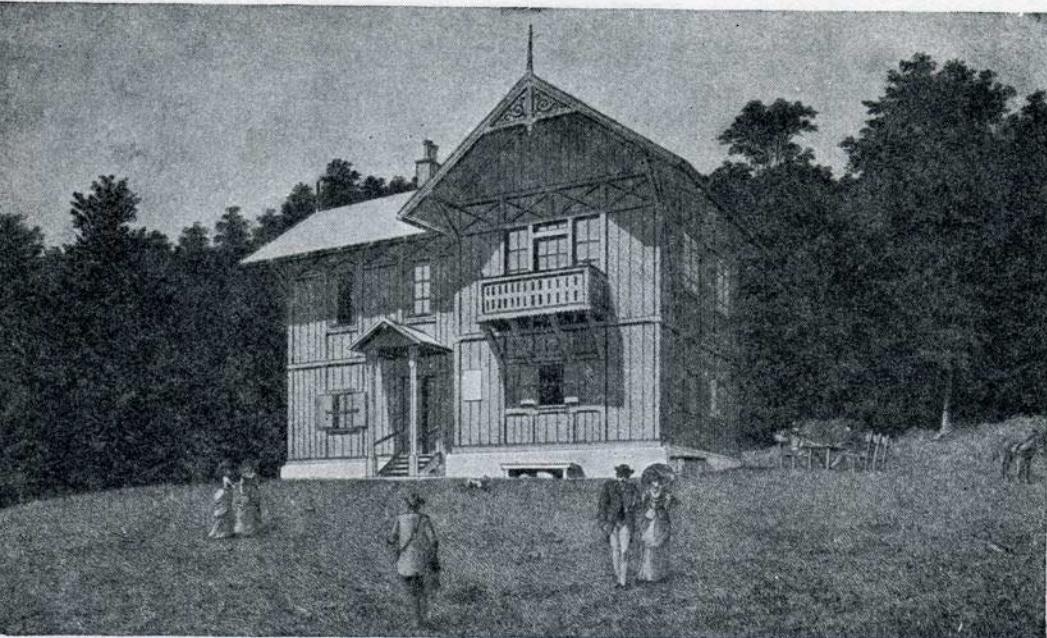
U hrvatskom saboru, u koji ga je god. 1881. birao njegov rodni grad Brod, pripadao je opoziciji. Bez sumnje čovjek izvanrednog obrazovanja, poliglot,

Jedna stranica iz upisne spomen-knjige »Gradske kuće« na Sljemenu iz 1879. godine. Desno gore u prvom retku potpis dra Gjure Pilara, pokretača osnivačke skupštine HPD-a (original u Planinarskom muzeju u Samoboru)

nadasve marljiv, primjerno čedan, prilično povučen i tih, napisao je veoma mnogo znanstvenih radova iz područja prirodnih nauka, napose iz svoje uže struke, i ti su mu radovi pribavili nepodijeljeno velik ugled i svestrana priznanja znanstvenoga svijeta u domovini i inozemstvu. Od prenaporna rada, ne pažeći na sebe dovoljno, počeo je naglo propadati, razbolio se početkom 1893. i na zaprepaštenje učena svijeta i sveopću narodnu žalost preminuo već u svibnju iste godine ne navršivši ni 50 godina.

Drugi svojevrsni znanstveni gigant i hrvatski planinarski klasik je prvi predsjednik HPD-a i praliječnik Hrvatske, akademik dr Josip Kalasancij Schlosser-Klekovski (Jindrichovo, Moravska, 25. I. 1808 — Zagreb, 27. IV. 1882). Rođen Moravac i asimiliran u hrvatskoj sredini, Schlosser je uz liječničko zvanje sve svoje slobodno vrijeme posvećivao prirodi, napose planinskoj prirodi. Živeći u mlađim godinama u Križevcima upoznao je i zavolio kalnički brdski kraj što ga je kasnije poticalo na izlete i boravak u krševitoj planinskoj prirodi Gorskoga kotara i Like. Biolog već po liječničkoj struci osobitu je pažnju posvećivao biljkama i kukcima. Najuže surađujući s ilircem Vukotinovićem podigao si je trajan spomenik djelom »Flora Croatica« i »Fauna korijašah Trojedne kraljevine«.

»Gradska kuća« na Sljemuenu, prva hrvatska planinarska kuća, prvobitno gradska lugarnica, u kojoj je HPD 1878. uredio društvene prostorije (vidi faksimil iz spomen-knjige na stranici 61)

Uspeo se na sve znatnije planine u Hrvatskoj, otkrio mnoge rijetke i nove biljke, a posebno mu je znamenit nalaz *Pedicularia Schlosseri*. Vukotinović je njemu u čast opisao poseban biljni rod *Schlosseria* (Šloserka) iz porodice štitarki. Starija planinarska generacija prozvala je na Risnjaku jedan floristički osobito interesantan i bogat mali prirodni perivoj Šloserova livada, ali gradeći kasnije baš na tom malom risnjačkom proplanku poveći Šloserov planinarski dom, taj cvjetnjak i raritetni prirodni perivojčić je uništen. U toku drugog svjetskog rata izgorio je i stari Šloserov dom. Schlosser je predsjednikovao Hrvatskim planinarskim društvom u prvoj radnoj godini.

Pišući iscrpnu nekrološku »životopisnu crtu« o »Dr. Josipu Calasanciju Schlosseru vitezu Klekovskom«, uvaženi botaničar i planinar **Ljudevit Rossi** (Senj, 14. VIII. 1850 — Karlovac, 4. VII. 1932) mjerodavno je ustvrdio: »Godine 1877. mjeseca kolovoza pohodi sa sinom si Levinom gorski kotar, naime preko Delnice, Crnoglugu na Rišnjak, gdje ubra *Gnaphalium Leontopodium*, dosele u Hrvatskoj nenađen...« Znači, planinarima posebno mio i drag alpski cvijet runo list (*Gnaphalium leontopodium*; Hirc ga je nazvao bjelolist) na tlu (uže) Hrvatske prvi je našao baš prvi predsjednik Hrvatskog planinarskog društva i tu činjenicu potrebno je napose pribilježiti i svrsishodno istaknuti.⁵²

Treći znanstveni velikan, planinarski klasik i treći po redu predsjednik HPD-a (1880—84) također je akademik, hrvatski preporoditelj-ilirac **Ljudevit Vukotinović** (Zagreb, 13. I. 1813 — 17. III. 1893). U mladosti je prvi doglavnik

⁵² **Ljudevit Rossi**, Dr. Josip Calasancij Schlosser vitez Klekovski; nekrolog u »Spomenici Hrvatskog planinskog društva«, str. 11; Zagreb, 1884.

Ljudevita Gaja. Pravne je nauke studirao na Pravoslovnoj akademiji u Zagrebu, a završio ih u Požunu (Bratislavi). Premda madžarskog porijekla (porodično prezime Farkaš) oduševljeno je kao asimilirani Hrvat pristao uz ilirski odnosno hrvatski narodni pokret, a u burnoj 1848. godini sudjeluje u ratu protiv Madžara. Službujući kao županijski podbilježnik u križevačkom gradu i kraju, a kao veliki sudac u Moslavini, Vukotinović je zavolio bregovitu prirodu i kasnije se nije mogao odijeliti od planinarenja i planina.

Odlikovao se enciklopedijskom svestranošću: bio je pjesnik, dramatik, beletrist, publicist, ekonomist, arheolog, geograf, mineralog, geolog, botanik i — napose — planinar. Posebnu je pažnju posvetio Medvednici, o kojoj je u Akademijinu »Radu« napisao geološku raspravu. zajedno sa Schlosserom objavljuje 1869. opsežno djelo »Flora Croatica«. Živo surađuje pri osnivanju Hrvatskog narodnog muzeja, a nakon smrti Dragutina Rakovca uređuje »Gospodarski list«. Neosporno, veliko ime ne samo u povijesti planinarstva nego i osobito plodan znanstveni sijač na hrvatskoj narodnoj njivi.

Četvrti div-klasik u povijesti hrvatskoga planinarstva i posebno veliko ime u kulturnoj povijesti hrvatskoga naroda, pojava izuzetna i osobito zanimljiva, ravnatelj je zagrebačke realke, matematičar i fizičar po užoj struci, biolog po posebnom interesu, svećenik s posvećenom tonzurom na glavi, predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i dvokratni predsjednik HPD-a (1876—1880 i 1884—1893), akademik dr Josip Torbar (Krašić, 1. IV. 1824 — Zagreb, 26. VII. 1900). Osobito nadareno seljačko dijete, Torbar je

Stari HPD-ov »Tomislavov dom« na Sljemenu, nastao 1914. prigradnjom novog krila »Gradskoj kući«, izgorio 1934. — bio je više od pola stoljeća središte hrvatskog planinarskog života

postao svećenik, ali zbog svojih naprednih misli u biologiskim pitanjima — što je došlo do izražaja i u njegovu uređivanju »Književnika« god. 1864. — bio je mnogo napadan od hijerarhijske vrhuške zagrebačkoga Kaptola, napose od žestokog protivnika darvinističkog evolucionog učenja i vjeroučitelja dra Jurja Žerjavića, kasnijeg župnika svetišta i prošteništa Marije Bistrice. Tada gotovo buntovna načela prirodoslovog naprednjaka i svećenika Torbara, danas su jasna već svakome dačetu i suvremena mладa ne samo svjetovna nego i svećenička generacija odaje prošlostoljetnomu Torbaru najdublje poštovanje.

Iskreni rodoljub i uvjereni naprednjak Torbar je često dolazio u sukob ne samo s crkvenim poglavarima nego i s predstavnicima protunarodnog političkog režima. Ban Pavao Rauch smijenio ga je s dužnosti ravnatelja realke i zajedno s ostalim naprednim profesorima prijevremeno umirovio godine 1867. Kad ga je narod godine 1868. izabrao za župnika u Jastrebarskom, tadašnja mu vlast nije dala investituru. Učestvovao je u radu Hrvatskog sabora 1861., 1865.—1867. i 1875. boreći se uporno za ukidanje feudalnih privilegija i preživljelih društvenih odnosa, a za najširu demokratizaciju i »jednaka prava za sve«. Bio je, kako se kaže, tvrdokorni opozicionalac i otvoreni protivnik predstavnika tuđinskih režima, dakle protivnik baruna Raucha, unionističkog ministra i bana Bedekovića te plemenitaškog oportuniste Vakanovića.

U književnosti se javlja Torbar već 1849. U znanosti je dao mnogo zapuženih priloga iz prirodnih znanosti i ti su mu radovi bili većinom objavljuvani u Akademijinu »Radu«. Uz punu pregršt najbiranijih izraza i komplimenata Torbarovu značaju, jedan od njegovih biografa, Milan Grlović već prije 75 godina kaže, da je Torbar »prvi kod nas popularizirao realne znanosti, proti kojima su vladale velike predrasude«.⁵³

Suvremeni znanstvenici prirodoslovci također nalaze za Torbara pohvalne riječi. **Akademik profesor dr Vale Vouk** (također planinar), pišući o polemičnoj darvinističkoj borbi u kulturnom životu Hrvatske posebno je istakao, da je ta »polemika historijski svakako interesantna, budući da nam objašnjava stajalište tadašnjih prirodoslovaca s obzirom na osnovna biologiska pitanja. Ovo je tim više interesantno, što pri tom **Torbar kao prirodoslovac, ali istovremeno i teolog zastupa modernije gledište, koje dozvoljava tumačenje čovjeka kao člana životinjskog carstva, što je svakako bliže današnjem evolucionističkom gledištu.**« Sve je to utoliko značajnije, što se to »dešavalo još prije, nego li je objelodanjeno osnovno djelo Darwinovo o »Razvoju čovjeka« ... god. 1870., u kojemu je Darwin razradio i prema tadašnjim znanstvenim podacima jasno formulirao svoje stajalište prema porijeklu čovjekova roda.«⁵⁴ (Istaknuto potcrtao V. B.)

Činjenica, da je taj i takav Josip Torbar bio u dva navrata punih 13 godina predsjednik HPD-a, a da su druga dva jednakovrijedna prirodoslovca bili također predsjednici HPD-a pet godina (Schlosser 1875, Vukotinović 1880—84), a da je zajedno s Pilarom ta slavna **klasična planinarska kvadriga** bila u samome vrhu hrvatske znanstvenosti, ta svi su oni bili akademici, tada je razumljivo i dovoljno jasno kako i zašto je i rad Hrvatskog planinarskog društva u prvom razdoblju njegova života bio plodonosan i usmjeren u pravcu naprednih težnja hrvatskog društvenog i kulturnog života tadašnjeg vremena i doba.

S takvim velikanima opravdano se ponosi ne samo hrvatska nego i jugoslavenska planinarska, znanstvena i opća kulturna povijest.

⁵³ Milan Grlović, Album: Znameniti Hrvati; Zagreb, 1900.

⁵⁴ Vale Vouk, Darvinizam u Hrvatskoj, pogovor djelu M. Prenanta »Darwin«, str. 125; Zagreb, 1946.

KONGRES PLANINARA JUGOSLAVIJE

23. XI 1974. u Zagrebu

Značenje. U okviru proslave 100. obljetnice hrvatskog i jugoslavenskog planinarstva predviđeno je među ostalim i održavanje stručnog simpozija o planinarstvu. Planinarski savez Jugoslavije odlučio je da taj simpozij prihvati kao akciju saveznog značenja. Organizator simpozija, Planinarski savez Hrvatske, zaključio je na osnovu prijavljenih predavanja da će ovaj skup premašiti okvir simpozija i dao mu je naziv Drugi kongres planinara Jugoslavije (prvi je održan 1955. u Zagrebu povodom proslave 80. godišnjice našega planinarstva). Drugi kongres će se održati u subotu 23. studenoga 1974. godine u Zagrebu s glavnim temom: Planinarstvo u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Osim glavne, predviđene su i slobodne teme. Kongresni odbor još nije utvrđen.

Način organiziranja. Kongres će biti organiziran na suvremeni način, tj. autori neće čitati svoje referate, nego samo izložiti sažetak i prikazivati dijapositive ako ih imaju. Tako će glavnina vremena biti iskoristena za diskusiju i izmjenu mišljenja. Da bi se to omogućilo, referati će biti umnoženi, uvezani u knjigu i prije kongresa poštom poslani svim posjetiocima koji se na vrijeme prijave i uplate kotizaciju. Prema tome kongresni će zbornik biti omašna knjiga s prilozima naših najistaknutijih stručnjaka, kakve dosad još nismo imali. Ona će biti ne samo dragocjeni dokument, nego i koristan priručnik za rad svakog planinarskog društva i aktiviste.

Tko može prisustvovati kongresu? Kao delegat ili posjetilac može mu prisustvovati svaki član planinarske organizacije ako se prijavi najkasnije do 1. X 1974 i uplati kotizaciju od 50 dinara na račun Planinarskog sa-

veza Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, račun broj 30102-678-5535 s oznamkom »kotizacija za kongres«. U prijavi treba označiti točnu adresu na koju će organizator poslati kongresni zbornik i program. Kao prijava vrijedi čekovna uplatnica. Neprijavljenim ili prekasno prijavljenim posjetiocima organizator ne jamči za mjesto u dvorani ni za kongresne materijale. Preporučamo planinarskim organizacijama da na kongres upute kao delegate svoje najuglednije članove, jer će im to biti jedinstvena prilika za osobno upoznavanje i uspostavljanje širokih veza u našoj organizaciji.

Tko može biti predavač na kongresu? Kao predavač bit će prihvaćen svaki član planinarske organizacije, bilo na osnovi vlastite prijave, bilo na prijedlog planinarske organizacije, ako ponudi temu planinarske sadržine od šireg značenja, stručno obradenu i na vrijeme prijavljenu. Neće biti prihvaćeni referati o radu i internim problemima pojedinih država, a prednost imaju teme koje na originalan način obrađuju prošlost našeg planinarstva, njegove današnje probleme i dostignuća, te njegovu ulogu u suvremenoj civilizaciji i životu čovjeka. Ilustracije ne mogu biti reproducirane u zborniku. Službeni su jezici svih jugoslavenskih naroda. Temu treba prijaviti najkasnije do 15. VI 1974. i uz prijavu dostaviti kratak sadržaj (oko 20 redaka). Prijave, obavijesti, koordinacija i upute na adresi organizatora. Autori prihvaćenih tema ne plaćaju kotizaciju, a imaju pravo na naknadu putnog troška i besplatne kongresne materijale.

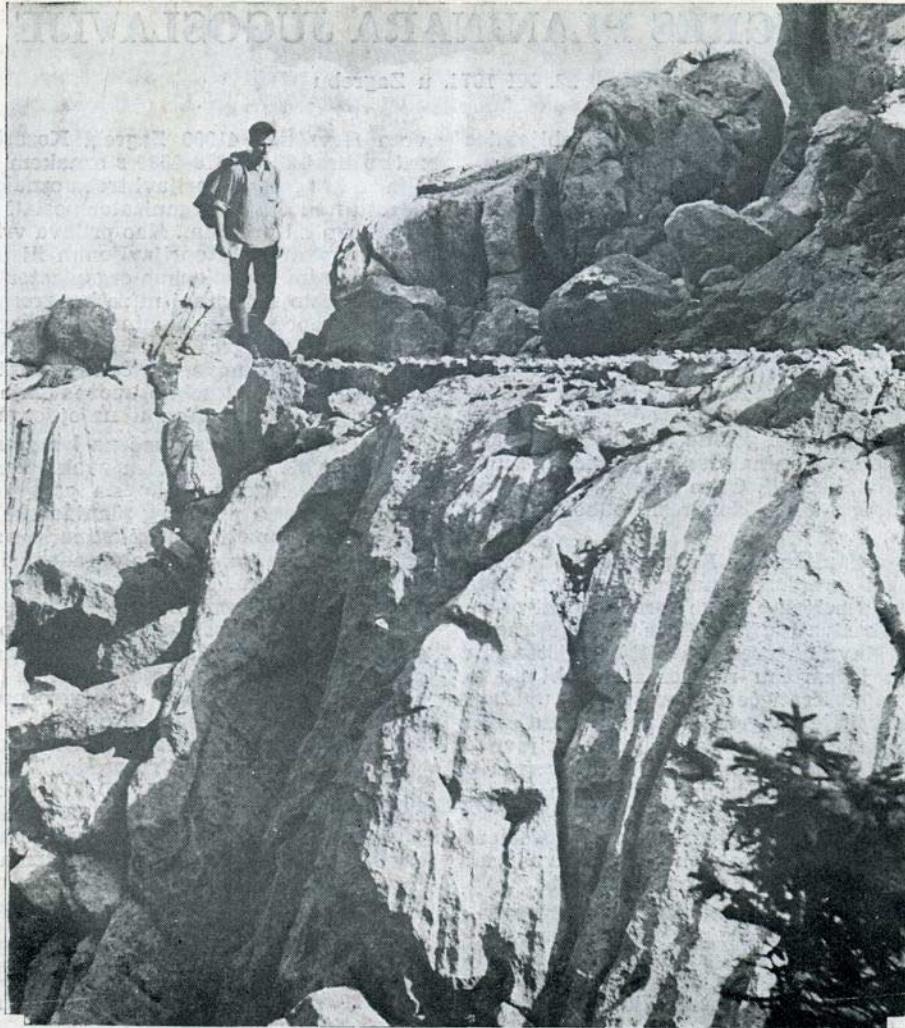
Planinarski savez Hrvatske
41000 Zagreb, Kozarčeva 22

POSJETITE SLET PLANINARA JUGOSLAVIJE »PLATAK 74«

Prilaz. Do sletišta vodi asfaltni put 8 km koji se odvaja od ceste Zagreb—Rijeka kod Kamenjaka (17 km od Rijeke, prometna tabla). Iz Rijeke posebni planinarski autobusi do sletišta.

Program. 4. VII: svečano otvaranje, pozdravi, koncert, navečer logorska vatra, zabava, vatromet. 5. VII: izleti na Risnjak, Snježnik, Obruč (obnovljene markacije), orientacijsko natjecanje za jubilarni pokal PSH, navečer glazba, logorska vatra itd. 6. VII: Slobodne aktivnosti, navečer zaključak sleta. 7. VII: Razlaz i ispraćaj. Detaljan program vidi u prošloime broju.

Na sletu je organiziran prijem, prehrana, prigodni žigovi, značke, vodiči itd. Šatore treba donijeti sa sobom.

Dr Željko Poljak

Planine Hrvatske

planinarsko-turistički vodič

544 STRANICA, 216 FOTOGRAFIJA, 24 DVOBOJNIH GEOGRAFSKIH KARTA NA PRILOGU I 10 KARATA U TEKSTU

PRVO TAKVO DJELO U NAŠOJ PLANINARSKOJ LITERATURI!

TVRDI, POLUPLATNENI PLASTIFICIRANI UVEZ

KNJIŽARSKA CIJENA 100 DINARA.

ZA ČLANOVE PLANINARSKIH ORGANIZACIJA 70 DINARA.

NARUDŽBE SE ŠALJU NA PLANINARSKI SAVEZ HRVATSKE, ZAGREB
KOZARČEVA 22 (u cijenu je uključena poštarina)